

Tidning för Hitis skärgård

Trettonde årgången

RaHiti

2015

Bygemenskap ger mervärde

**Reportage från:
Bengtskär, Biskopsö, Bolax, Busö,
Böle, Dalsbruk, Hangö, Hitis,
Högsåra, Kasnäs, Rosala,
Tunnhamn och Vänö**

I detta nummer

- 4 Så gick det till då farmor och mormor var ung
- 6 Skärgårdens vänner i Rosala och Böle
- 8 Hembygdens vänner i Hitis r.f.
- 10 Frivilligarbetare som förtjänar en eloge
- 12 Kasnäs byalag satsar på barn och ungdom
- 13 Biskopsö byalag vaknar upp till sommaren
- 15 De unga har vänner i Högsåra
- 17 Volontärer hos Vänö Vänner
- 20 Rosala Vikingacentrum
- 23 Knyttens och skrutterns sommarparadis - Bengtskär, en trygg punkt mellan vågor och bakom vågar
- 25 Med båt längs märkesrutten till Bengtskär
- 28 Farmors Café 20 år
- 30 Tre rätter à la Farmors Café
- 32 Tunnhamns män i EU-parlamentet
- 34 Östersjön och vår skärgård - problembarn med eviga bekymmer
- 36 Sommarens vackraste och fulaste vecka i Rosala
- 38 Vänöfåren får en ny herde
- 40 När den förbjudna spriten fraktades iland
- 42 Hembygdens vänner - jag jäste häromdagen
- 44 Busö med starka band till Danmark
- 46 Teaterbesök från Kökar
- 48 Vad levde man egentligen av i skärgården förritiden?
- 50 En glad dag i Hangö
- 51 1932 Biströms och Selins
- 53 Sång med sting i Pappas Eget Band
- 55 Börje Sjöholms orkester
- 56 På dansbandsturné i Hitis
- 58 Vägglusen - sommarvillornas nya gissel
- 60 Information
- 62 Händelsekalender
- 64 tankar vid hav

Hitis Friidrottsträning & lek 2015

Varje tillfälle startar kl. 17.00 och slutar kl. 19.30 (förutom söndagen 12/7 start 16.00, slut 19.00)
Tävlingsdagen 18/7 startar klockan 12.30 och slutar cirka kl. 17.30, efter prisutdelningen.

Träningsdagar	söndagen	12/7
	måndagen	13/7
	onsdagen	15/7
	torsdagen	16/7
Tävling och avslutning	lördagen	18/7

Grenar - Höjdhopp, längdhopp, löpning (30/60m, 200/400/800m), kula (mini/lätt/tung kula), spjut (barn-/juniorspjut).

Ålder och gruppindelning		
Grupp 1	Födelseår	2010 & 2011
2		2008 & 2009
3		2006 & 2007
4		2004 & 2005
5		2002 & 2003
6		2000 & 2001
Juniorer		1997 & 1999

Hitis idrottsplan - Vi håller till på idrottsplanen på Vikarevägen mellan Hitis kyrka och Vikare.

Prova på - De minsta är välkomna att leka och prova på några grenar.

Regler - Alla som har deltagit på minst 2 st träningar och deltar på tävlingsdagen får medalj och diplom. Vid tävlingens poängräkning räknas sämsta grenplaceringen bort.

Prisutdelning - Tävlingsdagen avslutas med prisutdelning i Furutorp.

Avgift - 8 euro som går till priser & förfriskningar på avslutningsdagen.

Kontakt - www.facebook.com/hitidrottsskola
E-post: michael.lassenius@gmail.com

Medhjälpare - Vill du hjälpa till med träningar eller tävling? Kontakta oss via Facebook eller E-post.

Välkomna önskar
Christer Wiberg, Michael Lassenius, Johan Nybergh och Tony Enholm med medhjälpare.

Idrottsträningen arrangeras genom Hembygdens vänner i Hitis r.f.

Gemenskap ger mervärde

Människan är ett flockdjur som överlevt och utvecklat sina färdigheter under tusentals år genom att hålla ihop och samarbeta. I dagens individuella samhälle glöms detta lätt bort, det själviska revirtänkandet ges företräde. Fenomenet är bekant även i vår skärgårdsmiljö där gästande turister agerar konsumenter och förväntar sig professionell markservice av allehanda slag.

Folk som har sin varaktiga boplatz i skärgården kan inte problemfritt agera konsument. Detta är en glesbygd som sakta tynar bort om inte de återstående krafterna samlas. Under rådande ekonomiska förhållanden är ingen väsentlig hjälp på kommande vare sig från stat eller från kommun, snarare är ytterligare nedskärningar att vänta. Ansvaret vilar på skärgårdsborna själva uppbackade av fritidsfolket. Ekvationen har olika utfall i de byar vi utforskat i Hitis arkipelagen.

Det är uppenbart att ett strängt revirtänkande i termer av exkludering av dem som inte enligt en snäv definition bor i byn eller på huvudön är mindre framgångsrikt. Ett motstånd mot att ta in yngre krafter är inte heller en bra strategi. När detta är sagt återstår flera problem. Hur göra när ungdomarna lämnat sin hembygd och endast de äldre är kvar? Vi har kunnat konstatera att de flesta aktiva är äldre ortsbor, företrädesvis damer samt fritidsfolk med anknytning till orten. Med gemensamma krafter har de under årtionden bidragit med sitt frivilliga arbete för att öka trevnaden och gemenskapen. Dessvärre sätter det genomreglerade samhället och den utbredda kommersialismen ständigt käppar i hjulen.

När höstmörkret tränger på finns inga möjligheter att ordna till öppen dans. Däremot slipper man besväret med tillstånd, utbildade ordningsmän samt dyra orkestrar genom att ordna trivselskvällar för medlemmar. Vikingaborg i Rosala är uppvärmd året om, vilket inte Furutorp i Hitis är. Gemensamma fester med musik från bandspelare är inte fy skam det heller. Stämningen var det inget fel på i höstas när detta prövades, för underhållet stod två spelmän. Läget på Biskopsö är besvärligare men inte omöjligt. Gamla skolan har en övre våning som kan hyras för evenemang och övernattningskan ordnas för dem som drar sig för att navigera hem i mörkret. Kasnäs med sin restaurang sköter om festbestyren, byalaget kan koncentrera sig på att öka trevnaden med andra aktiviteter. På Vänö har man satsat på internationellt utbyte av volontärer. Friska utländska fläktar blandade med fläktar från Gullkrona fjärd är en lyckad kombination.

Högsåra framstår i jämförelsen som ett utropstecken. Föreningslivet florerar och ungdomsföreningen sköts i sin helhet av ungdomar. Farmors Café är redan i sig likt en ungdomsförening. Ungdomarna är harkäntsamt samhällsansvar och samlat ett gäng aktiva som bidrar till bygemenskapen. Dessvärre saknar de övriga byarna ett liknande företag belägen mitt i byn som Farmors. Såväl ungdomarna på Bengtskär och de som jobbar på Örö befinner sig långt borta från Rosala. Gemensamt för alla föreningar är att det behövs eldsjälar som drar med sig andra. Damer är överrepresenterade, utan dem skulle knappast tillställningar ordnas. Gemenskap ger mervärde för ortsbor som fritidsboende, men det gäller för oss alla att ställa upp och inte enbart agera konsument.

Jan Sundberg

RoHit

Tidning för Hitis skärgård
2015

Chefredaktör: Jan Sundberg

Ombrytning och layout: Bernt Örså

Pärmbild: Bernt Örså

Bakside: Viveka Rabehl

Journalistmentor: Christina Korkman

Redaktörer: Olof och Gun Biström

Ylva Enberg

Eelin Hoffström

Viveka Rabehl

Camilla Lindberg

Erik Bonsdorff

Ann-Sofie Selin

Peik Stenberg

Pentti Friberg

Kjell J Wennström

Linda Sundberg

Heidi von Wright

Tina Örså

Tryckeri: Mariehamns Tryckeri AB

Ansvarig utgivare: Rosala Byråd r.f.

www.dragsfjard.fi/rosala

Så gick det till när farmor och mormor var ung

När inget fanns ordnat för fritiden för barn och ungdomar i Rosala fick de själva fixa till det. Det fanns både fantasi och initiativrikedom. Med gemensamma krafter gjordes det frivilliga arbetet till ett nöje och en fest.

För att få ett perspektiv på frivilligt arbete och gemenskap är det bäst att reda ut hur det gick till förut. Dess bättre finns det sådana som kan berätta om sina minnen ända från sent 1920-tal, även om leden har glesnat. De äldsta minnena är alltså runt nittio år gamla och under tiden fram till nu har stora omvälvningar förändrat livet i skärgården på gott och ont.

Jag stämmer träff med **Linda Fagerholm** (född 1921) och **Britta Gustafsson** (född 1932) som har en hel del minnen att berätta för er läsare. Linda bor numera i Dalsbruk på vintrarna och under andra tider bor hon i Rosala i huset där hon och maken hade sin butikverksamhet till 1971 (se RoHit 2007). Britta bor inte långt därifrån på Vedaholmen och på vintrarna bor hon i Åbo. Vi ska först låta Linda få komma till tals med ålderns rätt.

Jag sätter mig ned vid Lindas köksbord och snart väller minnena fram. Linda var med redan när ungdomsföreningen grundades strax före kriget. Minnena sträcker sig längre än så tillbaka i tiden.

Visst kunde vi ungdomar roa oss

- Pojkarna i byn byggde en gunga där vi satt ansikte mot

ansikte. Gungan kallades skolvan och den placerades i Norrbyn och blev en samlingsplats för byns unga. Midsommarstången restes alltid i byn. Karlarna skötte om att stången restes med handkraft. Vi flickor majade stången. Alla var villiga att ställa upp, annat är det idag.

- På fastlagstisdagar tände vi brasa på isen. Alarnas grenar samlades efter att fåren ätit upp löven när höet tagit slut. Dem fick vi ta hand om och slänga i brasan även mindre kvistar kunde vi ta som blivit kvar efter vedhugning. Ute på isen snickrade vi en slungkälke som var fäst i en käpp nedborrad i isen. För att få fart på kälken vattnade vi spåret och då gick det undan.

- Vi ordnade bjudningsdanser i ungdomsföreningens regi. Oftast ordnades de på Söders där värdinnan var

Linda Fagerholm

min faster **Alina Gustafsson**. Salen ansågs vara stor och i köket fanns mycket plats. Där kokades det kaffe och bakades bulle. Kaffekoppar och kärl lånades i byn. Alina ställde alltid upp. Hon var änka efter att hennes man hade förlit under en seglats. Även dottern Alia var med. Hon gifte sig sedermera med **Sven Wilson**.

- I stort sett var alla ungdomar engagerade. Många hjälpte till med bakverk och städning. Golvet skulle efter dansen skuras och torkas med trasor. Ja, hela huset skulle rengöras. Pojkarna fick bära vatten och på somrarna såg de till att det lövades. Arbetsfördelningen var traditionell.

- Bjudningsdanserna kallades även Knutdanser och hölls även i Månusa och Mickelsa. Till bjudningsdanserna släpptes inga soldater från Örö eller Bruksare (folk från Dalsbruk) in. De var inte populära bland byns pojkar. De ville ha sina flickor för sig. När danslaven byggdes då kom de oönskade gästerna och slagsmål mellan Rosalapojkar och Bruksbultar hörde inte till det ovanliga.

- På baksidan av Söders byggdes en terrass för tillfälligt bruk där vi spelade teater. Vi tog betalt och pengarna gick till ungdomsföreningen. Kaffe och bulle ingick i priset. Jag spelade kärlekspar med min bror **Einar Gylphe**. Det var inte särskilt inspirerande. Han sjöng rätt bra och publiken som kom från Rosala med omnejd trivdes. Efteråt blev det dans och pojkarna skulle enligt tradition alltid vara redo att dansa med värdinnan Alina. Den konsten kunde hon väl. Även på Hundtorget ordnades danser och gräsmattan sopades med kvast. Krattor hade vi inte förutom höräfsor. Bjudningsdanserna var alltid gratis för inbjudna.

Britta berättar

- Jag är född och uppvuxen på Vedaholmen och bodde där till början av 1950-talet. Fyra av oss sex syskon flyttade till Sverige. Moster skötte posten här vid huset bredvid. Redan i 12-års åldern började jag sortera posten och dela ut den i byn, samma år jag slutade skolan. Utdelningen skedde till fots och på vintern med kälke. Lönen var en mark per hushåll i året, lönen utbetalades till jul.

- I ungdomsföreningen deltog vi aktivt oberoende av ålder. Jag sjöng i kören och mina föräldrar spelade teater. Sammanhållningen var god, alla var närvarande vid större tillställningar och vi hjälptes åt. Jag brukade sälja bakverk och kaffe, pengarna gick till ungdomsföreningen.

- På julaftonen var pojkarna julgubbar. De var inte vackra med sina masker, skinnvästar, stora stövlar och

Britta Gustafsson

skinnmössor. Uppdragen var frivilliga och lönen kunde vara en sup eller två.

- Vi ungdomar brukade samlas i Spaks bastu. Där fanns en gammal gramofon som vi spelade stenkakor på. Hos **Lydia Söderman** satt vi ofta (se RoHit 2014), främst på veckosluten. Hon ville ha ungdomar hos sig. Det var trångt och vi satt där halva natten fastän hon inte bjöd på något. Lydia var nyfiken och ville gärna höra nyheter.

Tiderna har förändrats

Eldsjälar har alltid spelat en viktig roll för bygemenskapen och det frivilliga arbetet. De samma gäller fortfarande. Linda nämner särskilt **Uno** och **Milly Westerholm** från Brunkholmen. De gjorde en stor insats för ungdomsföreningen. Han var spelman, sjöng i kör och var länge ordförande. Det var under hans tid som Vikingaborg byggdes, huvudsakligen genom frivilligt arbete och donerat virke. Nu är Linda bekymrad över att det är lamt i byn. Förr hade alla sitt arbete här och det bidrog till att få folk aktiverade.

Nu har befolkningen minskat radikalt och utan aktiva händer det inte mycket. Men aktiviteten går i vågor, efter en vågdal vänder det uppåt. Somrarna är givetvis en hektisk tid när fritidsfolket invaderar skärgården. Under vinterhalvåret är det problem men inte oöverstigliga.

Text: Jan Sundberg

Foto: Bernt Örså

Skärgårdens Vänner i Rosala och Böle

Ungdomsföreningarna möter många problem när ungdomarna lämnat skärgården. En av föreningarna är Skärgårdens Vänner i Rosala och Böle. Medlemmarna är många men de aktiva är få, som sedan länge lämnat ungdomsåren. Föreningen har löst problemet genom att bli en hembygdsförening.

För några år sedan fyllde föreningen 75 år. Den firades stort i föreningshuset Vikingaborg. Nu är festligheterna över och vardagen har satt sina spår. En av eldsjälarna i föreningen är kassören **Gunn Fihlman** som bor i Åbo men rötterna sitter djupt i Böle by. För omväxlings skull träffas vi inte i Vikingaborg utan hemma hos Gunn på Ramsdal gård i Böle.

- Jag har jobbat aktivt i föreningen under 30-40 år. Medlem har jag varit sedan tonåren. Av ungefär 130 medlemmar är inte mer än tio som ställer upp i ur och skur. Åldersstrukturen har ändrat radikalt. Det är tyst i Rosala by även på sommaren när butiken stängt sina dörrar. Endast i Vikingacentret är det liv och rörelse. En dans per år ordnar vi i samband med Sommarblotet i juli. Ibland ordnar vi ytterligare en dans om det vill sig. Skärgårdsteatern kommer varje sommar på besök samt någon annan teatergrupp om det vill sig väl.

- För tjugo år sedan ordnade vi en första maj-fest, sommandanser, skördefest på hösten med matservering. Julfest och nyårsfest ordnade vi med traktering. På julfesten kunde långt över hundra personer dyka upp.

Enligt gällande förordning ska 60 procent av

medlemmarna vara under 29 år för att vara en ungdomsförening. Ungdomsföreningens stadgar ändrades 2013 till att bli en hembygdsförening. Endast 21 medlemmar är numera under 29 år.

Merparten av de aktiva är kvinnor

- Genom frivilligt arbete kunde vi skaffa kärl och sängkläder åt gästande orkestrar. På 1990-talet byggdes vinden i beboeligt skick, vilket gjorde det möjligt att övernatta där. Köket är komplett rustat och vi har kapacitet att duka för nästan 200 personer. Vävgruppen var aktiv för tio år sedan och det vi vävde såldes på marknader eller blev lotterivinster. Vi fick in en hel del pengar som kunde användas till föreningens behov.

Gunns man **Birger Fihlman** är en uppskattad man på orten. Med sitt tekniska kunnande ställer han upp med att reparera om något går sönder. Dessutom kollar han att vägbelysningen fungerar. Föreningen har ansvaret över 162 lampor som ska bytas och ibland brinner säkringarna. Det brukar höra till Birgers uppgift att klättra upp i stolparna när lampor slocknar. Vägbelysningen tänds i mitten av september och är påslagen i drygt sex timmar samt tre timmar på morgnarna.

Göran Lejonmark sköter fastigheten och ser till att huset är i skick, kollar att inga läckage uppstår, klippar gräs och plogar gården på vintrarna. Skolan har gymnastiklektioner här och därtill håller en gympagrupp till i lokalen en gång i veckan. Upp på vinden har

ungdomarna en egen lya med bord, stolar och soffor. De kan spela musik där eller titta på TV och video. Förut ordnades filmföreläsningar för allmänheten flera gånger per år men den nya digitala tekniken satte stopp för den verksamheten.

- Endast två av oss sex i styrelsen bor på orten, de övriga fyra är nära anknutna. De som inte har rötter i Rosala är inte engagerade i verksamheten. För att få hjälp måste vi fråga varje person, annars lyckas det inte. Merparten av de aktiva är kvinnor. Vi är vana att ta i. På målar- och städtalko kan en och annan man ställa upp.

För att upprätthålla Vikingaborg krävs en hel del energi och engagemang. Dessvärre står huset mer eller mindre oanvänt under vintermånaderna även om huset är väl rustat. Att ställa till med dans är inte alls lika enkelt som förut. Tillstånd ska begäras, ordningsmännen ska vara utbildade, orkestrarna är dyra och om publiken uteblir åker föreningen på en rejäl förlust. Helt hopplost är det inte, det finns billigare alternativ med inbjudna gäster och musik som kommer från bandspelare.

Aktiva damer vid försäljningsbordet

Text: Jan Sundberg

Foto: Bernt Örsa

Personporträtt

Född: 10.5.1947 i Böle

Bor: Åbo

Familj: man och två fullvuxna barn samt två barnbarn

Favoriträtt: ingen speciell rätt

Favoritdryck: lättmjölk och lite vitt vin

Favoritläsning: naturjournaler

Karakterisera dig själv: tålmodig

Hembygdens vänner i Hitis r.f.

Hembygdens vänner i Hitis har gamla anor. På gamla lagrar går det inte att vila alltför länge. Det är man väl medveten om i Hitis och där förnyas verksamheten vartefter för att finna hållbara verksamhetsformer. Resultatet ser lovande ut, jobbet har inte varit förgäves.

För att få ett grepp om ungdomsföreningen i Hitis är det bäst att kontakta föreningens ordförande. **Sune Fromholz** har varit ordförande sedan 2000 även om han inte bor i Hitis utan i grannbyn Stubbnäs. Där är det inte lätt att hitta rätt för den som tar sig fram på hjul, vägarna är många, stubbarna och träden ger inga svar varthän ta vägen. Dess bättre har jag efter många felkörningar under årens lopp lärt mig hitta fram. Högt uppe på en kulle bor Sune med fin sjöutsikt mot Hitis, inte konstigt att föreningslivet i Hitis drar fastän vi befinner oss på Rosalandet.

- Föreningshuset Furutorp som invigdes 29 augusti 1920 har genomgått många renoveringar och tilläggsbyggen sedan dess. Köket totalrenoverades och tilläggsisolerades för ungefär tjugo år sedan. Innetoaletter inrättades för sex år sedan och altanen utanför byggnaden byggdes 2013.

- Jobbet har huvudsakligen gjorts av volontärer. Det är oftast samma gäng som ställer upp. Det har inte varit problem att få folk aktiverade. Byggmaterialet till

exempelvis altanen har donerats av byggvaruhuset på Kimitoön. Städning och matlagning sköts av ordsbor. Vid stortalkon får vi fritidsfolket med men ungdomarna ser man sällan av.

Ungdomsföreningen har inte tappat stinget

Hembygdens föreningen i Hitis med sina 186 medlemmar är formellt en ungdomsförening. Hemligheten bakom det är att folk skriver in sina barn och barnbarn i föreningen. De flesta är fritidsboende.

- Styrelsen har en ordförande plus sex medlemmar, två är fritidsboende varav en bor i Sverige, övriga är ordsbor. Verksamheten kretsar kring att upprätthålla Furutorp, ordna med program, tiggas ihop lotterivinster, arrangera en idrottsskola för barn och att ansvara för midsommarstången och vägbelysningen.

- Vi i styrelsen lystrar till vad folk vill ha för program. Inga danser ordnas för allmänheten längre. Trivselaften med dans ordnades under många år. Som bäst hade vi runt 130 personer i lokalen när Showdown spelade. Publiken minskade med åren och vi gick back. En orkester ska numera ha över 1 500 € för en danskväll. Ordningmän ska utbildas i Pargas under tre veckoslut. Få har tid för sådant, vid behov lånade vi ordningmän från Rosala.

Vid slutna fester är reglerna andra och då behövs inga ordningmän.

Idrottsskolan för barn och ungdomar har varit väldigt populär som även skildrats i den här tidningen (se RoHit 2004 och 2011). Under årens lopp har hundratals barn genom lek och tävling inlett sina idrottsliga övningar här. Avslutningen med prisutdelning har givetvis skett på Furutorp.

- Vi har hand om vägbelysningen i byn sammanlagt 111 stolpar lyser upp våra vägar. Fiskelaget bidrar med en del medel och donationer har vi även fått. På hösten kopplas belysningen på mellan klockan sju och halv elva samt ett par timmar på morgnarna. **Birger** och **Peter Fihlman** sköter om underhåll och service.

- Loppmarknaderna har dragit in pengar under åren som gått. Vi har bland annat kunnat skaffa en servis för 170 personer. Vi har även fått in pengar via avgifter under programaftnar samt en del donationer och medlemsavgifter. För att finansiera tillbyggnaden med toaletter var vi tvungna att ta banklån.

- Salen i lokalen är kall under vintern, innerfönstren är i dåligt skick och delvis söndriga efter bollspel. Kakelugnarna är inte längre i bruk. Det är ingen verksamhet här under vintern. Höstfesten är den sista som arrangeras i lokalen i slutet av augusti eller början av september.

- Vi kommer ingen vart utan våra damer som alltid ställer upp. De är först på plats och sista att lämna kök och lokal i fint skick. De är en oerhörd tillgång för föreningen. Dessutom har vi ett gott samarbete med föreningen i Rosala om tajming och evenemang.

Samarbetet mellan Hitis och Rosala kunde utvecklas. Vikingaborg är väl rustad att användas på vintern. Inget hindrar att bägge föreningarna gemensamt ordnar

program och underhållning för sina medlemmar. Då slipper man dyra kostnader som sätter käppar i hjulen. En sådan tillställning ordnades hösten 2014 och var en lyckad fest som samlade Hitis- och Rosalbor vid samma bord. Dansen pågick till sena kvällen. Det var en fin afton som lyste upp samvaron i höstmörkret.

Text: Jan Sundberg

Foto: Bernt Örså

Personporträtt

Född: 18.04.1957

Bor: Enviken i Stubbnäs

Familj: Mor i Kimito/Hitis, syster och syskonbarn i Hangö och Stubbnäs

Favoritträtt: Siksoppa

Favoritdryck: Cognac

Favoritläsning: Jaktlitteratur

Karakterisera dig själv: Naturnära, tekniskt intresserad, envis, pensionerad sjöman som är intresserad av jakt och fiske.

Westergrannas kaffestuga

Wivan Lejonmark
0400 478 659
Från midsommar -
9.8 kl. 12-17
Lunch alla dagar -
Ring gärna dagen före

Café Kardemumma
Johanna Berlin
050 514 90 39
10.7 - 2.8 alla dagar
kl. 11.30-17.30

Bengtskär + Öro + Charter

Nyhett!
ÖRO FORT dagligen sommartid
24€ tur-retur

BENGTSKÄR dagligen sommartid

CHARTER
my/s Sissel 75 pax
my/s Minandra 40 pax

www.wilsoncharter.fi
info@wilsoncharter.fi
050 5514 266

Service av nya och gamla fastigheter

Hitis fastighetservice
Jan-Erik Holmström
0400 320 915

Frivilligarbetare som förtjänar en eloge

Svenskfinland är berikat med fonder som utdelar priser och utmärkelser. Många är givetvis förtjänta av dem, andra är knappt värda ett omnämnande. Dessvärre finns det sådana som aldrig uppmärksammas i det offentliga även om de mer än mången annan borde belönas.

Hitis skärgård ligger långt från fondernas kanslier men inte desto mindre finns där flera som gör en samhällelig insats som vi är tacksamma för. Vi på RoHit redaktionen tycker att vi har ansvar för att lyfta fram förtjänta personer som inte annars blir offentligt uppmärksammade.

Som **Sune Fromholz** konstaterar i vidstående artikel är damernas insats i byn ovärderlig. Jag har också kunnat konstatera det eftersom jag har deltagit i många tillställningar i Hitis under årens lopp. Givetvis är det svårt att lyfta fram en enskild person eftersom de frivilliga insatserna är ett lagarbete. Jag dristar mig ändå att uppmärksamma **Gunvor Lejonmark** (född 1933) som har gjort en exceptionellt stor insats för ungdomsföreningen och övriga föreningar i Hitis. Jag har länge varit medveten om hennes förtjänster men det har inte varit lätt att få en intervju med henne. År efter år har jag försökt övertala henne men i augusti 2014 gav hon upp och jag fick göra min intervju. Det var inte av ovänlighet hon sade nej, utan av anspråkslöshet och medvetenhet om att även andras insats är betydelsefull.

Visst har hon på sätt och vis rätt men hennes förtjänster har sin givna plats.

Korpoflickan blev Hitisbo

– Jag kommer från Lohm strax söder om Korpo men jag gick i skola i Rumar. Vid öppna vatten rodde vi till skolan. Båten hade tre årpar och när jag blev lite äldre fick jag ta till årorna. Under storm och menföre var det besvärligt. På vintrarna åkte vi skidor men packisen kunde ställa till det för oss. Vi var många barn på lotsstationen och konditionen blev god, skolvägen hade sina förtjänster. Sammanhållningen mellan oss barn från Lohm var ypperlig och då slapp vi kvartsittning i skolan.

- När jag gifte mig flyttade jag till sjöbevakningsstationen på Fagerholm som låg nära Lohm. Där jobbade jag i köket och lagade mat åt kustbevakarna. Min man **Hjalde Lejonmark** fick anställning vid Hitis sjöbevakning 1955. Flera kustbevakare i Hitis var finskspråkiga som inte kunde svenska och därför behövdes Hjalde för att kunna kommunicera med ortsborna.

- När vi flyttade till Hitis kände jag ingen här. Jag jobbade i köket på kustbevakningsstationen men när min man blev chef för enheten måste jag sluta. Sedan arbetade jag ett tag på Westerbergs pensionat. Snart började jag engagera mig i ortens föreningsliv. Sjömansmissionen blev ett naturligt val, Marthorna likaså och sedan även

ungdomsföreningen. På den vägen är jag fortfarande.

Samvetet driver mig att ställa upp

- Jag började tidigt med att stå i köket vid de olika föreningarnas sammankomster. Förut nöjde sig folk med kaffe och smörgåsar med pålägg som oftast bestod av sill, ägg och korv. Vi dukade, diskade för hand och städade efter den sista gästen.

Kraven har vuxit sedan dess. Nu är det fullständiga middagar som gäller, vilket gör det hela betydligt jobbigare. Den ökade arbetsbördan har inte hindrat Gunvor från att stå i från arla morgon till sena kväll när det behövs.

- Beställningar måste göras drygt en vecka i förväg till butiken i Hitis, fisken beställs från fabriken i Kasnäs. Dagen innan sätter vi i gång. På morgonen före festen samlas vi till potatistalko för att skala. Sommarpotatisen har tunt skal och en grov borste är det bästa redskapet. Det hela brukar gå undan på knappt fyra timmar.

I Hitis råder en odiskutabel könsfördelning beträffande arbetsuppgifter. Potatisskalning är jobb för karlar och några garvade föreningsaktiva ställer upp och de lär inte knorra. Men när det är dags för den tomma magen att börja knorra vet karlarna mer än väl att damerna i köket har något gott att bjuda på till belöning.

- Janssons frestelse och svampsås brukar stå högt i kurs. På min lott hör att tillreda såsen och frestelsen. Under festen dukar vi fram maten. Arbetsstyrkan i köket varierar mellan fyra till fem personer. Jag är veteranen bland dem. Gästerna är nöjda och de tycker maten är bättre än på Svergebåten.

På buffébordet står mycket mer än Janssons frestelse och svampsås. Där finns sallader, fisk i olika uppsättningar, flera olika sorters sillar, köttfärs och korv för dem som inte gillar fisk. Bröd med pålägg och givetvis kaffe på tårta och olika kakor. Gästerna kastar en tacksam blick på kökspersonalen som fyller på när faten töms i snabb takt och en och annan berömmade replik brukar personalen få.

- Vi brukar sätta i gång klockan nio på morgonen och fortsätter ofta till elvatiden på kvällen. Tills vidare har jag orkat bra med uppdraget. Disken sköts på kvällen. Salen städas följande morgon och då görs allt annat som ska redas upp. Gästerna är överlag skötsamma.

- Samvetet säger att jag ska ställa upp för att ungdomsföreningen ska hållas vid liv. Jag brukar höra mig för med Sune vad som är på gång. Det är bäst att inte vara förhindrad med annat när jag behövs.

- Jag ställer upp på sommarens evenemang samt höstens gröttfest. Allt är frivilligt arbete utan ersättning. Om inte vi ställer upp finns det väl ingen annan råd än att anlita en cateringfirma, vilket blir dyrt för föreningen. Vi är alla kvinnor i mogen ålder som står i köket. Jobb är en effektiv terapi och sammanhållningen är god.

År efter år, decennium efter decennium har Gunvor och hennes medarbetare bidragit med sitt frivilliga arbete till allas trevnad. Ännu orkar Gunvor ställa upp och göra en insats, alltid lika vänlig. Vi uppskattar de här underbara damerna. Vad vore ungdomsföreningen utan deras helhjärtade insats?

Text: Jan Sundberg
Foto: Bernt Örså

Personporträtt

Född: 4 juli 1933

Bor: Hitis

Familj: Son och barnbarn

Favoriträtt: Köttsoffa med klimpar

Favoritdryck: Mjolk och vitt vin

Favoritläsning: Veckotidningar

Karakterisera dig själv: Lugn och hjälpsam

Kasnäs byalag satsar på barn och ungdom

Kasnäs är en knutpunkt för skärgårdstrafiken och den enda orten i Hitis arkipelagen med industriell verksamhet. Föreningsverksamheten däremot gick länge på sparlåga. Byborna tog sig samman och i drygt tio år har byalaget verkat för att aktivera unga och gamla.

De flesta som besöker Kasnäs är på genomresa till eller från skärgården, övernattar på hotellet, tar ett bad i badhuset eller deltar på möten i hotellkomplexets lokaler. Kasnäs by ligger väldigt nära fabrik och badhus men samtidigt ensligt och pittoreskt, något som relativt få haft förmånen att upptäcka. En liten, slingrande byväg leder fram till det lilla samhället. Jag föredrar ändå att ta sjövägen där hamnen med båthus och bodar vittnar om att här har fisket gett näring och välstånd åt strävsamma Kasnäsbor.

En kort promenad längs byvägen och där vid ett rött, litet hus hittar jag **Anna-Lena Granlund-Blomfelt**. Hon är ordförande för byalaget och hemma i gården bredvid, numera dock verksam i Helsingforsregionen. Banden till Kasnäs har inte brutits, tvärtom förpliktar ordförandeskapet att engagera sig för hembyn. Besöken till Kasnäs är täta under årets alla årstider, utan nära kontakt lär det inte vara möjligt att driva ett byalag som ska tjäna och aktivera ortens befolkning.

– Byalaget grundades 2003 som ett resultat av att ingen förening bevakade byns gemensamma intressen. Midsommarstången har rests i många år men något annat

gemensamt fanns inte. Någon ungdomsförening har inte förekommit här, Marthaföreningen har sakta tynat bort. Frivilliga brandkåren och Fiskargillet har stått för den organiserade verksamheten.

Bygemenskapen har fått ett uppsving

– I Kasnäs bor ungefär sjuttio personer och i stort sett alla är medlemmar. Totalt har vi drygt hundra medlemmar, varav hälften är fritidsfolk som bor på holmarna här i närheten eller på Kasnälandet.

I styrelsen ingår fem personer alla bosatta i Kasnäs, förutom Anna-Lena som bor i Esbo. Kasnäs-historiken har tagit en hel del resurser i anspråk och en arbetsgrupp har jobbat med uppdraget i en utvidgad styrelse. Den efterlängtrade Kasnäsboken utkom i höstas och finns bland annat att köpa i Kasnäs Handel.

– Vi ordnar både vår- och hösttalko. En naturstig har vi röjt, samt byggt enhetliga ställningar för brevlådor. I samarbete med frivilliga brandkåren har vi rustat upp den gamla mangelboden som nu tjänar som mötesplats under vår, sommar och höst.

– Höjdpunkten är midsommarfirandet där långt över hundra personer samlas, då vi reser stången. Folk kokar och bakar på frivillig basis och åtgången är god. En liten danslave har vi fixat för danslystna midsommarfirare. Vi har även en junioverksamhet där barnen står för försäljningen av kaffe, saft och bakverk. En kväll per sommar ordnar vi en fotbollscup där barn och ungdomar

utmanar de vuxna. Efteråt får de vuxna förfriska sig med ost och vin.

– På vintern har vi en sammankomst i hotellets strandbastu. Där kan vi höra på föredrag och planera verksamhetsåret. Själva verksamheten inleds vid påskhelgen då vi bränner julgranen, julen varar ju till påska. Tillställningen förgylls med ett ankrally där barn och vuxna tävlar med leksaksankor som forsar fram i bäcken.

– Vi har försökt med olika aktiviteter vintertid, till exempel exkursioner men av någon anledning har vi inte lyckats. Däremot har vi en motionssektion som är kopplad till broloppet mellan Dalsbruk och Kasnäs. Försöken med gemensamma höstfester i ett tält har inte fallit väl ut på många år. Restaurangen har ett programutbud som har bättre sug.

– Ett femtontal är aktiva när föreningen ordnar talko. Styrelsemedlemmarna är alltid på plats. De aktiva är i regel äldre. Styrelsen består av fyra kvinnor och en man. Könsfördelningen är ungefär lika beträffande de övriga aktiva. Arbetsfördelningen mellan kvinnor och män är den traditionella.

Det är uppenbart att Kasnäs byalag har fyllt ett tomrum med aktiviteter och bygemenskap. Som alltid är det någon eller hellre några som är den drivande kraften. I Kasnäs har damerna lyckats aktivera inte bara männen utan även

barnen och ungdomarna. För er som vill veta mera: se till att ni skaffar Kasnäs-boken. Då får ni en mer nyanserad bild av den idylliska skärgårdsbyn.

Text: Jan Sundberg
Foto: Bernt Örså

Personporträtt

Född: en vacker aprildag år 1973 på Åbolands sjukhus

Bor: i Esbo i Larsvik, i Kasnäs i torpet Hagen

Familj: mannen Marcus och barnen Adele och Elias

Favoriträtt: mammas ”pärongröt” (potatisgröt)

Favoritdryck: vatten och skumpa

Favoritläsning: romaner och deckare, Husis, ÅU och Annonssbladet

Karakterisera dig själv: Kasnäsbo i exil, en musicerande och händig ruckelfantast (gillar gamla hus och saker)

Biskopsö byalag vaknar upp till sommaren

På Biskopsö bor inte många kvar när sommaren är förbi. Behovet av socialt liv försvinner inte med sommarvästerna. Efter år av utflyttning tog man sig samman och grundade ett byalag. Något måste göras för att få liv i byn, ansträngningarna har inte varit förgäves.

Under en av sommarens varmaste dagar tog jag mig över Skallerfjärden för att besöka ordföranden för Biskopsö byalag **Christel Bernstedt**. Det var liv och rörelse vid stranden där Christel med sina gäster hade samlats. Vi fick söka oss inomhus för att finna svalka och för att få en ostörd pratstund. Mitt intresse den här gången handlade om hur byalaget kommit till och vad föreningen sysslar med.

– Midsommarstången restes första gången här i byn på en allmänning 1978. Tanken var att samla byborna till gemensamt midsommarfirande. Det lyckades väl och blev en tradition som drog mera folk år efter år. Traditionen i byn fortsatte ända fram till år 1998. Småningom växte idén om att grunda ett byalag och att flytta verksamheten till den nedlagda skolan. Ett möte sammankallades 1993

och där beslutades att en sådan förening ska grundas, något som skedde följande år. Byalaget arrenderade skolan av dåvarande Dragsfjärds kommun och satte i gång en stor renovering av skolhuset.

De flesta medlemmar är fritidsboende

- Här på Biskopsö med angränsande holmar bor ett dussintal personer året om. Medlemstalet uppgår till ungefär 180 personer. Av dem är de allra flesta fritidsboende. Även många aktiva är fritidsboende och de är sådana som vistas här en omfattande del av året och företrädesvis bor i gamla gårdar. Ortsborna är nästan alla aktiva.

- Vi ordnar fortsättningsvis midsommarsamling kring stängen, marknad och populära utfärder som till exempel till Vänö, Bengtskär, Bolax och Helsingholm. Nyligen röjde vi naturstigen som är 4 km lång med tillhörande infohäfte om fauna och flora. En småbåtsbrygga har vi byggt på talko. Vi fick överta den gamla telefoncentralen som vi renoverat och flyttat till hamnen. Den fungerar nu som väntrum och obemannat postkontor.

Ett utsiktstorn har uppförts på Biskopsö som det senaste i ledet av aktiviteter. Härnäst ska en bok utges om livet förr och nu på Biskopsö. Arbetet med att samla material till boken har redan pågått en tid men påbörjas mera aktivt nu på sommaren.

- Mycken möda och energi gick åt att renovera det gamla skolhuset. Arbetet pågick i tre år till största delen med talkokrafter. Förut reste vi en julgran vid hamnen, men i och med att skolan såldes och övergick i privatägo överlät byalaget granens lampor med tillbehör till den nya ägaren för att fortsätta traditionen. På vintrarna har vi ingen verksamhet. Om självständighetsdagen den sjätte december infaller med långledigt brukar en del av fritidsfolket komma ut men därefter är det tyst och stilla här ute.

- Grannbyn Vänoxa med öar och holmar har tills vidare inte egen byalagsverksamhet. Det finns en del sommargäster därifrån som är medlemmar i vårt byalag. I föreningen har någon gång framkastats tanken på att bilda gemensamt byalag med Vänoxa men saken har inte diskuterats desto mera. Gemensamma tillställningar i form av olika sommaraktiviteter kunde vara ett led i strävan efter kontakter och samarbete byarna emellan. Med Bolax Gillet har vi redan några somrar haft kontakt genom att inbjuda och besöka varandra vid våra sommartillställningar.

- Vid firandet av forneldarnas natt senaste höst hölls festen i Vänoxa by ombord på en restaurangbåt som tillhör Wenoxa Golf. Det med anledning av mindre utrymmen i skolan på Biskopsö där nu endast lilla salen är tillgänglig och inte rymmer så många personer som brukar delta i festkvällen, som är en av våra större tillställningar med mat, sång och musik. Mycket trivsamt och populärt. Tidigare skötte vi all matlagning i egen regi men efter det att skolan såldes, köpte vi matservicen av Gästgiveri Andrea och nu senaste år av Dessi's Skärgårdskök.

- En klar arbetsfördelning råder om vad som är kvinno- och karajobb i vår förening. Matlagning och traktering sköts i huvudsak av kvinnorna medan jobb med motorsåg och hammare sköts av männen. Ungdomarna är få och upptagna av annat, så det är pensionärerna och andra medelålders som ställer upp när talkojobb görs. Återväxten är tyvärr minimal.

Problemet med det mörka vinterhalvåret kvarstår. Ett hinder för sammankomster menar Christel är att folk tryggt ska kunna ta sig hem över vattnen i mörker. En möjlighet som dyker upp under vårt samtal är att vindsvåningen på skolan, nu är gästgiveri och kan hyras för övernattningar. Kanske det vore något att tänka på om folk vill komma samman och fira gemensamt, till exempel jul eller nyår ute i skärgården.

Text: Jan Sundberg
Foto: Christel Bernstedt

Christel Bernstedt
Foto: Bernt Örså

Personporträtt

Född: 1947

Bor: Biskopsö, delvis i Dalsbruk

Familj: fyra barn med familjer

Favoritträtt: allätare

Favoritdryck: inget speciellt, stor vän av kaffe

Favoritläsning: allt från dagstidningar till faktaböcker

Karakterisera dig själv: svårt att bedöma sig själv

Talko i Kejsarhamnen. Kari Lindborg visar barnen hur man barkar remmare.
Foto: Jenny Örnell-Backman

De unga har vänner i Högsåra

Högsåra blomstrar föreningslivet. Ungdomsföreningen är den äldsta i Hitis arkipelagen men medlemmarna är de yngsta. Föreningen styrs av unga energiska damer som alla upprätthåller starka band till orten oberoende av var de befinner sig under vinterhalvåret.

Jag kontaktar **Gunilla Örnell** för att bli orienterad i föreningslivet i Högsåra och jag kunde inte ha valt en bättre person för att få de upplysningar jag var ute efter. Vid hennes köksbord utspinner sig ett samtal om hur det här samhället med ungefär 45 personer vintertid upprätthåller åtta aktiva föreningar.

- Jag blir automatiskt inblandad i alla föreningar i byn, förutom fiskelaget. Sedan flera år är jag Marthaföreningens ordförande och tillsammans med **Anders Alborg** sköter vi ordförandeskapet i museikommittén och ser till att museet fungerar. Marthorna är den pådrivande kraften genom att vi aktiverar männen.

Medan vi sitter och diskuterar har Gunilla hunnit kontakta ordföranden för De ungas vänner som jobbar på Farmors Café. Hon har svårt att slita sig från jobbet men om en stund dyker hon upp och nu har jag två damer att diskutera med.

Förening som skulle samla alla Hitis ungdomar

De ungas vänner grundades redan 1906 och tanken var att den skulle samla alla ungdomar i Hitis kommun. På den tiden var det inte lätt att grunda nya föreningar.

Den ryska regeringen som förvandlat imperiet till en polisstat var misstänksam mot att organisera ungdomar. De kunde utgöra en samhällsfara. Ett sätt att kringgå bevakningen var att De ungas vänner kunde utgöra en paraplyorganisation för ungdomar i andra byar. Hitis fick sin ungdomsförening 1918 och Rosala-Böle 1938.

I dag ser problemen annorlunda ut för ungdomsföreningarna. En del anser att de levtt ut sin tid. I Högsåra har man en annan uppfattning. Ordföranden **Camilla Hagstén** ger dem som tvivlar besked.

-Vi har en duktig och mångsidig styrelse. Många av oss unga sommarjobbar här i byn. Medlemsantalet är runt åttio, alla är välkomna oberoende av ålder. Styrelsemedlemmarna är Högsårabor eller har rötter i Högsåra. Under vinterveckorna bor många av styrelsemedlemmarna i Åbo där de studerar eller jobbar. Därför kan vi ibland vid behov hålla styrelsemöten också i Åbo.

- Hela styrelsen består av fem damer. Damera och många av de aktiva jobbar på Farmors Café. Styrelsemedlemmarna är unga och alla är Högsårabor förutom jag som hör till fritidsfolket.

- Vårt största bekymmer är föreningslokalen Sunnanland som uppfördes 1926. Vi samlar pengar för att underhålla huset. Taket är dåligt och bryggan inte användbar. Lokalen står kall på vintern, endast den lilla salen kan värmas. Under midvintern ligger aktiviteten nere.

- Här råder en bygemenskap och vi samarbetar nära med andra föreningar på orten. Vi ordnar talko kring

och i Sunnanland. På höstarna spelar vi innebandy i lokalen där barnen utmanar Marthorna och under påsk arrangerar vi äggafnarn. Midsommarlekarna går i vår regi och Högsåradagen ordnas tillsammans med Marthorna. Många är med på talko, men flera kunde aktivera sig i verksamheten. Den som är aktiv i en förening tenderar att vara aktiv också i andra.

– Arbetsfördelningen är den traditionella på talko. Killarna sköter om gården utanför lokalen, tjejerna sköter om husgeråden. Vi jobbar med att få fler aktiva medlemmar. När Skärgårdsteatern uppträder är huset fullt av gäster. Så är det också då Forneldarnas natt firas i lokalen. Jag ser positivt på framtiden, särskilt när samarbetet med de övriga föreningarna fungerar klanderfritt.

Aktiviteten i byn somnar inte in under vintern

När ungdomsföreningens aktiviteter planar ut till vintern tar andra föreningar över. En levande by ska hållas vid liv året om. Det har man insett i Högsåra. Camilla skyndar iväg till jobbet på Farmors Café och samtalet fortsätter med Gunilla.

– För att aktivera folk gäller det att rycka dem i ärmen eller ringa dem dagen innan även om tillställningen är utannonserad. I regel deltar folk i alla aktiviteter som ordnas.

– Varje månad publiceras annonsbladet Högaktuellt. Bladet har utkommit i femton år. Ingen särskild förening står bakom bladet. Vi trycker cirka 30 papperskopior och ungefär 80 abonnenter får den per e-post.

– Ibland bjuder vi in någon som håller föredrag.

Grötafton med samkväm brukar vi ställa till med inför jul. Fastlagsårtsoppa bjuder vi på pensionatet. Tävling med sparkstöttingar brukar vara spännande för då tävlar de gamla mot unga. Efteråt grillar vi korv.

– Mors- och farsdagar går inte obemärkta förbi för då bjuds det på lunch på pensionatet. Villa Cecilia kan även anlitas. Alla tillställningar är välbesökta. På julafton samlas vi alla på begravningsplatsen för att med sång hedra de som lämnat oss. Det är ett måste för alla som firar jul på ön. Vi kan vara upp till sextio deltagare som får uppleva den nära julstämningen som sprids med sången och alla levande ljusen i mörkret.

– Ett par gånger under vinterhalvåret ordnar vi exkursioner och teaterbesök i södra Finland. Också en del män lyckas vi övertala att följa med på teaterbesök till Helsingfors. Om den abonnerade bussen inte är full, brukar vi ibland bjuda in hugade från Kasnäs eller andra byar. Inkomsterna från Högsåradagarna finansierar resorna.

Farmors Café fungerar som en ungdomsförening, konstaterade **Mats Enberg** i den här tidningen. Där har vi förmodligen svaret på de ungas engagemang, något som kräver ytterligare analys i en separat artikel. När de unga drar iväg till stan för studier tar de äldre vid. Det finns inga strama barriärer mellan föreningarna här. Snarare flyter folk i föreningarna samman och det ger en samhörighet som andra kan ta lärdom av. Sist men inte minst, utan aktiva damer lär det varken finnas bygemenskap eller en gemensam guldkant i tillvaron.

Text: Jan Sundberg

Foto: Bernt Örså (Gunilla)

Personporträtt

Gunilla

Född: 19.08.48

Bor: I Högsåra

Familj: Man, barn och barnbarn

Favoritträtt: Saltströmming med vitsås och potatis

Favoritdryck: Flädersaft med skumpa = Högsåra-special

Favoritläsning: Biografier, lokalhistoria

Karakterisera dig själv: Har svårt att säga nej

Camilla

Född: 13.1.1988

Bor: Åbo

Familj: Mamma Lilian, Storebror Niklas, Matti och familjhunden Milou.

Favoritträtt: Mammans kantarellsås med kantareller från Högsåra och stekt potatis.

Favoritdryck: Kaffe

Favoritläsning: Musiknyheter

Karakterisera dig själv: Sprallig, glad livsnjutare som tycker om att umgås och möta nya människor.

Nuno på parkens
volontärläger

Volontärer hos Vänö Vänner

I Vänö Vänner har vi alla år sedan vi satt igång med Iverksamheten tyckt att det hopats med en hel del aktiviteter på sommaren men att verksamheten nästan ligger nere under vinter halvåret. Vänöbor hade redan i flera år aktivt deltagit i europeisk överksamhet och skapat internationella kontakter. Det var föga överraskande 2010 att sekreteraren i föreningen föreslog att vi skulle börja med Europeisk Volontärtjänst och ta emot några volontärer för ett år på Vänö med omnejd. Kommunen fann initiativet intressant, speciellt då en ung ungersk tjej redan hört sig för om de skulle vara intresserade av att ta emot henne som volontär. Kommunen tvekade lite men så föreslog vi att vi tillsammans kunde ta emot två volontärer, en från maj och den ungerska tjejen från september. Sagt och gjort, vi på Vänö tog emot **Edlira Fiore** från Bergamo i Italien och kommunen stod som värd åt **Dóra Asztalos**, som bosatte sig i Kimito. Jag, **Eelin Hoffström** kom att koordinera projektet som gick under namnet *Islandlife promotion*. Volontärerna skulle under ett år leva öliv och bidra med en interkulturell inblick i vardagen hos oss andra öbor. Dóra stannade hela året och här är några rader om hur hon upplevde det:

–För det första blev jag volontär för jag ville se mig själv i en annan miljö, leva på ett annat sätt och prova nya saker. Volontärskap var det bästa valet för detta. Jag jobbade mest med barn och ungdomar på ungdomsgårdarna och jag gjorde olika verkstäder för dem. På sommaren arbetade jag på sommarlägren, detta var det mest givande för mig. Jag stannade i Kimito ett helt år så jag hann lära känna en massa människor både på jobbet och privat. Jag fick också uppleva den finländska naturen, som är så lugn och vacker.

Motgångar och ösamarbete

Även om Dóras del av projektet fungerade som det livs omvälvande upplevelse som beskrivs här ovan, så blev projektet inte riktigt som vi tänkt oss på Vänö. Edlira som skulle stanna ett år beslöt efter fyra månader att åka tillbaka till Italien och sedan vidare därifrån till England. Det blev en tom plats att fylla då hon aktivt deltagit alla arrangemang på Vänö under sommaren. Vi ville inte ge upp och tänkte prova med en ny långtids volontär. Denna gång beslöt vi att samarbeta med en organisation på ön Reunion i Indiska Oceanen. Ön har en helt annan identitet än Vänö men vi beslöt göra ett försök, kanske det finns ett ösamband trots många olikheter. Efter ett provbesök i slutet av 2011 kom **Florian Damour** till Vänö i april 2012. Florian kom att stanna hos oss i elva månader. Han bidrog med cirkusaktiviteter inte bara på Vänö utan även på Kimitoön och speciellt i Rosala skola.

–Jag valde inte projektet utan det kom till mig som en möjlighet att få erfarenhet att arbeta med barn och ungdomar samtidigt som jag gavs tillfälle att upptäcka den enastående Åboländska skärgården, lära mig nya språk inklusive engelska. Det var ett äventyr och en kulturchock att komma från tropikerna till Skandinavien. Chocken kom redan under det första provbesöket, men mitt beslut förstärktes om att komma. Min främsta uppgift var att arbeta med cirkus, men jag skulle också ta hand om Vänös kulturhus och skriva en blogg om mitt liv som volontär. Det bästa som hände mig under mitt volontärskap var min resa till Lappland med kompisar jag träffade på en träning för nya volontärer i Finland. Det var som en dröm som jag inte kunde tro var sann innan jag

Florian med elever från Rosala skola där han gjorde cirkusverkstad loveshack. Foto: Patricia Barbosa.

fick upplevde den. Europeisk Volontärtjänst är ett superbt sätt att uppleva en främmande kultur och ta med sig hem de bra sakerna. Det är också ett sätt att sätta sig själv på prov, med andra ord att växa som människa. Man bör minnas att vårt sätt att tänka och vara, inte nödvändigtvis är det enda sättet. Nu när jag är tillbaka i mitt vanliga liv, är jag stolt över att jag levat denna upplevelse och när jag tänker på denna tid i mitt liv är det alltid med ett leende på mina läppar. Även om det känns som om det var en evighet sedan dess är minnena ännu färskare.

Korttidsprojekt som metod för lokalt nätverkande

Florian hann med mycket under sina elva månader. Bland annat välkomnade han fem andra volontärer som kom till Vänö sommaren 2012 inom ramarna för projektet *Archipleago EVS Rangers*. Alla dessa fem volontärer

Volontärerna på Brännskär 2012. Fr.v. Ramon, Ines, Florian, Simon Strömsund, Lennart Söderlund, Eelin, Rasmus Hoffström, Magnus Hoffström

var från olika länder: **Zhivko Stoykov** från Bulgarien, **Ines Silva** från Portugal, **Marigaelle Iamantche** från Reunion (Frankrike), **Luca Cipro** från Italien och **Ramon Gonzalez** från Spanien. I detta projekt samarbetade vi med andra öar och med Skärgårdshavets Nationalpark. Genom detta åkte Zhivko till Biskopsö för att hjälpa till med restaureringen av skolan. Ramon åkte till Brännskär och spelade flamenco på klipporna. Luca hjälpte till på de olika volontärlägren som parken ordnade under sommaren. Ines stannade på Vänö och tog sig helhjärtat an kulturlandskapsskötsel. Marigaelle drabbades av en mångfald värre kulturchock än den Florian beskrev. Hon visste inte riktigt vad hon ville och till slut beslöt vi att det var dags för henne att avbryta och åka hem till Reunion. Det är inte alltid lätt att föreställa sig hur vi här ute befinner oss på samhällets yttersta kant. Speciellt svårt är det för någon som första gången åker utomlands från en helt annan kultur. Av detta har vi lärt oss hur viktigt det är att förbereda volontären innan ankomst. Vi har även lärt oss vikten av att samarbeta med andra öar och att skapa kontakter genom samarbetsprojekt.

Skärgården som livets skola

Sommaren 2013 genomförde vi vårt andra korttidsprojektet från maj till juli. Denna gång med namnet *Archipelago Wilderness Rangers*. Vi tog emot två volontärer från Spanien och två volontärer från Portugal. Från Portugal kom **Patricia Barbosa** och **Nuno Carvalho**. Patricia stannade på Vänö och Nuno arbetade som volontär hos nationalparken. Genom brist på kommunikation samt dåliga förberedelser hos parken drog det ut på tiden innan Nuno kunde börja och till slut beslöt vi att Nuno också skulle stanna på Vänö. På Vänö hade vi också **Alejandro Dominguez Ramirez** från Teneriffa. Tillsammans med Patricia hjälpte han till på fårfarmen och barnklubben. Den sista volontären **Eloi**, även han ursprungligen från Teneriffa, åkte till Brännskär. Eloi hade föreslagits av Ramon och brännskärsborna var mer än glada för det extra par händer han erbjöd under sommaren. Under båda korttidsprojekten deltog volontärerna i ett läger arrangerat av nationalparken tillsammans med andra finländska volontärer. Skärgården gjorde intryck på Nuno och Patricia som beskrev sina upplevelser på följande sätt:

-Att vara volontär (Nuno) i den sydvästra skärgården i Finland var det rätta beslutet i rättan tid. På ön fann jag det lugn och den ro jag sökte. I den underbara miljön fann jag mig själv. Varje dag hörde jag fåglarna sjunga och jag kunde känna livets harmoni. Idag jobbar jag i en stressig bar för att tjäna lite pengar och i mina minnen återvänder jag till de lugna dagarna i skärgårdsnaturen. Jag vet att jag kommer att uppleva det igen, kanske inte i Finland, men någonstans var jag kan känna samma mentalitet. En stor kram till alla jag träffade i Finland, speciellt till alla härliga människor på Vänö.

-År 2012 arbetade jag (Patricia) som arkitekt i min hemstad Porto. Varje dag fanns det allt färre möjligheter för unga arbetstagare i Portugal och jag var inte säker om jag skulle stanna eller flytta utomlands efter jobb. Jag upplevde att jag behövde ett avbrott från vardagen för att förstå vart jag är på väg. Jag började göra andra saker

som jag gillade, så som träarbeten och möbelrestaurering. Fick en chans att tillbringa några månader på ön Pico i Azorerna där jag studerade snickeri vid den lokala hantverksskolan. Där fattade jag tycke för oliv.

-Efter det letade jag efter volontärprojekt som hade med hållbarutveckling eller hantverk att göra och då råkade jag på en möjlighet att tillbringa sommaren 2013 i den finländska skärgården. Jag var nyfiken på nordisk kultur och jag ville lära mig mer om öarna och deras hållbara utveckling.

-Det var härligt att träffa de andra volontärerna och vi blev hjärtligt mottagna på Vänö och jag kände mig snart som hemma. Under mitt projekt hjälpte jag till på den lokala fårfarmen (där jag lärde mig att ta hand om fåren och ängarna) och naturstigen. Jag tog del i sociala och kulturella aktiviteter: barnklubben, midsommarfesten, Vänö dagen, och Vänö Rock-festen. Jag fick delta, tillsammans med andra volontärer från Spanien, Portugal och Finland, i kulturlandskapsskötselläger på andra öar såsom Sjalö och Berghamn. Jag besökte även ön Brännskär och Åbo.

-Jag tror att Vänö kommer att fortsätta att utvecklas och att de som jobbar där nu gör det med stolthet. Jag fick lära mig att öbor är starka, hårt arbetande, känsllosamma människor som gör det bästa av de få resurser som finns tillhanda och jag tänker ofta på dem som rollmodeller i mina dagliga rutiner. Därför vill jag tacka all människor där som hjälpt mig, varit läromästare och haft roligt med mig.

-Man behöver inte åka bort för att vara volontär, men åker du utomlands lär du känna dig själv bättre och hur du kan göra saker på annat sätt. På Vänö gjorde ett par extra händer och en god själ skillnad, vilket kändes gott inombords. Du måste vara rustad med ett öppet sinne och ett öppet hjärta för att vara där.

Precis som Patricia säger har ett extra par händer alltid varit till nytta på Vänö. Så även sommaren 2014, då **Carlos "Txarli" Landa** kom för att hjälpa oss under två månader. Txarli kom från Vitoria-Gasteiz i Baskien, men som många unga sydeuropéer hade också han flyttat till Tyskland för att jobba. Det var där han hade träffat Alejandro som talat varmt om Vänö och hans upplevelser sommaren innan. Txarli skickade oss sin CV och vi beslöt att han kunde bli volontär denna sommar. Vi hade fått negativt beslut för finansiering då europeiska kommissionens ungdomsprogram tog slut, eller snarare bytte skepnad, och pengarna tillfälligt var slut. Men med stöd från privata fonder lyckades vi täcka Txarlis resor och uppehälle. Txarli var en välkommen hjälp samt ett välkommet befolkningstillskott och det var verkligen trist att se honom åka i slutet av juli.

Blickar tillbaka, blickar framåt

Vi har i Vänö Vänner redan blivit vana vid att ha volontärer under somrarna. Även om det poängterats vad volontärerna lärt sig, har vi lärt oss minst lika mycket om inte mer. Vi har fått höra sånger och historier från andra länder. Vi har fått skratta tillsammans och lärt oss berätta om vårt liv på Vänö. För att inte tala om all den gratis språkundervisning vi fått under åren! Så som Patricia säger, så måste man inte alltid åka långt bort för att vara

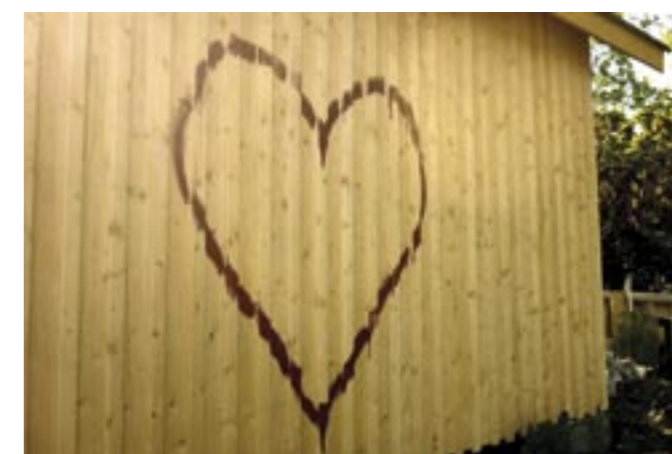
Dora på middag med sina kollegor från kommunen.

volontär, men ibland kan det vara ett berikande äventyr, för alla involverade.

I framtiden hoppas vi att kunna fortsätta ta emot volontärer på Vänö och kanske också samarbeta med andra föreningar i skärgården som kan sysselsätta en volontär under sommaren eller längre. Vi på Vänö kan berätta hur intressant det varit att uppleva vår ö genom andras ögon.

Text: Eelin Hoffström
Sekreterare, Vänö Vänner
Eelin_85@hotmail.com

Majoriteten av våra internationella volontärer har understötts av Europeiska Kommissionens ungdomsprogram *Youth in Action*, som nu går under namnet *Erasmus+*. Vänö Vänner har ackrediterat sig som en sändande, mottagande och koordinerande organisation i Europeisk Volontärtjänst (*EVS – European Voluntary Service*) och har därför möjlighet att både sända och motta volontärer. Programmet riktar sig till unga 18-30 åringar, som har lust att tillbringa 2-12 månader utomlands hos en värdorganisation. Programmet stöder alltså frivilligarbete och stöder den åkande med mat, husrum, resor samt fickpeng under aktiviteten. Om detta låter som ett lockande alternativ för just dig, tag kontakt med oss i Vänö Vänner: vano.vanner.evs@gmail.com eller besök vår Facebook grupp för EVS på Kimitoön: <https://www.facebook.com/groups/277293652308490/>

Rosala Vikingacentrum

Mitt i Rosala by ligger ett vikingamuseum som är en sevärdhet av rätt stora mått. Den som tror att centret är något sorts Disneyland i skärgårdstappning har fullkomligt fel. Det kommersiella finns visserligen där men hela verksamheten vilar på arkeologiska fakta framgrävda ur bygdens maritima historia.

Visst är det något märkvärdigt att under alla dessa år RoHit existerat inget explicit har skrivits om Vikingacentret som sjuder av liv från vår till höst. Tanken har funnits där länge men nu är det dags att skriva till handling. Stämmer träff med **Paul Wilson** som tillsammans med sin fru **Hanna Vuorio-Wilson** driver företaget som upprätthåller centret med tillhörande museum.

Vi slår oss ned i centrets café som samtidigt med sina montrar och utställda föremål ger en introduktion i vikingarnas värld. Även filmföreläsning om de historiska asagudarna ingår för de intresserade. Snart går det upp för mig att Paul brinner av intresse när vi inleder samtalet kring hur vikingarna färdades i dessa vatten för mer än tusen år sedan.

-Redan på 1800-talet började man gräva efter föremål vid Kyrksundet (sundet som skiljer åt Hitis- och Rosalalanden). Sundet som var betydligt bredare då var en viktig led för vikingarna under sina färder österut. Museiverket inledde grävningar på 1990-talet med hjälp

av metalldetektorer för att lokalisera föremålen. Över tusen föremål hittades, de flesta med hjälp av traditionella grävningstekniker. Mer avancerad teknik i form av markradar finns men tillsvidare har Museiverket inte haft råd att använda sådana här.

-Även andra än vikingarna använde sig av rutten genom Kyrksundet. Det var främst handelsmän från nuvarande England och Frankrike. Gibraltars sund var stängt för kristna under det muslimska väldet i södra Spanien och Afrikas norra kust. Vikingar och internationella handelsmän fick söka sig till Kiev som var en viktig handelsplats den norra vägen. Våra södra kusttrakter var vid denna tid väldigt internationella.

Vi känner väl till att vikingarna sökte sig längre söderut ända till nuvarande Istanbul, som vikingarna kallade Miklagård och som man oförskräckt anföll fastän dåtida Konstantinopel var det östromerska rikets huvudstad. En annan rutt gick till Kaspiska havet där man bland annat drev handel med perserna som kunde tillverka stål, vilket gav en överlägsenhet åt vikingarna i strid med sina smidda stålsvärd. **Torsten Edgren** har kunnat konstatera att de flesta fynden från Kyrksundet härrör sig från tiden 900-1100 som omfattar vikingatid och korståg. De äldsta fynden är från 800-talet. Vid sundet fanns en smedja där järn smiddes och otaliga fynd från vikingatiden såsom mynt från fjärran länder, smycken, yxor, delar av svärd och andra föremål.

Vikingacentret har byggts ut i sakta mak

Pauls mamma **Paula Wilson** fick idén till en vikingaby i Rosala när hon deltog i ett projekt vid Åbo universitet för att utveckla skärgården.

-Det hela startade som en hobby i början på 1990-talet. Då fanns ännu inga byggnader här men Paula ordnade lite program där hon berättade om vikingatiden här. Långhuset och andra byggnader byggdes delvis som fyllnadsjobb på vintern för byggjobbarna vid min pappa **Per Wilsons** byggnadsfirma. Vi hade också ester här på kurs strax efter Estlands nyvunna självständighet som även bidrog till byggnationen. Finansieringen har vi hela tiden skött själva därför har det gått långsamt.

-Hövdingahallen var en av våra största satsningar och den har byggts i möjligast autentisk anda. Virket är bilat, eldstaden är i mitten med hål i taket för röken som hittar ut då stenarna kring eldstaden blir heta. Grupper brukar boka hövdingahallen för övernattnings och fester i vikingastil. Något helt annat än hotell har många skolbarn och bröllopsgäster kunnat uppleva när de sovit på fårällar i alkover längs väggarna. I långhuset brukar riktiga entusiaster övernatta för där finns ingen värmekälla.

-Smedjan kom till för att den hade en viktig samhällsfunktion för vikingarna: båtarna nitades och spikades. Det är belagt att vikingarna uppförde smedjor här, behövt sötvatten fanns i de källor som finns i byn. Järnrika mineraler fanns här i kärren och sjöbottnen. Kapellet tillkom för att belysa slutet av vikingatiden. Kristendomen kom in i bilden för att gynna handeln. Vikingarna var "religiöst flexibla", de kunde bära både det kristna korset och Tors hammare samtidigt.

-Vi har planer på att bygga ett spaningstorn samt att bygga ut vapenmuseet. Planer finns även att pröva på hur vikingaskeppen byggdes och att studera vilka material som användes. Hela idén här är att försöka återskapa hur vikingarna var klädda, vad man åt, musicerade och hur man levde. Vikingarnas instrument var bl.a. brummare som svingas runt i luften, kohorn, pannflöjt, skallror och trummor. Vi har dem alla här på centret, nu återstår att traktera instrumenten. På somrarna livar vi upp gården med att ha får och höns. Det var vikingarna som förde med sig höns till vår arkipelag.

Märkesrutten till Bengtskär

-Säsongen börjar i april och pågår till oktober. Strögrupper kommer på vintern, vi kan värma upp hövdingahallen under vintertid. Besökantalet ökar för varje år och nu är vi uppe i ca 14 000 per säsong. Det internationella intresset har ökat och vikingaentusiaster från Skandinavien har gett oss gott betyg. Få liknande byar finns annanstans, mest är det frågan om museer. Förutom skandinaver får vi ofta besökare från t.ex. Estland och Ryssland. Ryssarna har blivit mera intresserade av sin järnåldershistoria som präglats av vikingarna. Även den äktfinska nationalismen har fått ge vika och finnarna har blivit allt mera intresserade av det skandinaviska vikingainflytandet i vår skärgård.

-En stor del av de som är på väg från Kasnäs till Bengtskär landar hos oss. Leden Kasnäs-Vikingacentret-Bengtskär kallas märkesrutten. Uppehållet här tar en

timme och 45 minuter i anspråk. Gästerna bjuds på mat, får se på film och vandra omkring bland sevärdheterna. Barnen är ofta mer förtjusta i Vikingacentret än Bengtskär, eftersom det här finns mera möjligheter till aktiviteter, som t.ex. fäktning med övningsvärd som är mycket populärt. Omkring 2 000 skolbarn från hela Finland besöker årligen Centret. Vi ordnar varierande program för dem, allt från två timmar till en hel vecka, och många av dessa skolor besöker även Bengtskär.

-Numera kommer de flesta besökarna till Bengtskär via märkesrutten som med sitt skärgårdslandskap är mera tilltalande än den vidöppna färden från Hangö. Vi samarbetar även med Kasnäs Skärgårdsbad och Blåmusslans naturum, samt många andra turistföretagare i nejden.

-Vår arbetsstyrka är ca 11 personer. Paula och Per Wilson har ett eget företag som tar hand om besökarna på Bengtskär. De brukar anlita ca 10 anställda. Därtill sköter min bror **Daniel Wilson** med sitt företag om sjötransporterna. Totalt är drygt 30 personer sysselsatta med denna verksamhet under högsäsong.

De anställda har ordet

I köket hittar jag **Johan Nyman** från Dalsbruk som är i full färd med att tillreda fisksoppa åt ankommande besökare. Johan är en känd amatörskådespelare i trakten som blev utan jobb när FN-Steel gick i konkurs sommaren 2012. Sammanlagt hann Johan jobba 24 år i bruket varav merparten i treskiftesjobb i valsverket. Dessbättre är han utbildad kock som nu kom till heders.

-Jag tillbringade sommaren 2012 i Rosala och fick höra

Johan Nyman

att Vikingacentret var i behov av en kock. Passade på att fråga om jobbet under sommarblotet (stor tilldragelse i Rosala i mitten av juli) och jag fick börja nästan med en gång. Under första arbetsdagen kokade jag fisksoppa till 60 personer och alla verkade vara nöjda.

-Här trivs jag jätkligt bra, betydligt bättre än att jobba i fabrik. I köket är jag ensam och utrustningen där påminner om ett hemmakök. Som mest har jag tillrett soppa för 180 personer. Resenäring på väg till Bengtskär bjuds på vår fisksoppa, därtill tillreder jag beställningsmat som består av antingen fisk eller kött.

Passar även på att besöka Johan och hans fru **Pia Nyman** i deras lilla Rosala stuga. Under höst och vår är jag ensam här under veckorna. Arbetsdagen kan dra ut på tiden upp till 12 timmar när vi har lägerskolor på besök. Det bästa är ändå att få vara i Rosala tycker Johan. Pia håller inte med för på vintrarna vill hon hellre vara i Dalsbruk.

Ute på backen träffar jag en nästan riktig viking som visar sig vara en gammal bekant. **Casper Fransman** med släktrötter på närbelägna Sommarön nyanställdes 2013 och verkar vara väl insatt i sina uppgifter.

-Fick en hemläxa att läsa innan jag gavs uppgiften att guida omkring här i vikingaby. Jag visar turisterna hur man spänner en pilbåge, huttar en yxa mot måltavla samt introducerar dem i hur katapulten fungerar.

Casper berättar att vikingarna använde katapulten för belägring av borgar. Metoderna var många, bl.a. kunde man kasta in pestsmittade djur över murarna eller människohuvuden som varnande exempel. Casper verkar något road av detta likt en äkta viking. Mitt vikingablod sattes inte i rörelse och katapulten fick vara för denna gång.

I betydligt fredligare sammanhang inleder jag en diskussion med **Anna Lumme** från Hitis som sköter Hannas och Pauls barn och däremellan skriver skyltar till

Anna Lumme

museet.

-Jag har forskat lite grann i vikingarnas musicerande. Få texter finns bevarade, mest beskrivningar som kommer att finnas till påseende i den nya musikutställningen. Jobbar på deltid och producerar texter på tre olika språk.

Vikingacentret har en hel del att bjuda på och miljön ser autentisk ut. Klart är i varje händelse att Rosala Vikingacentrum är mycket mer än ett museum. Det är med upplevelser och återskapade byggnader och föremål som besökarna får ta del av vikingarnas återkomst till sin gamla hemmahamn efter en paus på ca 1000 år. Under mitt besök i Vikingacentret känns det osökt som om jag obemärkt förflyttats tillbaka i tiden när detta var en realitet i vår del av skärgården.

Text: Jan Sundberg
Foto: Bernt Örså

Referenser:

Edgren, Torsten (1999), Fornlämningar och fornfynd i Hitis utskär. Kimito: Sagalundsgillet

Knyttens och skruttens sommarparadis

Bengtskär, en trygg punkt mellan vågor och bakom vägar

Jag sitter i båten på väg till Bengtskär, en veckas arbetspass är framför mig efterdito ledigt på landbacken. På ryggen har jag en liten packning med klädbyte, chili och vitlök och några andra matvaror jag vet att man inte får på Bengtskär. Stadens muller och jäkt lämnar jag bakom mig som en grå dimma, tankarna lugnar sig och all planering och vardagsstress rinner av som saltvattnet på mina ben. Rosala försvinner sakta bakom mig, havet sträcker ut sig med sina stora oberäkneliga händer och efter en stunds slalom mellan kobbar och skär skyntar Bengtskärs fyr, mitt sommarhem, min trygghet. Tornet växer i höjden ju närmare vi kommer tills nacken inte förmår böja sig uppåt och strax har vi bryggan där.

Jag sitter ensam i båten, förutom några gäster som skall övernatta. På bryggan väntar ett helt gäng glada arbetare; en med långa rastaflätor, en annan med korta blonda tofsar, en tredje med rolig hatt och alla är de redan sammansvetsade och fulla med historier och fnitter, ja lite som en syskonskara som varit inlåst lite för länge tillsammans. Vid sidan om dem står **Paula Wilson** och ler, harmonisk och nöjd. "Välkommen tillbaka Linda!" ropar hon. **Per Wilson** tar ett fast grepp om mig och hjälper mig från båten med alla grejor; mat, lakan och vatten som båten transporterar till fyren nästan varje dag.

Rulla rulla Bengtskärsbulla

En bekant doft av bulle möter oss och jag hamnar på direkten i köket, på med förklädet och händerna i degen, rulla rulla Bengtskärsbulla, undrar hur många sådana jag rullat i mitt liv, kanske 10000 stycken. Och så swisch in i ugnen! Stämningen är på topp, låt efter låt spelas från den mjöliga CD-spelaren, den hakar upp sig och någon

blåser på skivorna med degiga fingrar, musiken ljuder igen för en stund. Per kommer in; "Nehej, är det den där **Lisa Ekdahl** eller vad heter hon som jamar nu igen?" Ingen hör hans kommentar, han fyller på kaffe i sin muminpappakopp som han alltid gör och vandrar iväg, solbränd, lugn och småflinande.

"Oj, nej, det börjar regna" ropar någon utifrån, guidningen flyttas till kapellet och 100 hungriga lunchgäster köar efter fisksoppa och de ska prompt sitta inne. Fönstren immar, CD-spelaren i köket hakar upp sig igen, ingen hinner putsa skivan, kassakön växer, en sats bulla i ugnen bränns, disken som alltid sköts för hand växer i högar och historien om Bengtskär ekar längs kapellets stenvägg. Ingen tid att gå på toa, turisterna upprepar samma frågor om och om. Trots kaos och svullna fötter, är jag lycklig för utanför köket öppnar sig horisonten och åt vilket håll jag än tittar öppnar sig ett oändligt hav. Ibland stannar jag upp och tittar ut, bara några sekunder för att lokalisera var jag är. Javisst, så långt söderut jag kan komma i Finland, även telefonerna känner sig osäkra och kopplas ibland till ett estniskt nät.

När dagsgästerna åkt gäller det att börja tillreda middag åt övernattande gäster. Varje dag samma skärgårdsbuffé, samma dofter, samma brunsås och presidentsås. Jag blir trött på samma smakupplevelser när veckan lider mot sitt slut, Paula och Per äter skärgårdsbuffé nöjt varje dag. Kanske det är nyckeln till ett långt och lyckligt liv, vem vet? Jag tar fram lite chili och vitlök (som inte hör till kryddningen i den traditionella skärgårdsmaten) för att få lite paus från smör, salt och peppar stuket. Efter all matos i köket är det dags för personalen att bada bastu. I den gamla vedeldade bastun vaskar vi av oss dagens jäkt, byter kläder och kommer rena till personalens

Per och Paula håller utkik

gemensamma middagsbord. Middagsstunden är helig, alla är på plats och delar kristligt på maten. Vi talar om dagens händelser och skrattar åt våra dåliga skämt. När vi diskat och städlat är det dags att ta kvällen strax före solnedgången. Då börjar vår fritid. Om det är vindstilla och varmt brukar vi samlas på klipporna för att beskåda solnedgången. Någon tar fram sitt instrument och snart stäms det upp till allsång! Ibland samlas vi uppe i fyrtornet och spelar kort eller har disco i bunkern tillsammans med grodorna. Kvällarna är heliga på Bengtskär när nästan bara vi 'fyrvaktare' är kvar på skäret.

De som inte går i tid i sängs lider av det nästa dag. På morgonen ska morgonmålet lagas och morgonmötet hålls där vid 9-tiden. Under morgonmötet bestämmer vi vem som guidar vilken grupp, vem som bakar semlorna, vem som förbereder lunchen, vem som städar hotellrummen och toaletterna etc. Min favorituppgift är att ta emot småbåtar. Speciellt under fina sommarkvällar kan det komma en drös med småbåtar som skall välkomnas! Då får man springa barfota på klipporna och spana efter bra hamnplatser! Oftast är det pojarna som gör det grova ute jobbet, flickorna står i köket. Tursamt har personalen på Bengtskär bestått av feminister och fritänkare som fått förändring till stånd. Jag tillbringade en vecka med att skrapa bort målarfärg på yttre sidan om fyrlyktan högst upp i tornet. Det var en ljuvlig stämning där uppe, i blåa overaller hängde vi ut över sjön och däremellan passade vi på att kila ner efter bullar när doften nådde upp till våra känsliga näsor! Blåsorna på händerna förlorar i betydelse på dessa höjder.

Den lediga stunden välkomnas med musik

Det trygga, det bestående

De vänner jag fått på Bengtskär är vänner för livet, de är mer än vanliga arbetskamrater eftersom vi delar arbete och fritid dygnet runt. Rummen delas med fyra andra och äppelkaka mellan oss alla tio. Även tandborstar kan lånas för här finns ingen butik. Livet här levs anspråkslöst och det gäller att vara nöjd med det man har. Mer behövs inte, för vi har allt: havet och tryggheten. För vad kan vara tryggare än en bastant gammal stenfyr mitt i ett stormande hav? Och storma har det gjort, i den grad att fyrdörrarna knappt gick att öppna, vågorna var höga som hus och i fönstren visslade vinden melodier. Ingen kunde ta iland på ön och ingen kunde åka iväg. Under tiden sopade vi alla 252 trappsteg upp till fyrlyktan och plockade mat ur frysen i väntan på att stormen bedarrar. Tänk att vara barn och bo på fyren under höststormarna, vad rastlös man skulle bli!

Fyr i spisen, fullt pådrag i köket

Jag känner gemenskap med många som valt att jobba på Bengtskär. Vissa har ströjobb och studerar det ena och det fjärde utan att riktigt veta vad som hen vill i livet, de flesta har en enda fast punkt i livet och det är Bengtskär. Här hyllas rutiner och allt upprepas nästan identiskt dag efter annan, arbetskulturen är den samma och man vet vad som väntar vid ankomsten till Bengtskär. Skruvt och knytt har vandrat över stubb och sten vintrarna långa och seglar ut på somrarna till sin trygga muminfamilj på fyren. Så känns det och så var det när jag jobbade på Bengtskär.

Nu har jag egen familj och kommer då att göra nostalgibesök till Bengtskär varje sommar. Titta där utropar jag till mina barn: "Där uppe vid fyrlyktan har mamma sovit en natt" och "här på klipporna har hon tvättat mattor som dyningarna tog nästa morgon" och "här i köket brände hon 3 liter sås i botten och där i 'ungkarlsboxen' (ett enmansrum) sov jag som allra bäst!"

Text och foto: Linda Sundberg

Med båt längs märkesrutten till Bengtskär

Märkesrutten från Kasnäs till Bengtskär via Rosala sker bra och säkert med Wilson Charters sjöbussar och passagerarfartyg. Det samma gäller sjöresorna från Kasnäs till Örö som nu öppnats för allmänheten. Flera tusentals resenärer per säsong kan inte ha fel. Vi undrar varför.

För att ta reda på vad som döljer sig bakom Wilson Charters bekanta båtar som dagligen dyker upp i Rosala hamn med stora grupper turister tar jag en pratstund med ägarna Daniel Wilson och hans fru Virpi Heino. Båtarna och ägarna är bekanta sedan länge men nu är det verksamheten som driver mitt intresse.

– Företaget Wilson Charter grundades i samband med att båten Linnea inköptes 1999 berättar Daniel. Bengtskärstrafiken ökade för varje år och det fanns ett behov av att öka transportkapaciteten. Före det jobbade jag ute på Bengtskär ett par säsonger men när vår första dotter föddes måste jag hitta på något annat. Det går inte att vara borta hemifrån hela sommaren.

– Linnea byggdes 1985 för att driva laxfiske. Första sommaren körde vi passagerare i båtens ursprungliga skick, vilket var besvärligt då hytten var liten. När säsongen var över lyftes båtens akterhytt bort. Virpi och jag byggde tillsammans en passagerarsalong som rymmer fyrtio personer. Något år senare måste motorn bytas ut till en större. Det var ett större projekt men vi klarade av jobbet med gemensamma krafter.

Jag kan intyga att det stämmer. Jag var nämligen ett par gånger ombord när jobbet utfördes och det var ingen enkel match att skära hål i taket, lyfta ut motorn och att installera en annan som inte var anpassad till befintlig motorbädd. Både Virpi och Danne gjorde långa arbetsdagar under vintern för att få båten i skick till säsongstart och det lyckades.

– **Christer Gustafsson** från Hitis körde märkesrutten ända från början och när han pensionerade sig 2011 var sjöbussen Minandra till salu. Vi behövde mera kapacitet när passagerarmängden ökade. Tursamt fick vi köpa hans båt, utan henne hade det varit ett stort bortfall i passagerartrafiken, säger Danne.

Sjöresorna är en upplevelse för passagerarna

Virpi berättar att upplevelserna på sjön ska vara positiva och därför går båtarna inte ut i dåligt väder.

– Folk kan bli väldigt rädda och sjösjuka. Speciellt folk från inlandet kan bli alldeles ifrån sig när vågorna stänker mot rutorna i salongen. Vi vill inte att våra sjöovana gäster får negativa erfarenheter och därför föredrar vi att vara försiktiga. Det är bäst att köra i fint väder. Turisterna har fått uppleva att märkesrutten går genom det vackraste i vår skärgård. Turistströmmarna från Hangö har minskat år för år och nu är det vi som står för de stora passagerarmängderna. Vår marknadsföring har lyckats i samarbete med Kasnäs Hotell och Vikingacentret.

Rosala flottan stävar mot Bengtskär

– Säsongen börjar i maj och slutar i september, berättar Danne. Bengtskär är känt för allmänheten och turistströmmarna tenderar att öka för varje år. Den största delen är finländare och endast ett fåtal utländska gäster kommer på egen hand. Oftast är det sådana som bor på Kasnäs Hotell. Däremellan kör jag charter och gör ett tjugotal Örö-resor. Färderna till Örö avviker från resorna till Bengtskär genom att vi serverar mat, när vi kommer fram. Virpi har hand om matserveringen och underhåller gästerna.

Örö är inte obekant för Danne som gjort sin militärtjänst där.

Arbetet som turisterna aldrig ser

I samtalet med Virpi dyker det upp hur mycket arbete det döljer sig bakom passagerartrafiken, något som turisterna inte ser men tar för givet.

– Jag är merkonom till utbildningen och därför sköter jag den interna bokföringen och ekonomin. Örö-resorna sköter jag om helt och hållet tillsammans med Danne. Där ingår det att sköta beställningar och svara för marknadsföringen. Hemsidorna ska uppdateras och via dem kan bokningar göras. Resorna till Bengtskär sköts av kontoret i Rosala som har hand om bokningarna till Bengtskär och Vikingacentret. Passagerarlistorna kommer till oss kvällen innan.

– Hotellverksamheten på Bengtskär förorsakar en massa jobb även för oss. Förutom passagerare fraktar vi smutsig tvätt från Bengtskär och ren tvätt tillbaka. Dessutom lastar vi ombord bröd, läsk och öl, vatten samt matvaror. Dricksvattnet forslar vi i femtonliters dunkar. Det är mycket att bära och trångt värre i Linneas lastrum.

– Lakanen skickas via Kasnäs till tvätteriet i Dalsbruk. Handdukar, förkläden, borddukar samt personalens t-shirts tvättar jag här i Rosala. Tvättmaskin och torktumlare finns i Wilsons verkstad. All tvätt måste vara torr före avfärden till Bengtskär, annars möglar det nytvättade linnet i fukten på Bengtskär.

Vid ett annat tillfälle gjorde jag ett besök i verkstaden och alldeles riktigt, där hängde linne på tork. Tvättmaskinen och tumlaren var därtill av det professionella slaget. Jag upptäckte först då att Rosala har ett litet tvätterier.

Båtarna kräver mycket underhåll. Varje dag ska de städas efter att den sista passageraren debarkerat båten. Varje säsong ska båtarna dras upp på land, vilket inte är det lättaste. Två bastanta traktorer behövs för att dra upp

Linnea på land och lika många fordras för att försiktigt sjösätta henne. Det krävs koordination mellan förarna, kunde jag notera medan arbetet pågick. Farbröderna **Mats** och **Svante Wilson** rattar traktorerna med van hand.

Tinden från Alta blev Sissel av Rosala

På senhösten dök ett obekant passagerarfartyg upp i Rosala hamn. Alla bybor var välkomna att bekanta sig med båten som stolt förevisades av skepparen Danne med fru Virpi. En vecka senare var jag på plats under lugnare omständigheter. Danne presenterar båten för mig och Virpi passar på att koka kaffe åt oss under tiden, varefter vi slår oss ned i den rymliga salongen.

– Sissel är ett vackert namn som ska vara synligt, säger Danne. Tinden är namnet på en ö där fjälltoppen bär samma namn. Tinden har varit i trafik på många rutten i Finnmark och även kring Lofoten.

Sissel är sjösatt i Bømlø 1994, en ö söder om Bergen. Jag har bott i Bergen och kan berätta att Bømlø är känt för sina fartygsmotorer. De har även dragit till sig Wärtsilä, som har investerat där.

– Resan till Rosala från Alta tog 26 dygn i anspråk med avfärd den 25 oktober. På närmare håll finns inga liknande båtar, i varje fall inte i Finland. I Norge finns ett utbud av passagerarfartyg som trafikerar olika öar längs den långa kusten.

– Jag använde elektroniska sjökort för att kunna navigera den långa vägen hem. För det mesta körde jag under dagtid. Det gällde att beakta tidvattenströmmar, smala sund och också öppet vatten. Stolarna är bekväma och hon är lätt att manövrera. Med på resan hade jag min sväger **Vesa Heino** från Dalsbruk som skötte om kockandet.

– Vi övernattade i olika hamnar, vattnen är djupa och det är svårt att ankra. Det är problematiskt att bunkra utan norskt kreditkort. Min dotter **Peppi** och hennes faster **Nora Wilson** embarkerade utanför Trondheim. Vesa lagade mat och flickorna hjälpte till. Många fotografier togs, innan flickorna debarkerade i Bergen.

– Skagerak var problematisk med vågor från alla håll. Längs svenska kusten var det motvind hela vägen ända upp till Kapellskär. Därifrån styrde vi över Ålands hav och via Föglö mot Utö. Efter det var vi snart framme i Rosala, den 19 november. Jag hann bli vän med Sissel som är van med kyla och storm. Vi behövde inte frysa ombord.

Gamla Nordsjön vajar och svajar. Foto: Peppi Wilson

– Sissel ska få nya maskiner. De nuvarande är av den storleken att jag skulle behöva maskinmästarbehörighet. Scania är märket för de nya maskinerna. Fler passagerarplatser ska byggas på akterdäck och textilierna på bänkarna kommer att förnyas. Hon ska klara av 75 passagerare, mer än en busslast. Det är ett stort projekt. Allt ska vara klart till mitten av maj.

– Hon sätts in på rutterna Kasnäs-Rosala-Örö-Bengtskär. Linnea blir i reserv och Minandrakör parallellt med Sissel. Det gäller att få lönsamhet i trafiken. Marknadsföringen sker på nätet. Båtarna har varit välfyllda även om vi inte satsat fullt på marknadsföringen.

Att byta maskinerna på Linnea var ett stort projekt. Ett ännu större projekt har Danne och Virpi med Sissel innan säsongen börjar i maj. Ni passagerare som har nöjet att embarkera Danne och Virpis sjöbussar och passagerarfartyg anar inte hur mycket möda, pengar och besvär som har lagts ner på båtarna för att ni ska kunna njuta av världens vackraste skärgård i fina, trygga båtar med kunniga skeppare.

En trogen resenär berättar

Under ett samtal med Danne i Rosala hamn en tidig vår fick jag tipset att tala med hans bästa kund, som gjort de flesta Bengtskärresor längs Märkesrutten. Vem kan det vara, undrade jag. **Birgitta Storbacka** från Tjuda i Kimito, fick jag som svar. Någon närmare presentation av Gitta behövdes inte, hon råkar vara min kusin. Jag passade på att besöka henne på min födelsedag, strax före jul.

– Jag vill helst åka med Danne och det har jag gjort under många år. Totalt har det väl blivit minst tjugo resor. Sommaren 2013 besökte jag Bengtskär tre gånger. Till Bengtskär åker jag aldrig ensam. Med på resan har jag någon släkting eller bekant.

Personporträtt Virpi

Född: 1966 i Dalsbruk
Bor: i Rosala
Familj: Daniel, döttrar Peppi och Lotta + katten Leo
Favoritträtt: nypotatisar med smör
Favoritdryck: Sprite
Favoritläsning: Kauppalehti
Karakterisera dig själv: mångsidig

Peppi fångar påpassligt regnbågen

– Som mest har jag haft sex bekanta med och som minst två. Sammanlagt har jag väl haft omkring sextio personer med på resorna till Bengtskär och alla har varit mer än nöjda. Ibland har det varit sjögång och vissa av vännerna har varit rädda. Jag brukar trösta dem och snart har rädslan gått över. Danne är ju en utmärkt skeppare.

– Från Hangö vill jag inte åka. Märkesrutten är vacker genom det fina skärgårdslandskapet och Vikingacentret. Det finns alltid något nytt att titta på, därför missar jag aldrig en rundtur bland sevärdheterna. Ofta tar vi en sväng via Söderlångvik eller Dalsbruk i anslutning till sjöfärderna.

– Tills vidare har jag aldrig övernattat på Bengtskär men förr eller senare ska det bli av. Ett är nämligen säkert, jag kommer ännu att besöka Bengtskär flera gånger.

Kommunen anlitar visst flera guider som visar sevärdheter på ön. I det dolda finns därtill sådana eldsjälur som Gitta som gjort det småskaliga stort och gjort Märkesrutten känd långt utanför kommunens gränser. Undra på att Danne prisar henne. Det kunde även andra göra.

Text: Jan Sundberg
Foto: Bernt Örså

Personporträtt Danne

Född: 1970 i Västanfjärd
Bor: i Rosala
Familj: Virpi, döttrar Peppi och Lotta + katten Leo
Favoritträtt: skaldjur
Favoritdryck: rödvin
Favoritläsning: allt och mycket
Karakterisera dig själv: halvtråkig

Farmors Café 20 år

Förra sommaren var ett jubileumsår i Högsåra då Farmors Café fyllde jämna år. Benny Törnroos och Calle Pettersson passade på att gratulera med sång. Marthorna förde fram en skottkärra fylld med blommor. Cafégästerna lät gratisvåfflorna smaka. Att jubilarerna är uppskattade går inte att missta sig på.

Namnet Farmors har sitt ursprung i att den äldre generationen på lotshemmanet bodde i lillstugan. Det och mycket mer får jag veta när uppståndelsen kring firandet småningom avtar. Före det hade jag ingen chans att fånga upp **Ylva Enberg**, som är värdinna på gården och ansvarig för hela verksamheten och inte minst den som kläckte idén till kaféet.

- Jag har studerat till filosofiexamister i litteratur vid Åbo Akademi och också jobbat på projektbasis vid Fortbildningscentralen där. Min man och jag vistades en tid i Bryssel och när **Alexandra** vår yngre dotter föddes, flyttade vi till Högsåra till min mans barndomshem. Jag har tillbringat somrarna på Högsåra under min uppväxt.

- Jag var hemma med våra båda döttrar och då föddes idén om att öppna ett kafé. I Farmors lillstuga bodde sommartid

gäster och på senare tid också en lots. När han flyttade till grannhuset och fortsatte att bo där öppnades en möjlighet att starta ett kafé i Lillstugan. Jag började med att tillreda tre sorters kakor samt små salta pajer och smörgåsar. Det gjorde vi under fem somrar. Takten var ganska maklig. Vi höll kaféet öppet under sommarmånaderna, och de som hittade oss var glatt överraskade. Det var lugnt och skönt. Ingen reklam behövdes. De inbesparade reklampengarna kunde i stället användas på personal som tog hand om gästerna.

- Folk började småningom också fråga efter mat och då satte vi gång med att bjuda på soppa och husmanskost till lunch. Vi experimenterade med olika örter och dekorerade maten med ätbara blommor, och det var skojigt. Under årens lopp har vi sedan haft kokar här från Danmark, Estland, Holland, Norge, Nya Zeeland och Sverige.

- Vi började med ett helt vanligt kök. Restaurangmaskiner är dyra så **Mats** pusslade ihop ett riktigt restaurangkök av begagnad utrustning. Verksamheten har vuxit i sakta mak enligt gästernas behov och det är gästerna som formar verksamheten. Vi har byggt ut terrasser och altaner, samt grilltak för att möta den ökade strömmen av gäster.

Gärdet utanför kaféet är barnvänligt och småttingarna kan springa fritt omkring medan föräldrarna njuter av mat och dryck. Det råder ingen som helst tvekan om att budet om Farmors Café har spritts vida omkring. Under högsommaren sitter gästerna tätt samlade kring borden och personalen kan inte räkna med någon vilopaus.

Personalen kommer till tals

Det är ingen lätt sak att fånga in personalen för ett samtal när gästerna otåligt väntar på att bli serverade. Jag fick sitta länge med oförrättat ärende innan jag lyckades intervju min granne i Grankulla som sommarjobbar här. **Annika Lehto** har nyligen inlett ingenjörstudier i Otnäs.

Familjen firar somrarna här och därför var det naturligt för henne att börja jobba på samma ställe.

- Det här är min fjärde sommar på Farmors. De första somrarna hjälpte jag till med att servera och diska. Borden är numrerade och till exempel bord nummer 26 kan finnas lite var som helst. Numera har jag lärt mig baka kakor. Mina lärare har varit Ylvas och Mats döttrar **Amanda** och **Alexandra**.

- Jag gillar att jobba här. Oftast arbetar jag hela veckan i ett kör men jag får ledigt när jag önskar. Visst kan det bli varmt vid diskmaskinen. Då är det skönt att svalka sig ute eller om det kniper, ställa sig i kylrummet. Vi har en bra stämning och personalen brukar hänga ihop på fritiden.

- Här vill jag jobba också under kommande somrar. Jag har redan frågat Ylva och hon svarade ja. Ansökan ska vara inne redan i januari. Jag brukar börja vid midsommar och sluta i mitten av augusti.

Annikas lillasyster **Sonja** råkar skynda förbi. Jag rycker henne i ärmen och får en kort kommentar.

- Jag jobbar min första sommar här på heltid. Visst är det arbetsamt men tiden bara flyger iväg. Mitt jobb går ut på att servera och diska. På fritiden håller vi alla här ihop. Det är jättekul.

"Farmors är som en ungdomsförening"

Orden kommer från Mats och jag börjar sakta förstå innebörden av dem.

- Vi har 25 anställda under den här sommaren, plus våra båda döttrar. Dessutom anlitar vi hantverkare vid behov. Kaféet öppnar vanligen två veckor före midsommar och har öppet varje dag till den sista augusti. Efter det har vi öppet under veckosluten ännu i september. Under övriga tider kan man ordna privata tillställningar mot beställning. En del av ungdomarna har inte möjlighet att jobba i slutet av augusti och då kan det bli panik både i köket och med serveringen. Som tur är har vi underbara döttrar som ju inte slutar i mitten av augusti.

Amanda som jag blivit bekant med under åren ställer vänligt upp och svarar på mina nyfikna frågor.

- Jag började så smått jobba här redan som 7-8-åring. Då handlade det om att vika servetter och att forma karamellstrutar. Många av mina studiekompisar i Åbo har jag värvat till jobb på vårt kafé. Det är roligt att jobba och tillbringa sommaren tillsammans. För mig är det här mer en livsstil än ett riktigt jobb.

- Alexandra bakar och jag lagar mat. God mat är något jag gillar. Vi systrar är båda överens om att det naturliga är att vi en dag fortsätter med verksamheten.

- Vi kräver mer av oss själva och höjer ribban varje år. säger Ylva. Hela personalen äter tillsammans. Mat och boende ordnar vi för våra anställda, eftersom vi ligger på en ö. En del bor i gårdens byggnader, andra i sekelskiftesvillan Villa Cecilia några hundra meter borta. Också i den gamla Farledsstationen måste vi ibland inhysa personal. Vi fortsätter med kaféet så länge det är roligt och folk vill komma hit.

Mats sköter varutransporterna, Ylva har hand om beställningarna och dekorationerna, Amanda sköter om menyerna och Alexandra instruerar den nya personalen och ansvarar för kabbordet. Korta stunder kan det bli stressigt men det går snabbt över, intygar familjen.

- Just nu hämtar färjan en grupp gäster men tyvärr kan vi

Amanda i kökets örtagård

Alexandra dukar upp husets läckerheter

Syskonen Annika och Sonja visar glada miner

De små detaljerna är avgörande

inte ta emot grupper i juli för då är borden upptagna med båtgäster. Planeringen för nästa säsong börjar i september. Anställningarna sker i januari och februari. På våarna har vi talko där släkt och vänner deltar med målningsarbeten, att lägga gräsmatta samt annat smått och gott.

Farmors Café är betydligt mer än en plats att inta en måltid på. Kulturutbudet är stort och artister framträder gärna med sång och musik. Samtidigt har kaféet en viktig

social funktion för byborna och alla ungdomar som jobbar här. Aktiviteten har strålat ut och gett ett lyft till andra kaféer och kiosker i byn. Inte minst har Farmors gett liv åt ortens ungdomsförening.

Text: Jan Sundberg
Foto: Bernt Örså

Tre rätter à la Farmors Café

KRYDDIG MOROTS – LIME SOPPA (4 pers.)

olivolja
3 vitlöksklyftor
4 cm färsk ingefära
½ röd chili
1 gul lök
½ kg morötter
1 burk kokosgrädde (5 dl)
saften av ½ lime
salt, peppar

Skala och riv vitlöksklyftorna och ingefäran, finhacka chilin. Skala lök och morötter och hacka dem i mindre bitar. Fräs vitlök, ingefära, chili, lök och morötter i ett par matskedar olivolja och tillsätt sedan så mycket vatten att det just täcker grönsakerna. Koka under lock tills morötterna känns mjuka. Lyft kastrullen från plattan och mixa soppan slät med stavmixer. Tillsätt kokosgrädden och saften av en halv lime, sjud soppan ytterligare några minuter. Om soppan känns för tjock kan man späda den med äppelsaft eller vatten. Smaksätt med salt och peppar. Toppa soppan med rostade solrosfrön eller hackad saltmandel. Dekorera med finklippt persilja eller koriander.

Recept: Ylva Enberg
Foto: Rasmus Palmgren

SMÖRSTEKT STRÖMMING MED KOKT SPARRIS, POSCHERAT ÄGG OCH HOLLANDAISESÅS

kokt strömmingsrom

romsäckar från de rensade strömmingarna
2 dl vispad grädde
1 liten finhackad lök
salt, peppar

Hetta upp lätt saltat vatten i en kastrull. När vattnet kokar sänk er du ner de hela romsäckarna i det kokande vattnet för några minuter. Använd gärna durkslag så går det bra att lyfta upp säckarna ur vattnet och rensa sedan bort hinnorna. Blanda rommen med den lätt vispade grädden, hackade löken och smaksätt med salt och peppar.

poscherat ägg

4 ägg
vatten
salt
vinäger

Fyll en stor kastrull med vatten och lägg till en nypa salt och en skvätt vinäger. Hetta upp vattnet så att det kokar lätt. Knäck ett ägg i taget i en kopp. Rör upp en virvel i det heta vattnet och håll sedan i ägget så det håller ihop (hjälp till med skeden). Låt ägget koka ca. 4 min. varefter du försiktigt lyfter upp det på en bit hushållspapper med en hålslev.

smörstekt strömming

1 kg hel strömming
1 dl grovt rågmjöl
2 msk smör och olja
2 tsk salt

Rensa och skölj strömmingen. Vänd strömmingen i rågmjöl och krydda med salt. Stek strömmingen gyllenbrun i en blandning av smör och olja.

Hollandaise sås

3 äggulor
2 msk vittvinsvinäger
saften av ½ citron
250g rumsvarmt smör
salt, vitpeppar

Lägg äggulorna, vinägern och citronsaften i en kastrull. Skär det rumsvarma smöret i kuber. Ställ kastrullen på svag värme och vispa hela tiden. När såsen börjar tjockna tillsätter du smöret lite i taget och vispar hela tiden. Såsen får inte bli för varm och koka! Smaka av med salt och peppar.

Kokt sparris

1 knippe grön sparris
2 tsk salt

Skär av sparrisen några centimeter längst ner. Fyll en stor, vid kastrull med vatten, tillsätt saltet och låt koka upp. Lägg i sparris och låt koka tills den känns lite mjuk (beroende på hur nyskördad den är mellan 5-10 min.). Lyft upp sparrisen och servera.

CHOKLADKAKA med chokladtryffel (8-12 bitar) 175' ugn ca. 45 min.

botten

225g rumsvarmt smör
2 dl strösocker
4 ägg
3 dl vetemjöl
2 tsk bakpulver
1dl kakao
1 nypa salt
1 ½ tsk vaniljsocker
1 dl mjölk

Vispa socker och smör pösigt, tillsätt sedan i ett äggt i taget i socker-smöret. Blanda de torra ingredienserna och sikta försiktigt ner mjölblandningen i vispet. Tillsätt till sist mjölken och blanda försiktigt ihop smeten. Häll smeten i smord form 22-24 cm i diameter och grädda kakan mitt i ugnen tills ingen kakdeg fastnar på provstickan. Låt kakan svalna i formen, vänd sedan upp den och dela botten på hälft.

smörkräm

150g rumsvarmt smör
2 dl florsocker
2 msk kakao
1 äggula

Vispa smör, florsocker och kakao till en jämn kräm. Tillsätt äggulan. Fördela krämen på nedre kabbotten och lägg det övre botten ovanpå.

chokladtryffel

100g rumsvarmt smör
300g mörk choklad
2 dl grädde
1 dl socker

Hacka chokladen och sätt den i en rymlig skål. Koka upp grädde och socker och håll den heta blandningen över chokladhacket. Rör om så att chokladen smälter, tillsätt smöret och blanda om till en slät smet. Låt chokladtoppingen stå i rumstemperatur 10-12h varefter glasyren breds på kakan.

Tunnhamns man i EU-parlamentet

EU-parlamentarikern Nils Torvalds är en återkommande profil i medierna. Han skriver och blir intervjuad än i Bryssel än i Helsingfors eller vid något viktigt möte någonstans ute i världen. Ut till Tunnhamn där Nicke firar sina sommarferier har inte reportrarna hittat. Konstigt tycker vi på RoHit och tar reda på hur Tunnhamn gestaltar sig ur ett Bryssel-perspektiv.

Mötet är väl förberett, Nicke är en upptagen man och när parlamentet i Bryssel tar sommarpaus i slutet av juli bär det i väg till Tunnhamn. Nu gäller det att tajma rätt och att bli välkommen av värd och värdinna på stranden. Förberedelserna sköts av Nickes valarbetare i Åboland **Kjell Wennström** som har de rätta kontakterna. Nicke signalerar grönt ljus och snabba tag antrar vi Glada Laxen i Tommosa brygga där båten tacksamt funnit sin trygga hemmahamn.

En färd över Gullkrona fjärd med hotande åskmoln i fjärran sätter undertecknad skeppare och besättning i tvivel, kommer vi fram genomblöta eller inte? Molnen hänger hotfullt över oss men med undantag av några droppar klarar vi oss. Dessvärre är vattnet under båten lika mörkt som molnen. Båten plöjer igenom stora sjok av alger, som en plog på torra land. Snart siktar vi hemviken på Tunnhamn som vi passerar och rundar Kummelhuvudet på Västerön och följer strandlinjen tills den bryts vid Norrkroken i en liten inbuktning. Gullkrona visar här sin sämsta sida. Blåsten har samlat fjärdens tjockaste algmattor till platsen, avsiktligt eller inte, det är frågan. Stanken är nära outhärdlig. Det är ingen trevlig ankomst för oss och än mindre för Nicke och hans fru som anlant någon dag tidigare. Havets gudinna vill väl

med tilltaget övertyga sin representant i parlamentet om att kraftigare tag behövs för att Östersjön ska återfå sin forna oskuld efter den här förnedringen.

Då vi är framme, är Nicke snabbt i roddbåten för att lotsa oss fram till en plats att förtöja. Inga bryggor här. Det är onödigt att kämpa emot naturens krafter. När väl Nicke fått roddbåten upp på land kan vi inleda diskussionen utanför stugan, medan några regndroppar hittar fram till mitt anteckningsblock. Hustrun **Sinikka Joutsalmi-Torvalds** dyker upp och vi blir presenterade innan vi kan sätta i gång. Under tiden dricker vi kaffe och låter **Lillemor Wennerströms** medhavda blåbärspaj smaka. Blåbär är en bristvara på Tunnhamn har Kjells fru Lillemor helt riktigt räknat ut.

Smertz Andersson var vår hyresvärd

— Min pappa **Ole Torvalds** jobbade på Åbo Underrättelser och han råkade få ögonen på en annons som skickats in. Den gällde ett vindsrum att hyra hos Anderssons på Tunnhamn. Annonserades aldrig för min far gjorde processen kort och svarade på den tilltänkta annonsen. Året var visst 1948. Under hela 1950-talet och en bit in på 1960-talet bodde familjen på vinden.

— Jag tillbringade några somrar här på 1950-talet. Morgonmjölkningen skötte husets dotter **Thelma Brunström** (född Andersson) om tillsammans med mig. Korna hölls på Espskär, som från Hemviken sett ligger bakom Bergskär. Det var med båten ”Plutten” vi tog oss dit. Thema hade nog inte särskilt stor nytta av mig för själva mjölkningen. Det gällde ju att hitta korna och få dem ner till viken där båten fanns. När mjölken

sedan bars i land i Hemviken var det mitt jobb att veva separatorn. Ett annat återkommande arbete var att vända hö. Höet lades inte på störor utan det räckte med att vända på högarna.

— Mellan åren 1959 och 1995 var det en paus i mina vistelser på Tunnhamn, förutom några seglatser med strandhugg. Kopplingen till Tunnhamn var inte glömd. År 1995 köpte jag huset, som står på en arrendetomt. Det hade ursprungligen byggts av min syster **Malena Torvalds-Westerlund** och **Tapio Westerlund** på 1980-talet. När jag köpte huset var jag stationerad i Moskva som korrespondent och lite senare hade jag samma uppdrag i USA. Mina barn från första äktenskapet **Linus** och **Sara** har endast varit här på besök, det samma gäller de tre yngre barnen **Leo**, **Kristoffer** och **Alexander**.

— Stressen är bortblåst när jag stiger i land på Tunnhamn. Jäktet i Moskva, Washington eller Bryssel göms bakom fjärdens öppna horisont.

Under samtalets gång dyker frågan upp om namnet på ön ska stavas med ett eller två n. System Malena skriver med ett n i sin bok men stavning med två n har även använts kan hon dokumentera. Nicke berättar att pappa Ole hade fått för sig att folk utvandrat hit från Tuna socken eller att ön fått namnet efter gårdstunet och att ön därför bör stavas med ett n. Ortnamnsforskaren **Kurt Zilliacus** har upplyst mig om att namnet inte har något att göra med Tuna eller ett tun utan med tunna som är ett välkänt sjömärke för att lotsa in båtar i hamn. I brist på bevis om Tuna föredrar jag Kurres tolkning som det mest tillförlitliga. Nicke verkar vara böjd att hålla på sin faders tolkning i likhet med sin syster.

— För att göra pappa glad.

Nicke styr i EU-parlamentet, Thelma på Tunnhamn

Helt fri från stress är Nicke och Sinikka inte, en gäststuga med bastu är under uppbyggnad vid strandbrynet. Utsikten är magnifik och samtidigt öppen för nordvästliga vindar, men värdfolket är knappast på plats när vinden trycker på som mest. Mycket återstår att göra innan bygget är klart.

— Närhetsprincipen i EU är ett stort problem. Vi ska fatta beslut om skarvar, inte andra. Vår skärgård är unik och enastående. Medeldjupet i Östersjön är endast 40 meter. När gäststugan är klar ska jag bjuda in cityfolket från parlamentet, kanske de då får upp ögonen för vad skärgård handlar om.

— Fisken är en allmänning. Den spanska fiskeflottan fiskar otroligt mycket i Västeuropa och längs Afrikas kuster. En reglering måste fås till stånd, annars dör det småskaliga kustfisket ut. Polackerna har fiskat lax som inte fyller storleksmättet men rapporterat att det handlar om öring. Även skogen är unik i Norden för den reproducerar sig själv vilket folk i EU inte förstår. De tror att skogen är någon sorts park som ska inhägnas och bevaras.

— Jag sitter i fiskeriutskottet i parlamentet och då gäller det att ha god kontakt med fiskare längs våra kuster. Redan som barn lärde jag känna vilket hårt liv fiskerinäringen är. Det finns en förståelse för småskaligt fiske bland de parlamentariker som är kustbor inom unionen. Cityfolket tenderar att tro att sjön alltid är stilla och ljuvlig. De

begriper sig inte på storm och is.

— I EU är det viktigt att bygga nätverk och få folk att lyssna. I utskotten talas engelska efter det att länder i Centraleuropa blivit medlemmar. I stora salen brukar jag tala svenska. Finska översätts ibland först till engelska, därefter till andra språk. Fördröjningen är stor och inläggen tenderar att passera omärkt förbi. Det gäller inte de skandinaviska språken som når betydligt snabbare fram.

På Tunnhamn bor fem röstberättigade med egen representant i Bryssel. Väl ordnat med direktkontakten till maktens korridorer i EU. Men på Tunnhamn styr Thelma och det har Nicke inga problem med att finna sig i. Närhetsprincipen är ju något han ivrigt försvarar.

Text: Jan Sundberg

Foto: Bernt Örså

Referenser:

Torvalds-Westerlund, Malena (2009), Tunhamn. Helsingfors: Litorale

Gullkrona fjärd i blickfånget

Personporträtt

Född: 7 augusti 1945

Bor: I Helsingfors och Bryssel

Familj: Hustru, fem någorlunda fullvuxna barn, sex barnbarn

Favoritträtt: Rökt flundra (om det bara kom)

Favoritdryck: Starkt kaffe

Favoritläsning: Ekonomisk historia, ekonomisk sociologi

Karakterisera dig själv: Kunskapsnarkoman och medgörlig – till en viss punkt

Skärgårdshavet vårvintern 2015
(foto Erik Bonsdorff)

Östersjön och vår skärgård – problembarn med eviga bekymmer

Alla vi som tillbringar tid i vår skärgård, oavsett om det är som året-runt invånare med långa anor, eller som sommargäster kanske helt utan bakgrund i eller koppling till denna särpräglade miljö, tar för oss av det vi upplever som positivt. Vi njuter av en stilla sommarkväll i en båt, på en klippa, en brygga, eller en veranda. Vi fascinerar av stormiga nätter, vi ser med beundran på havsörnens flykt, och vi äter gärna färskrökta flundror. Vi vill kunna fiska, bada, simma, segla, paddla, ro i en skärgård där natur och människa lever i en magisk symbios. Många av oss är för evigt fast i "Saltkråke-romantiken" då vattnet var klart, tången ren, fisken räckte åt alla. Men så är det tyvärr inte längre; vattnet är ofta grumligt, stränderna och bottenarna täckta av ruttnande algmattor, blågröna alger blåser in i våra vikar, och fisket är sämre (eller annorlunda) än förr.

Återhämtning tar tid

Vad beror det på, och vad kan vi göra åt saken? Tyvärr var det alldeles för många som alldeles för länge helt enkelt sopade problemet under mattan (eller snarare under ytan), och nu är det alldeles för sent att stiga upp tidigt. Nu, då problemen fått hopa sig i decennier (hela den efterkrigstida perioden har präglats av en överkonsumtion av vår skärgårds- och havsmiljö), har vi

sett och insett problemens omfattning, och de allra flesta människor är beredda att bidra till att vända de negativa trenderna. Men vad vi inte velat inse och inte varit beredda på är att en läknings- och återhämtningsprocess tar lång tid och kostar mycket pengar. Sannolikt är återhämtningsperioden minst lika lång som den tid vi missbrukat vårt hav. Det positiva i sammanhanget är att det går att vända utvecklingen. Det finns många positiva exempel; tänk bara på havsörn och säl (även om sälen numera åter väcker debatt, men det är en annan femma i sammanhanget), och tänk på hur många miljögifter nästan försvunnit från vårt vardagsspråk (när talade man senast om PCB eller DDT?). Så det går att hjälpa skärgårdens miljö, och den vägen skapa förutsättningar för en rik och mångsidig natur, som ger oss en rik och mångsidig upplevelse!

Den stora utmaningen idag är dock den, att där vi en gång för decennier sedan kunde utnyttja och påverka miljön lokalt, är problemen nu så stora och mångfaldiga, att lokala åtgärder inte nödvändigtvis räcker till annat än lite plåster på små skrubbsår – det krävs stora nationella och internationella satsningar om patienten ska bli frisk. Miljöproblemen i havet känner inga gränser, och vi måste vara beredda på att det småskaliga kan tänkas bli överkört av det storskaliga, d.v.s. vi måste lära oss se förbi vår

egen bakgård. Övergödning, rovfiske, syrebrist i mycket stor skala har påverkat hela havet, och vår underbara skärgård är inget undantag. Tvärt om, skärgården är för evigt i kläm mellan det öppna havet med sina storskaliga problem, och vår mångfacetterade mänskliga aktivitet på land. Skärgården kan ur ett biologiskt och kemiskt perspektiv kallas ett "ekologiskt filter", och om filtret inte hålls rent och fungerande, blir slutresultatet inte bra för någon. Om filtret å andra sidan hålls rent, kommer ekosystemet att repa sig förvånansvärt väl! Sannolikt inte till det "Saltkråkan" många av oss minns, men alldeles säkert till något som vi alla skulle uppskatta. Och som kunde stå som grund för ett hållbart utnyttjande av de resurser havet erbjuder oss.

Syrebrist och saltvatten

Ett av Östersjöns i särklass största problem är den omfattande syrebrist som numera råder i havets djuphålur. Hur allvarligt är då detta problem? Vi vet med säkerhet att det under de senaste drygt 100 åren förekommit perioder av syrebrist i Östersjöns bottenvatten, från början kortvariga (veckor-någon månad) episoder på något tusental km². Mot medlet av seklet var det syrefattiga området redan betydligt större (1955 uppe i över 20.000 km²). I början av 1990-talet var syrebrist-arealen uppe i 40-50.000 km² (en yta stor som hela Danmark). Sen har ytan med syrefattigt vatten hållits hög, och under 2000-talet har området med syrebrist blivit allt större, och har beräknats uppgå till 70-80.000 km² under 2010-talet. Man räknar med att en tredjedel av egentliga Östersjöns bottenyta och volym lidit av syrebrist. Dessutom har syrebrist tyvärr blivit allmänt förekommande också i våra kustvatten, i våra skärgårdar; Östersjön har den tvivelaktiga äran att ha flest syrefria kustmiljöer i ett globalt perspektiv.

Östersjön fick äntligen, efter drygt 10 års väntan, vid jultider 2014 en ordentlig livgivande saltvattenpuls; ca 300 km³ högsaltigt vatten strömmade in och lade sig längs Östersjöns botten. Det är dock under 1% av Östersjöns totala vattenvolym (drygt 20.000 km³) och mindre än 10% av den totala beräknade volymen syrefattigt vatten (ca 3.000 km³). Så även om Östersjön nu kanske fick naturlig hjälp med konstgjord andning, talar vi sannolikt

Blågröna alger (foto Christoffer Boström)

Björn Bonsdorff kollar fångsten (foto Tore Lindholm)

om syrebrist och övergödning igen om ett par år, på samma sätt som vi gjort i så många år nu. Saltinflödena är viktiga för Östersjön, men syrenivån i havet är inte enbart frågan om en fysisk reningsprocess (den är viktig och den hjälper), utan det skulle gälla att rena det som kommer från land också, kring hela Östersjön, hela tiden. Skillnaden mellan "nu" och för 50-60 år sedan ligger i att vi å ena sidan läckt gödande medel från land på ett historiskt aldrig tidigare skådat sätt, och att å andra sidan havets rytmik av någon anledning ändrat från att ha haft förutsägbara och regelbundna (om än inte alltid stora) saltvattenpulser, till att någonstans på 1980-talet ha blivit oregelbundna inflöden med långa intervaller (de senaste stora inflödena alltså 1993, 2003 och 2014). Östersjön har under ett par människo-generationer fått se sin fysikaliska regim rubbas, och samtidigt konstant motta höga doser gödande ämnen, och dessutom en kraftigt ökande mänsklig aktivitet generellt (allt från fiske till transporter till främmande arter till miljögifter o.s.v.). Lägg till detta den storskaliga klimatförändring vi är mitt uppe i, så förstår man att ekvationen inte är enkel att balansera, varken för oss människor eller för vår skärgårdsnatur.

Men skam den som ger sig; kunskapen går framåt, och vi som utnyttjar skärgården idag, ska se till att våra efterkommande kan få vara med om lika makalösa upplevelser som de vi drömmer oss tillbaka till idag.

Text: Erik Bonsdorff

SOMMARENS VACKRASTE OCH FULASTE VECKA I ROSALA

Veckan jag talar om är näst sista veckan i juli år 2014. Meteorologerna lovade varmt och vackert väder, upp till 30 graders värme och min man och jag såg fram emot en underbar vecka i mammas sommarstuga ute på Rosala i Åbolands skärgård. Vi hade spetsat in oss på att simma och ro omkring på havet och fotografera underbar natur. Innan vi åkte hemifrån började det komma oroande rapporter om alger men vi tänkte att det är säkert inte värre än gågna år, förrän vi med egna ögon fick se hur det såg ut denna sommar. Jag måste säga att jag under hela mitt femtio åriga liv inte sett någonting liknande. Vi rodde runt under tre dagar, pausade på holmar och skär från Rosala till Slamrorna. Överallt mötte oss samma syn, alger av olika slag, illaluktande vikar, ja det såg faktiskt ut som om havet hade möglat på många ställen.

Yle skrev stora rubriker om vårt stackars hav, dött havsbotten med yta lika stor som Danmark och sanningen är inte rolig. Vi har verkligen misskött vårt unika hav. Vi säger jag, för åtminstone vi i vår generation har nog direkt eller indirekt bidragit till övergödningen. Jag tänker inte gå in på politiken och problematiken kring detta ämne men när man läser vad som borde göras och vad som görs så är man inte förvånad över att det ser ut som det gör. Största boven i dramat säger de att är jordbruket, inte bara i Finland utan även i de övriga länderna runt Östersjön, men det finns många andra orsaker också som industrin,

kryssnings- och lastfartygens utsläpp, klimatförändringen och mycket annat. Mycket försöker man nog göra också, till exempel förbjuds de nya fartygen att släppa ut sitt avloppsvatten utanför nationella vattena från och med år 2016, de övriga fartygen har tid till 2018 att ändra sina tankar så att de kan tömma sitt avlopp i hamnarna.

Man har som mål att minska fosfor och kväve utsläppen men det tycks ta längre tid än planerat att genomföra förändringarna tyvärr. Vill man läsa mera om ämnet och vad vi som den lilla människan kan göra så kan man titta in till exempel på WWF:s hemsida.

Ja som ni förstår var detta orsaken till att jag kallade det för sommarens fulaste vecka, för så var det i mina ögon i alla fall.

Men det blev också sommarens vackraste vecka. Vädet var strålande, nästan för hett. Vi rodde som sagt omkring, hade picnic på olika holmar, men var noga att inte lämna någonting kvar efter oss, som vi tyvärr såg att andra hade gjort.

En och annan udde att simma ifrån hittade vi också, bruna som pepparkakor blev vi, fast det ju inte är så hälsosamt.

Kameran min gick het, det sa klick klick här och klick klick där, men det är problem att få bra bilder när man sitter i en guppande roddbåt.

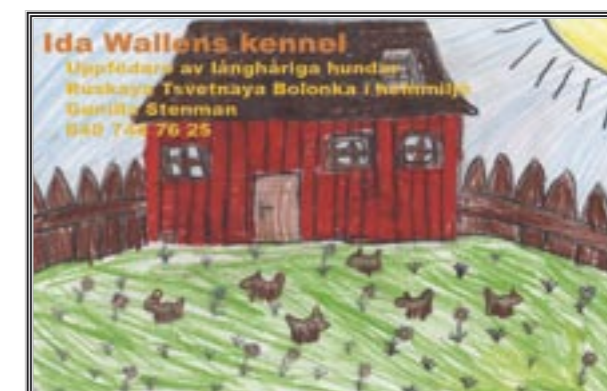
Mycket intressanta naturupplevelser hade vi också. Först

var det örnarna, som jag aldrig tidigare sett på så nära håll. Dem såg vi nästan varje dag, mäktiga och ståtliga fåglar som man inte kan låta bli att beundra. Att de som har husdjur inte är så glada kan man ju dock förstå.

Vi fick också se en falk, en stor uv förutom alla vanliga havsfåglar. Fina apollo-, blåvinge- och pärlemorfjärilar fladdrade runt oss när vi satt och solade på Slamrorna och en huggorm kom simmandes riktigt nära ekan i närheten av Lillholmen. Det som jag hoppades få se, men som vi inte såg denna gång, var en säl.

Så summa sumarum av vår vecka på Rosala blev; trots skräckupplevelsen med algerna njöt vi av en underbar vecka både på och i havet, och det ser jag fram emot att få göra i fortsättningen också.

Text och foto: Viveka Rabehl, Ekenäs

Vänöfåren får en ny herde

Att vara fåraherde har en biblisk anknytning. Ute på Vänö är det snarare det praktiska som dominerar kombinerat med ekonomi och landskapsvård. Fåren hör hemma i skärgården men utan sin herde har fårflocken ingen chans att överleva.

Kontakterna mellan Rosala och Vänö har visserligen glesnat under årens lopp men folk håller noga reda på vad man sysslar med i grannbyarna. Det är känt sedan länge att man sysslar med fårskötsel på Vänö. I mina planer har ingått att skriva ett reportage om det men tills nu har planerna skjutits på framtiden. Det blev emellertid bråttom när budet kom att det blir ett generationsskifte där ansvaret övergår från mor till son. Snabba tag i båten och i maklig fart tar vi oss förbi de natursköna Snåldö och Trollö, stävar vidare västerut mellan de hotfulla reven som sticker upp på sidorna av båten ute på Vänö fjärd, tills vi landar vid ett soligt Vänö.

Efter ett bra tag av letande hittar vi **Petra Gripenberg**, vi kom visst lite olämpligt och något överrumplande för även på Vänö kan det vara stressigt ibland. Vi har tid att vänta och drar oss till skugga där sådan uppenbarar sig för solen gassar på allt vad den är värd. Ute på sjön fläktar en behaglig vind här på torra land står vinden stilla. När väl Petra är klar med sina bestyr att skicka i väg försändelser med förbindelsebåten är det dags att inleda en pratstund. Förbindelsebåtens ankomst har alltid högsta prioritet om någon undrar hur livsrytmen är inprogrammerad här ute.

Det började med getter och slutar med får

- Jag flyttade till Vänö 1980 utan att ha någon som helst anknytning till ön. Jag började med getter som jag mjölkade alla dagar. Av mjölken tillverkade jag ost. Osten sålde jag, men på vintern var det inte möjligt på grund av problem med transporten. Därför blev getterna färre och tackorna blev flera och fler. Till och med en mjölkko hade jag några år.

- Jag bytte över till får. Efter ett antal samtal med markägarna tillät de mina får att beta på deras marker. Fåren röjde upp gamla betesmarker som vuxit igen. Även andra höll sig med får på Vänö fram till senare hälften av 1990-talet. Besättningarna var små men det fanns en nisch i att vårda kulturlandskapet här. Vänö har ingen åkermark men fick ett arrendekontrakt i Kasnäs och därigenom uppfylldes bidragskravet på offentligt stöd för vårdbiotoper.

- Dagens Kulturhus var getternas och fårens första hus. Vi kallade det Getingbo. **Ralf Venberg**, som är min sambo, har byggt en hall åt mina får samt höet. Det var år 1991. Hallen står på arrendejord. Den rymmer högst 27 tackor. Jag har ett betesavtal med Skärgårdshavets nationalpark. Tackorna och lammen betar på Gärskär, Yxskär och Ånholm. Parken sköter transporter av fåren till betesholmarna men debiterar fårägaren. De två vallhundarna gör ett viktigt arbete då de ser efter fåren. De är härliga jobbarkompisar.

- Ullen blir skräpig av vegetationen och det är ett

välldigt arbete att putsa den för att den ska kunna sändas till spinneri. Dessutom kräver spinnerierna stora satser för att de ska ta emot ullen att det i praktiken inte låter sig göras med den mängd får jag har. Det är ledsamt då ren och skräpfri lammull blir ett mycket mjukt och fint garn.

- Köttet säljs i Helsingforsstrakten där kunderna finns. Fårskinnen förs till Tranås i Småland där det finns ett bra garveri. Jag brukar åka över med skinnen i november när vädret är som värst. Med **Maria Sjöberg** på Holma har jag ett gott samarbete. Bland annat äger vi baggar tillsammans. Nu är det dags att gå i pension, fåren får nu bli en hobby. Drängen blir boss och jag blir piga.

Vänösmeden breddar sitt kunnande

När Petra bestämde sig för att pensionera sig var det ett beslut under ansvar. Det blir inget avbräck i bräkan på Vänö för sonen **Joakim Hoffström** som är smed tar över mammans verksamhet.

- Jag har alltid tänkt ta över av den enkla orsaken att jag tycker om arbetet och någon ska ju föra vidare allt det som tidigare generationer lagt ner i markerna här på ön. Fårskötsel passar bra med övrigt jobb och jag har varit med ända sedan barn. Efter att jag utbildade mig till smed flyttade jag hem 2002 (se RoHit 2007) och då deltog jag genast i hörarbete och annat som behövdes. I år har mamma och jag jobbat sida vid sida och nu tar jag över det ekonomiska ansvaret.

- För att få ekonomisk täckning för verksamheten måste stöd sökas varje år. Bidragen förpliktar. Här har odlats spannmål och hö i flera generationer men med det här specialmiljöstödet får ängarna inte odlas. I längden utarmas jorden. Man får kalka men inte sprida färgödsel. Större delen av ängarna hör till miljöstödsområdet. Höet från ängarna ska vi bärga men på lång sikt försämrats förutsättningarna för att få ett tillräckligt näringsrikt hö som ger djuren möjlighet att växa ordenligt. Miljöstödet ger mer inkomster än vad fåren ger i dagens läge.

Joakim samlar kunskap för att kunna utveckla

produktionen. Samtidigt sätter han värde på att föra traditionen vidare.

- Det som inte är berg på Vänö har i stora drag varit betesmark. Folk på Vänö är öppna för att röja upp betesmark. Det finns ingen värdefull skog att tala om, förutom sådant som duger till brännved. Trädstammarna är klena på Vänö och de lär inte ens duga till att tillverka åror av dem.

Årorna har en speciell historia. Då Ralf Venbergs farfars mor, som var från Högsåra, kom till Vänö på 1800-talet konstaterade hon att här fanns då inte ens virke till ett par åror. Det säger ju en del om hur landskapet såg ut då jämfört med idag. Trots ansträngningar är stora områden på Vänö igenvuxna med sly och buskar.

Joakim är mångsysslare men fisket får andra sköta om. På vintern är det vedarbete till tre hushåll samt till sommargäster. Under vintrarna bor ungefär tolv personer på Vänö och de börjar bli gamla. Joakim som är ung får ställa upp med att hjälpa till i nästan alla gårdar. Fler händer behövs ute på Vänö. Om någon känner sig manad går det säkert att ordna på ett eller annat sätt.

Text: Jan Sundberg
Foto: Bernt Örsa

Personporträtt

Petra

Född: 1949
Bor: Vänö

Familj: Sambon Ralf, hundarna Emma och Lotta, katten Maja och sonen Joakim

Favoritträtt: Det mesta

Favoritdryck: Vatten

Favoritläsning: Blandat

Karakterisera dig själv: En-vis

Joakim

Född: 1976
Bor: Vänö

Familj: Frun Marika, barnen Samuel och Estrid; syskon och föräldrar

Favoritträtt: Leverlåda, fast hungern brukar göra det mesta till en favoritträtt

Favoritdryck: Vatten

Favoritläsning: Gärna sådant som har historisk anknytning.

Karakterisera dig själv: Långsam och inte så vis.

När den förbjudna spriten fraktades i land

Sommaren 2003 sändes ett radioprogram om hur sprit smugglades i land under förbudstiden i Hitis skärgård. Gunnar Wennerström från Böle var då den ende kvarvarande att berätta hur det gick till.

Efter att ha tagit del av radioprogrammet tog jag följande sommar kontakt med svärsonen **Kjell Wennström** och vi besökte Gunnar för en intervju. RoHit var då ännu i sina barnskor. Gunnar dog hösten 2004 och med barnens tillåtelse är det nu dags att publicera intervjun som delvis baserar sig på radioprogrammet.

Gunnar Wennerström var då den ende kvarvarande i trakten som själv varit med om att frakta smuggelsprit under förbudstiden som varade från 1919 till 1932. Han är född 1911 och var inte mer än en tonåring när han lockades med att dryga ut sina små inkomster från fisket och jordbruket. Sammanlagt fyra syskon och föräldrar skulle dela på det lilla man hade att tillgå från gården. Han hade också erfarenhet av att fiska sill utanför den isländska kusten. Då äventyrlusten var stor kunde han inte motstå frestelsen att dras med på smuggelfärder. Få på denna tid såg detta som något brottsligt, vilket även smugglarkungen **Algot Niskas** popularitet vittnade om.

Gunnar berättar att det i allmänhet var tyska skutor som låg för ankar på internationellt vatten ca 10 sjömil väster om Bengtskär och väntade på uppköpare. Spriten var förpackad i plåtdunkar som rymde 10 liter var. På

hans första resa till den väntade skutan kom 10 till 12 smuggelbåtar. Varje båt hade en ansvarig skeppare, Gunnar nöjde sig med att vara andre man. Det var skepparens sak att sköta om kontantbetalningen till den tyska skutan. När betalningen var gjord började skutans besättning lämpa ned lasten i de väntande fiskebåtarna som fraktade spriten i land.

-Våra båtar var i allmänhet ca 30 fot långa. Fallet var ca tre till fyra meter och det gällde att fånga varje dunk fastän armarna värkte och svällde. Sammanlagt kunde vi ta 300 dunkar ombord vilket inte var mindre än 3000 liter prima sprit. Trillade någon dunk i sjön fanns det inte en chans att få den ersatt för lasten var redan betald, berättar Gunnar.

Mörkret bästa skyddet mot kustbevakningen

-Vi föredrog att åka fågelvägen ut mot Bengtskär i gott väder på eftermiddagen för att hinna lasta i dagsljus. Färden tillbaka följde olika rutter i skydd av mörkret. Varken tullarna eller kustbevakningen kände till alla kobbar, skär och grund lika bra som vi fiskare här i trakten. Därför blev vi heller aldrig häffade och vi behövde inte använda torpeder som drogs efter båten. En sprittorped krävde betydligt kraftigare motorer än våra Wickström och Olympia maskiner som inte utvecklade mer än 8 till 10 hästkrafter, säger Gunnar.

Alla spridunkar var lastade i båten och var väl gömda av nattens mörker. Det hände ibland att något båtlag åkte fast och då konfiskerades båten som sedan såldes på offentlig auktion i Hangö. Då kunde besättningen köpa den tillbaka och uppta verksamheten på nytt. Tullarna rödde sig helst dagtid och försökte leta efter sprit på holmarna.

-Vi gömde alltid spriten för omlastning på någon holme men det var sällan tullen träffade rätt. Tullarna fick provision på varje spritdunk de hittade. Det hände nog att någon skärgårdsbo stötte på våra gömmor och de tullade någon dunk då tillfälle gavs. Det hörde liksom till och det var inte mer med det, konstaterar Gunnar.

För en ungdom då var det ett äventyr att åka ut på dessa färder, speciellt när man inte behövde ta det ansvar för inköp och försäljning. På vilka holmar gömde ni spriten, frågade jag nyfiket: det berättar jag inte sa Gunnar. Den uppgiften ville han behålla för sig själv.

Alla blev inte rika av smuggling

Köparna kom inte ut till gömställena utan spritskepparen forslade varan till avtalad plats som kunde vara på fastlandet eller någon annan mötesplats. Det var smuggelbåtens skeppare som hade till uppgift att göra upp affärerna med köparna. Gunnar var endast en gång med när affärerna gjordes upp. Efter varje resa fick besättningen betalt i pengar och en dunk brännvin kunde man få på köpet när man väl kommit i hamn.

-Vi blev inte rika men enligt vårt tycke fick vi en god förtjänst, menade Gunnar. Det fanns sådana som förlorade all sin egendom när förbudstiden var över och spriträkningen var betald. De flesta förtjänade på affärerna och en del kunde skapa sig en förmögenhet. Nya stora hus byggdes i skärgården, bättre båtar införskaffades och fruarna fick symaskiner.

Gunnar berättar att mellan fem och sex båtlag deltog i trafiken från Böle. Vid min fråga om någon från Rosala var med, kom svaret bestämt: det känner jag inte till och om Hitisbornas verksamhet hade han ingen aning. Gunnar levde upp till en riktig smugglare som lärt sig hålla tyst.

-Byborna visste inte mycket vad smugglarna sysslade med, men förmodligen anade de vad vi sysslade med.

Bra att förbudstiden tog slut

Gunnar anser det var bra att förbudstiden fick ett snart slut. Folk drack sprit och smugglarna ordnade till fester där alkoholen flödade. Ett par tre båtlag i Böle fortsatte med smuggelverksamheten efter förbudstiden, men Gunnar slutade som de flesta andra. Den lagliga spriten var dyr och butikerna svåra att nå för folk i skärgården och på landsbygden. Spriten hämtades från Polen och Tyskland. Resorna blev betydligt längre och farligare. Gunnar känner till ett fall där båten och besättningen aldrig kom tillbaka från sin färd. Inga uppgifter har gått att få vad som hände. Efter kriget var spriten förpackad i flaskor och särskilt Warszawaspriten var känd för sin kvalitet. Spritsmugglingen pågick ännu en tid efter andra världskriget varefter den i denna form småningom upphörde. Sumpen "Pella Bluffen" som ligger uppdragen vid Vänö förbindelsebrygga kan tjäna som exempel på en båt som varit med om en och annan resa.

Intervjun med Gunnar baserar sig dels på ett radioprogram i Radio Vega den 28 juli 2003 sammanställt av Jean Lindén kompletterat med hjälp av Gunnars svärson Kjell Wennström.

Text: Jan Sundberg

Foto: Bernt Örså

Hembrygdens Vänner – Jag jäste häromdan

Ute på holmarna är det många som har små trädgårdar med småskalig odling. Äpplen, krikon, vinbär, plummon och bäraronia för att inte nämna kungen, vinrankan. På sensommaren kan det uppstå frågor som – vad ska man göra med alla äpplen och bär? Äppelpaj och vinbärsgeleé i all ära, men man kan också prova på att jäsa vin av sommarens skördade delikatesser. Så gjorde man förr i tiden då man var praktiskt taget självförsörjande ute i skären.

Har man äpplen ca 35 kg, räcker det gott och väl till en sats på 25 liter must. 5 kg socker, lite jästnärsalt och vinjäst är allt som behövs förutsatt att man kommer till saftstationen och pressar saften ur äpplen. Att redskapen och damejeannen måste vara absolut rena kan inte nog understrykas. Medel till rengöring finns på apoteket och jästen finns att köpa på nätet och också i större varuhus.

Ett sätt jag själv ofta tillgripit är gamla hederliga Saftmaja. Finns att köpa splitterny som jag fann på nätet, men många yngre kanske har en stående hemma som gammalt arvegods utan att riktigt ha hittat användning för den. Gör er inte av med den, den är fantastisk! Senast kokade jag fyra major aroniabär, spädde ut med friskt vatten till ca 40 liter aroniasaft. Med 12 kg socker tillsatt steg volymen till 2 fulla 25 liters damejeanner, tre månaders jäsnings, sex månader vila, några urtappningar för avlägsnande av bottensats och grums som lagt sej på botten och – Voila!

Det är lite svårt att ange exakt mängd på tillsatt vatten, men cirka en del saft och minst 3 delar vatten. Detta alltså med saft ur en Saftmaja. Det här lär man sig och smak och tycke varierar. Det hela beror på hur stark bärsmak man föredrar.

Nå, denna brygd ska nu inte jämföras med riktigt vin gjort på druvor, men ända inte alls fy skam! Gott vin har

framställts av röda vinbär, inte alls konstigt när bären har ett sådant namn som vinbär. Också mousserande vin, men det är lite knepigare och kanske inte det första att som nybörjare genast ge sej i kast med.

Vin är gudarnas dryck

Därför rekommenderar jag dej som vill börja prova på en ny hobby att se till att du har en damejeanne med vattenlås. En plasthink kan också duga bara den har ett ordentligt lock. En tratt behöver du och en slang på 2 meter. Oberoende vilken frukt eller vilka bär du använder måste socker tillsättas, för vår korta sommar ger inte tillräcklig sol och bären inte tillräcklig energi för att alkohol skall utvinna i den mängd som eftertrakts. Kan tilläggas att jag har för vana att tillföra sockret i etapper, nån gång ett kg i gången, för att kunna förvissa mig om att musten inte blir för söt och allt socker blir alkohol. Hög alkoholhalt är här, precis som i fina Bordeauxvinet något man strävar till. Jag brukar i princip räkna med 5 kg per 20 liter saft. Volymen ökar när socker tillsätts. Sen tvättas alla redskap omsorgsfullt med natrium metabisulfid och sköljs noga. Saften, socker, jästnärsaltet och jästen i och vattenlåset på och hela härligheten i rumstempererat utrymme inte för ljus, helst inte dagsljus. Om några dagar börjar det efterlängtade och välkomna plupandet i låset när sockret övergår i annan form och bildar alkohol.

Om nån vecka tillsätts försiktigt mer socker och efter att det sista sockret lagts i vatten om inte damejeannen är full. Det är nu tålmod är guldvärt. För många förhastar sig och kan inte låta bli att vänta. För när plupandet småningom avtar och tar slut, ruskas soppa om kraftigt och se, det lever igen. Inte alltid men ofta nog. Nån veckas väntan ännu och så kan man tappa ur vinet, ta bort

fällningen, skölja byttan och slå i vinet med vattenlåset på igen. Och vänta ånyo, det måste få lugna sej rejält. Ett extra avlägsnande av fällning och nu börjar vi komma till skott. Jag brukar räkna med ett års tillverkningsstid innan jag anser vinet färdigt.

Alla torde ha hört om att viner bör lagras, men hemviner gjorda på bär utvecklas sällan om någonsin nämnvärt på flaska, så det stadiet har jag helt skippat.

I bokhandeln eller på biblioteket finns många böcker om vinberedning att tillgå. I samtliga jag sett påpekas hur viktigt det är att kärnen och redskapen hålls rena. Detta för att undvika vinsjukdomar och vilda jästar. Allt detta är fullkomligt lagligt och tillåtet. Bara att börja! Värre blir det sen om man säljer sin brygd och gör pengar på det – aja baja! Eller kokar upp det till starksprit. Inte tillåtet!

Hur sprit kokades när det begav sig

Starksprit görs genom att värma upp brygden till 80 grader så den ångar, ta tillvara och kyla ner den uppångade gasen till vätskeform igen. Snillrika apparater för ändamålet har konstruerats och på nätet hittar man rentav en förteckning på allt som behövs med produktnummer hos Clas Ohlson. I utlandet, t ex Danmark och Tyskland, finns det vackra kopparpannor att köpa inkom för ändamålet. Varje bonde i Schweiz har en egen liten fabrik vari han helt lagligt framställer eget körsbärsbrännvin Kirschwasser, eller plummonbrännvin Pflümli av egna plummon. Av äpplen görs Calvados, ni har kanske smakat på Nagu calvados kallad Kastalos, eller på dyr åländsk dito. Dessa gudomliga drycker ska man absolut prova och sen säga om Koskenkorva står sig i en jämförelse! På sin höjd så kall att ingen smak kan urskiljas, men bara då i mitt tycke.

Detta, att själv producera starksprit, kallas hembränning och sysslades mycket med under gångna tider. Ni har kanske läst om den svenska kungens brännvinsmonopol, böndernas sprituppror, det allmänna fylleriet på 1700-talet som uppmuntrades för att säkra statens finanser, smuglandet, förbudslagen, 5-4-3-2-1-0. Det har i alla tider varit ett hett ämne det här med brännvin och hembränning.

Efter att förbudslagen röstades ner 1931 fick folk på större orter tillgång till de efterlängtade dryckerna i april 1932, men inte på landsbygden eller i skärgården där det inte fanns något Alko. Man var tvungen att lösa problemet själv, för avståndet kunde vara över 200 km och med 30-talets fortskaffningsmedel var det ingen vits att ta sej till storstaden och få en ransonerad mängd dricka. Det var lika enkelt att segla till Estland som att ta sej till Åbo, speciellt vintertid med is i inre skärgården men öppet vatten utomskärs. Dalsbruk fick sitt Alko på 70-talet, innan det gällde det att ta sig till Hangö, vilket krävde stor insats eftersom både båt och bil/häst var av nöden på vintern. Så vad var naturligare än att själv bränna sin hembrända sprit på långt avstånd från övervakande myndighet. I Hitis och Rosala fanns det pannor lite varstans, det känner alla till.

Även på mindre holmar kokades hembränt, överallt i praktiken där det bodde folk i forna dar. Och visst ryktas det om att sånt sker i dessa tider också, men på grund av sakens känsliga natur och olaglighet, talas det om saken

Bubbel i glaset, processen i full gång

med mycket små bokstäver. Själv minns jag en episod från 70-talet, när några Salobor bjöd länsmannen, som var på besök på Notlandet i Bolax, på hembränt ovetande om länsmans tjänsteställning. Länsman grinade illa, men lät Saloborna löpa. En stund senare ångrade han sig. För så dålig sprit hade han aldrig tidigare blivit bjuden på. ``Man bord' aatan ha tatt dom`` som han själv utbrast när de uppskrämda Saloborna i ilfart körde iväg bort från holmen när länsman talade om för dem vem han var.

En stor händelse var när mellanölet som fick säljas fritt i var butik och inte längre på systemet. Det fria ölet ledde till en masskonsumtion av stora mått. Män och kvinnor, både gamla och unga, spenderade kväll efter kväll på byns kafé. Men inte var det kaffe som dracks, nej det var naturligtvis mellanöl i brist på starkare varor.

Men tillbaka till hembränningen. Den första spritsatsen som kommer ur pannan skall inte tas tillvara utan slängas bort utan omsvep. Detta för att den innehåller orena och direkt livsfarliga substanser. Men sen droppar de renaste tårar man kan tänka sig i koppen. Nu gäller det att hålla temperaturen på ångan jämn och bara låta undret ske. Beroende på pannans volym och vinets, eller kanske rättare, mäskens styrka, har man nu utvunnit en mängd rejält starkare och renare dryck. Av 10 liter 15% vin kan man få upp till 2 liter 60% sprit och nu kan man tänka sig att späda ut spriten till önskad alkoholhalt. Eller så kokar man all sprit en andra gång och då börjar vi tala om verkligt vridmoment. Jag har hört ryktas om hembränt som `Skogens Sus' och kan väl förstå namnet. För visst börjar det susa i kupan när alkoholintaget nått högre sfärer.

Nu får inte Du som läser detta missförstå och tro att jag förespråkar detta som kallas Hembränning. Jag bara berättar och påpekar än en gång det lagvidriga i sammanhanget. I böndernas eviga rätt att sen urminnes tider själva få producera sitt brännvin utan förmynderi.

Text och foto: Peik Stenberg

Busö med starka band till Danmark

Det är länge sedan danska sjöfarare behärskade Östersjön. Mycket har hänt efter det. Riket har krympt och i Danmark föredrar man att blicka västerut. Undantag finns, Busö är ett sådant exempel, som får det danska hjärtat att klappa några extra varv.

Rosala skärgård med Busö hör till den livligt trafikerade sjöled som danska sjöfarare seglade längs, på väg till danernas stad Tallinn i början av det förra millenniet. Rikedomarna och äventyren fanns i öster. Även om historiska fakta fallit i glömska finns det folk från Danmark som funnit sin tillflykt i vår skärgård. Busö står knappast med nedgrävda rikedomar men naturens dragningskraft är svår att motstå när man väl styr in i sundet mellan Busö och Bodö.

Till samma slutsats kom Dorte och Torben Grønvald 1969 när de tillbringade sin första sommar på Busö. Redan tidigare hade deras vänner från Danmark Helena och Fritz Hansen tillbringat sina somrar på Bodö som ligger tvärs över sundet (se RoHit 2012). Av dem fick Dorte och Torben veta att en stuga var ledig.

När vi kliver i land hos Grønvalds är vädret vackert men dessvärre har stora sjok av alg flutit in i det natursköna sundet. Vi träffar sonen Morten som berättar att föräldrarna bor i det övre huset. Där bekantar vi oss med huset och inleder vår diskussion, Grønvalds på dansk och jag på svenska.

Köket från Söders i Rosala står intakt på Busö

– Vi hyrde stugan utan att se den. Vägen till Busö var besvärlig. Först åkte vi med färja över till Lappdal på Kimitoön, sedan med Lövö färja, Hitisbåten till Rosala och slutligen med Fritz lilla snurrebåt till Busö. På stranden låg en massa timmer från ett gammalt hus. Vi frågade ägaren Holger Wilson vad han skulle göra med högen? Det är köket från Söders gård i Rosala, svarade Holger. Huset ska vara uppfört till nästa sommar. Jag ringde Holger följande vår och visst, stugan var färdig. Till Holger hade vi ett gott och förtroligt förhållande under alla år.

Jag konstaterar att huset till det yttre inte påminner om Söders i Rosala. Väl inne möts jag av en fläkt av gammal kultur där tiljorna i taket kunde ha mycket att berätta. Osökt försöker jag insuga stämningen på Söders där jag för flera år sedan intervjuade Holgers fru Marita Wilson. Det rivna köket fick en upprättelse, vilket var väl övervägt. Det vanligaste är att slänga bort gammalt, när hus renoveras och byggs i dessa dagar.

– Det regnade hela tiden den första sommaren men det avskräckte oss inte. Här var det helt annorlunda. Vi var goda vänner med de övriga familjerna på Busö. Hintzes hade barn i samma ålder. Vi åkte med båten Rödan till Hangö och Vänö tillsammans med vår goda vän Kurt Ziliacus som skeppare. Det sociala livet var livligt med stora födelsedagskalas i det fria. Orienteringstävlingarna

här och på grannön Bodö blev legendariska med efterföljande fester.

– Vi köpte en motor i Köpenhamn och en båt av Östermans på Böstesö där vi inhandlade vår mjölk varje dag. Det var en fin mahognybåt men den gick snett. Fram kom vi likaväl.

Vi vill på inga villkor lämna Busö

– Förr åkte vi bil genom hela södra Sverige upp till Stockholm. Bilen var fullpackad med kläder och skrikande barn. Vi har haft många vänner på besök från Danmark på Busö. Här på gården uppfördes fem tält när Torben fyllde 51 år. Totalt var vi 45 personer som åt middag.

– Vi ville ha en bastu vid stranden, javisst Holger byggde, och där kan vi även övernatta. När Holger låg på sin dödsbädd meddelade han att yngste sonen Svante får arva den delen av ön. Samtidigt ville han att så länge Dorte och Torben orkar är juli månad är deras och det samma gäller deras barn.

– Alla våra tre barn har varit här sedan de var barn och de vill fortsätta att tillbringa somrarna här. Vi hade aldrig kommit hit om det bara hade talats finska. Varken nu eller förut har vi haft några språkliga problem.

Visst är det fint att vår skärgård delar liknande språk och kultur med våra västliga grannländer i Norden. Någon språkligt eller kulturellt isolerad del av Norden har vi aldrig varit och kommer förhoppningsvis inte heller att bli.

Sonen Morten tillbringar två till tre veckor här med fru och barn. Alla tre barnen har varit här sedan de föddes.

–Vår dotter ska börja i simskola i Rosala i sommar. Det är viktigt att hon får vänner. Vi har vänner i Rosala och på Rönlandet som ligger några sjömil härifrån. Även min systers familj är här på somrarna och vi kommer att fortsätta med det. Många i Danmark är konfunderade över att vi tar oss hit varje sommar, men vi har inga planer på att lämna Busö. Resande från Danmark är numera inget problem, båtresan från Stockholm är rena semestern, berättar Morten.

Ja, vem skulle frivilligt lämna Busö som hör till det vackraste i skärgården. Torben har fyllt 85 och är ganska säker på att han orkar ta sig hit ut, särskilt som barnen finns på plats. Även om Dortes och Torbens vänner ofrivilligt har lämnat Busö knyts nya sociala kontakter. Här gäller det inte att sitta ensam i stugan och bevaka sitt revir. Även de yngre generationerna hos Grønvalds har redan som små lärt sig att det är viktigt att knyta vänskapsband i skärgården.

Text: Jan Sundberg

Foto: Bernt Örså

Torben Grønvald

Dorte Grønvald

Morten Grønvald

Teaterbesök från Kökar

Pjäsen om Eufemia från Gyltholm i Hitis handlar om en lärarinna som satte fart på skola och föreningsliv i Kökar. Efter flera föreställningar hittar teatersällskapet fram till huvudpersonens rötter. Skådespelet på Furutorp väcker frågor om Eufemias engagemang för föreningslivet fortfarande håller i sig.

Teaterbesökarna var något förvånade över att Kökarborna inte tog sig till Hitis på köl utan på hjul. Förändringens vindar har dragit fram i skärgården, endast Skärgårdsteatern håller fast vid gamla traditioner.

Pjäsen väckte en del tankar. Jag blev sittande kvar i mina funderingar men tog mig samman och ställde några frågor om hur föreningslivet ser ut idag, det vill säga om arvet efter Eufemia lever kvar på Kökar. Jag blev snabbt presenterad för **Catrin Finneman** som lovade tänka på saken. Vi kom överens om att träffas nästa dag på Bed and Breakfast i Böle vid lunchtid.

Kökar gränsar till Åboland, liksom Brändö. Inte nog med det. Flera öar som numera hör till Korpo (Pargas kommun) var tidigare en del av Kökar. Österskär, som förut hörde till den östliga gruppen av holmar och skär i Kökar, är numera den mest västliga delen av Korpo. Jurmo och Utö hörde även till Kökar, för att nämna några exempel.

Kökar har en befolkning som uppgår till 253 personer enligt färsk statistik. Intressantare kanske är att endast

44 procent består av kvinnor. Mansöverskottet är regel i de åländska skärgårdskommunerna men Kökar framstår som den mest mansdominerade.

Damerna pådrivande kraft i föreningslivet

När vi träffas nästa dag är Catrin väl förberedd. Hon har gjort anteckningar och i noiset i lunchrummet försöker vi koncentrera oss. Många har synpunkter som tacksamt tas emot. Scenen vittnar om att jag verkligen har att göra med ett sammansvetsat teatersällskap som gillar att synas och höras. Bättre än så kan det inte vara.

– I Kökar verkar fjorton aktiva föreningar. Medlemmarna hör ofta till flera olika föreningar. Ungdomsföreningen är den största med flest medlemmar och i dess regi ordnas ett par sommardanser och under höst och vår ordnas dans med levande musik, inklusive middag. Lokalen Höglid är uppvärmd vintertid och en innetoalett har installerats. Nästan alla Kökarbor är medlemmar. Medlemstalet uppgår till cirka 150 där även fritidsfolk med anknytning till orten kan vara aktiva, berättar Catrin.

– Föreningslokalen Vikingalund uppfördes av ungdomsföreningen Vikingarna som **Eufemia Carlberg** startade men är numera nedlagd och byggnaden har övertagits av Hellsö-Österbygge byalag. Nu är Vikingalund en bygdegård. Lokalen kan användas året om och där ordnas julmarknad och älgfest.

Jaktvårdsföreningen sammanträder där och i byggnaden finns en hantverksbod.

– I Hembygdsföreningens regi ordnar skolans musiklärare fiolspelning. Han är bygdespelman och engagerar både skolelever och äldre. Förutom läraren **Philp Hällund** leder **Gunnar Sundström** fiolundervisningen på Kökar. Ett tiotal kvinnor och män deltar i undervisningen. Föreningen ansvarar även för Hembygdsmuseet som består av många byggnader med sevärdheter som maskiner, båtar och traktorer. Fler hus byggs och planeras. Ett fåtal äldre entusiaster driver museet och alla är bosatta på orten. Könsfördelningen är jämn.

– Damerna är de pådrivande som lockar männen med i aktiviteterna. Vi har en blandad kör som heter Roster med omkring arton aktiva. Den leds av Philip. I gympan deltar endast damer. Folkhälsan har ett gym med en massa maskiner som används av unga och gamla. I skolan finns en stor gymnasium och där spelas volleyboll. Kökar frivilliga brandkår engagerar barn och ungdomar med övningar varje vecka och ibland deltar de i olika läger tillsammans med barn och ungdomar från andra brandkårer.

Catrin berättar att en tjejgrupp brukar samlas för att höja flickornas självkänsla. Killarna borde naturligtvis ha en liknande grupp. Kökar gubbmöte eller gåbbmöte har förmodligen samma funktion som tjejgruppen. Deltagarna samlas och skvallrar på vintrarna. Bokcirkeln är helt damernas värld. Herrarna lyser med sin frånvaro.

Eufemia är en storsatsning

– Hellsö gamla folkskola som numera inhyser Kökars museum fyllde nyligen 100 år samtidigt som Hembygdsföreningen fyllde 30 år. Skolan kom till på initiativ av Eufemias enträgna arbete för saken. Hon skulle givetvis uppmärksammas. Det var **Sylvia Sundström** som kom fram med idén. Hon har varit lärare på Kökar.

– Vi tyckte om Sylvias förslag och när **Robert Liewendahl** från Mariehamn hade skrivit pjäsen förvandlades idé till verklighet. Nu började jakten på skådespelare. Vi satte i gång i april 2013 med Robert som regissör. Enligt manuset står tjugo personer på scenen. En del av dem spelar flera roller. Dessutom behövde vi ljus- och ljudtekniker samt en producent.

Varje helg i maj övade vi. Det var svårt att få tag på skådespelare, särskilt män. Några har bytts ut och alla förutom två har anknytning till Kökar. Samma år hade vi sex föreställningar på Kökar med fullsatt publik, därefter två fullsatta föreställningar i Alandica kultur- och kongresshus i Mariehamn. Följande år uppträdde vi ett par gånger på Kökar.

– Efter det passade vi på att åka över till Houtskär, för Eufemias sonhustru **Edit** var därifrån. Publikuppslutningen var bra. Den bästa publiken, men dessvärre fåtalig, hade vi i Nagu Framnäs. Hitispubliken verkar vara något reserverad.

Javisst, tajmningen kunde ha varit bättre. En föreställning på en torsdag i augusti är inte den bästa tiden, när semestrarna har ebbat ut för de flesta. Följande kväll gick det betydligt bättre, fick jag höra. Samtidigt blev det en värdig avslutning på skådespelet. Nu smids

det nya planer om en kommande pjäs. Kökarborna gillar att uppträda och framför allt att ha kul tillsammans.

Pjäsen Eufemia spred kunskap om Kökars historia och de nära band som alltid förenat folk i vår skärgård. Det kallar jag en riktig kulturgärning.

Text: Jan Sundberg

Foto: Bernt Örså

Referenser:

ÅSUB Ålands statistik- och utredningsbyrå,
Befolkningsrörelsen 2014

Personporträtt

Catrin Finneman

Född: En dag i maj för 48 år sedan.

Bor: Mestadels på Kökar, men lite i Mariehamn också.

Familj: Mannen Kent och cavalier king charles-hundarna Ludde och Liza.

Favoritträtt: Nästan all sorts fisk och också en blodig biff med tillbehör.

Favoritdryck: Kall mjölk är gott, men även en kall öl eller varför inte bubbel.

Favoritläsning: Gillar att läsa självbiografier.

Karakterisera dig själv: Jag är ganska lat, men samtidigt gillar jag att engagera mig och vara med där det händer.

Vad levde man egentligen av i skärgården förritiden?

Av fiske naturligtvis! Ja, men man lever inte enbart av fisk. Trots att man till stor del var självförsörjande så fanns det sånt som man inte hade eller kunde göra själv. Man behövde alltså få avsättning för det man själv kunde producera för att få tillgång till andra förnödenheter såsom salt, läder, hampa osv.

Men det var inte så bara att leverera och sälja. Redan i mitten av 1300-talet stadgade Magnus Erikssons stadslag, att alla köp borgare och bönder emellan skulle ske inom stadens hank och stör. Seglation på utländsk hamn – med andra ord Hansastäderna – blev förbehållen städernas borgare i den rikslagstiftning som resulterade i kung Kristoffers landslag år 1442.

I början av 1600-talet medgavs en viss rätt till sjöfart på Stockholm, Estland och Ingermanland, en rätt som gavs endast ”strandfolk”, till dem bland annat Kimito socken. Men sjöfarten var äldre än sin legalisering. Då 1614 års handelsordinantia nämnde skärkarlssjöfarten genom Stockholms ström upp i Mälaren, så var det inte fråga om någonting nytt utan en stadsfästelse av en handel med redan medeltida hävd.

Tydligt som en följd av stadsköpmännens påtryckningar preciserades bestämmelserna ytterligare år 1617 och då förbjöds seglation för alla andra än dem som bodde på Åland och i Korpo, Nagu, och Kimito jämte

Hitis, som ”rätt skärkarlar”. Åbolands skärgård måtte på sin tid ha varit rik på både fjällfisk och strömming. Troligen redan på 1600-talet seglade fiskuppköpare på hösten med sina sumpar till vår skärgård. Här köpte de företrädesvis levande gädda som transporterades till Stockholm.

Stockholms fiskköparämbete

Den 9 april 1684 utfärdade kungliga Majestät privilegier för ämbetet, vars medlemmar nu inte längre kallades sumpfiskare utan ”fiskekiöpare”. I brevet stadgades att ämbetet har rätt att köpa upp fisk ”på alla orther så i Skärgårdarne som uthi Mählaren och Hiälmaren at upkiöpa och anskaffa hwad slags fersk fisk dhe öwerkomma kunna”. Deras område innefattade hela Stockholm och Ålands skärgård samt den sydvästfinska skärgården ända fram mot Hangö. Norrut hade de hamnar så långt upp som till Replot i Österbotten.

En ny reviderad och mer fullständig skråordning fick fiskköparämbetet år 1741. Där stadgas bl.a. att varje fiskköpare fick ha två sumpar med sig på sina resor. Det var förbjudet att fara ”över nattetid i lönndom” till uppköpsställen. Att i förväg, brevledes eller med annat bud, beställa fisk, var inte heller tillåtet.

Fiskköparhamnar

Fiskköparna tvingade skärgårdsbefolkningen att föra sin fisk till vissa centralt belägna uppköparplatser. De ansåg sig inte själva kunna åka omkring i byarna och inhandla fisken eftersom det var viktigt att snabbt få sumpen fylld och föra fisken levande till Stockholm. Delvis i samråd med skärgårdsbefolkningen uppkom sålunda centralt belägna ”hamnar”. Dessa finns namngivna och införda i ämbetets protokoll, där det också framkommer vilka byar som lydde under respektive hamn.

Den fiskköpare som först anlände till en hamn fick första ”börd”. Den andra i ordningen fick andra ”börd” etc. I Brändö och Kökar, där gäddfisket var särskilt givande, förekom första, andra, tredje och t.o.m. fjärde börd. Fiskköparna kunde redan på våren lägga sig i en hamn för att få den första börd på hösten.

Varje hamn hade en ”fästarsten” vid vilken sumpen förtöjdes. En fiskköpare som avseglade från en hamn innan någon annan hade anlant skrev, som ett bevis för besöket, sitt namn och avseglingsdatum på ett papper, som lades under fästarstenen. Tiderna förändrades och fiskköparna fick allt svårare att fylla sina sumpar på fasta Åland och i början av 1800-talet hade de flesta lämnat fasta Åland. Den östra skärgården blev därefter huvudmålet för deras uppköpsresor.

Fiskinvägning och priser – ”Fiskköparpund”

Stockholms fiskköparämbete hade ända till mitten av 1800-talet monopol på fiskhandeln vilket gav det en mycket stark position då det gällde prissättningen. Ämbetet försökte med alla medel hålla inköpspriserna nere och prisläget stabilt. Priserna fastställdes vid ämbetets sammanträde.

Därmed var priskonkurrens omöjlig, men fiskköparna visste andra knep. Genom att smörja fiskargubbarna med brännvin blev de mindre nogräknade när fisken vägdes upp. ”Fiskköparpund” kallades det, vilket betydde vikter mycket under det normala. På så sätt fick köparen mer fisk till det fastställda priset.

Det var stora mängder levande fisk som exporterades från Ålands östra skärgård till Stockholm. Flera år under 1800-talet gick över 10.000 lispund (85.000 kg) fisk genom Degerby tullkammare. År 1828 såldes 13.638 lispund levande fjällfisk till Stockholm alltså långt över hundra ton. Vid den tiden var inköpspriset på levande gädda och abborre omkring 1 riksdaler per lispund. Det var således ett betydande kapital som strömmade till skärgården.

En i äldre tid anlitad plats för byte av strömming mot spannmål var stranden vid Näse gård i Bjärnä. Det var särskilt Vänö- och Bolaxborna, som ställde färden till denna marknadsplats och Näse gård hade också kvarn, där rågen kunde malas.

Det är sannolikt att den bofasta befolkningen i Kimitoskären, som ju Hitis kallades jämsides med Kyrkosundsskär, redan tidigt börjat räkna den Larmässomarknad som finns omtalad i Bjärnä redan år 1573 och som inföll den 10 augusti. En karta från år 1692 anges en marknadsplats på Näse gårds mark, på en plats där Kisko å förenar sig med Bjärnä å. Den platsen

låg ju nära till hands inte bara för Hitisbor utan även för oppbyggdets folk. Bägge vattenstråken var segelbara långt in i vår egen tid.

Även fiskköpare i Stockholm fann väg till Näse marknad. De köpte upp fisk och sålde salt, men då detta liksom annan köpenskap på marknaden gick städernas privilegierade köpmäns näsa och pung förbi försummade köpmännen aldrig möjligheten att gnälla och klaga över sådant olaga ”landköp”.

Men landsborna blev dem inte svar skyldiga. Så hade allmogen i Halikko härad ett och annat att anföra bland annat på 1675 års riksdag. Allmogens förespråkare fick satt till protokoll bland annat att då bonden under missväxtåren måste köpa säd av köpmännen i Åbo, så såldes säden med strukna mått och till oskäligt pris, men avbetalningar i spannmål på givet förskott mättes med rågat mått. Och när medlemmar av stadens handlande borgerskap tog emot säd av allmogen, så var deras måttunnor fem kappar drygare än då de sålde och under bästa fisketiden vägrade de att sälja salt, höll inne sina lager och sålde sedan till omätligt högt pris. – Om nu detta var sant – och det finns väl inte anledning att tvivla – så var det knappast att undra över att skäriborna såg de svenska fiskuppköparna med blida ögon också då de dök upp på andra platser än marknadsplatsen vid Näse gård.

Fiskuppköpare i Rosala

Fiskuppköpare seglade ännu rätt sent in på 1800-talet också till Rosala i Hitis och självfallet anpassade de sin ankomst till hösten och sålunda till en för skärgårdsborna lämplig tid. De hade sin traditionella hamnplats norr om byn vid Kalvholmssklobbarna men själva var de inkvarterade i byns gårdar och var där gärna sedda gäster. De gjorde rätt för sig och de kom inte tomhänta utan förde med sig ”någonting gott” åt far, någonting nått åt mor och barnen i huset utfägnades med godsaker som för dem ingalunda var vardagsmat. Under högsommaren låg fiskhandeln nere och fiskköparna höll till i speciella sommarkvarter i skärgården. Enligt fiskköparämbetets protokoll från 1760, skulle sumparna halas upp på land den 5 juli. Sumparna drogs upp för att tjäras och repareras och snyggades upp och diktades, om så var nödigt. Båtuftagningstälkon hörde till årets högtider ty gästerna bjöd på kalas. Och det blev också kalas om än mindre storstatliga och med enklare traktering då båtarna åter sköts ut. Höst efter höst kom de svenska gästerna och detta pågick till något år in på 1880-talet. Men minnet levde länge i bygden.

Text: Kjell J Wennström

Foto: Rosala Byaråds arkiv

Källor

Allan Gustafsson: Åboländsk bygdesjöfart under segel - Vinden bar hem

Per-Ove Högnäs och Jerker Örjans: Med folk och fisk över Ålands hav

Georg Kåhre: Den Åländska sjöfartens historia

Sommarens höjdpunkt på 1970-talet var utfärden från Rosala till Hangö. Camilla Lindberg delger ett personligt sommarminne från en sällsamt lycklig tid.

En gång per sommar åker vi med stora fiskebåten till Hangö för att proviantera som det heter. Utfärden innefattar bland annat långa utdragna besök i olika affärer som ligger hemskt långt ifrån varandra. I synnerhet om man saknar bil och det gör nästan alla.

Vår båt lägger till vid Östra hamnen efter en gropig färd över Hangö fjärden, där det nästan alltid går "gammal sjö". Det ligger någonting däst över Sommarhangö med sin ångande heta asfalt och de fördragna gardinerna vid Fredshuset. Först går vi till Jordbrukarens mjölkcentral på Högbergsgatan där jag får köpa sjörövarpengar som heter "merkkari" och salta lakritspinnar med socker på. Jag får tio av vardera sorten fast det inte är lördag och expediten lägger dem i en vit papperspåse.

Butiksresan fortsätter till Liljefors matvaruaffär som finns i hörnet där Korsmansgatan och Berggatan korsar varandra. Där behöver man inte handla över disk utan kan själv gå runt och plocka vad man behöver från hyllorna. Det är mycket vi behöver. Sommaren är lång, rentav oändlig är den, och i Rosala finns inte så stort utbud att tillgå.

Plast och färg

Sedan är det dags för Westerholms måleriaffär på Bulevarden. Medan de vuxna handlar underhåller jag mig med att klämma på alla plastblommor som finns i ett annat rum tillsammans med plastdukar, plastmattor och ännu mera plastsaker. Det är en ganska rolig affär med starka lukter och glada tanter. Vi handlar flera kartongglådor fulla med varor som karlarna fraktar ner till båten med hjälp av morfars gamla mjölkkärra som rullar troget på höga hjul. Det är plåtburkar med målarfärg från Hangö färg, penslar i olika storlekar, tjocka rullar med

tapeter, sandpapper och terpentin. Och så en färgglad plastmatta till bastukammaren.

Under tiden går vi till apoteket där mormor handlar Vademecum, huvudvärkspulver i små påsar och kamferdroppar. Kamfer droppade man på sockerbitar och de fungerade bra som medicin mot alla möjliga åkommor som de vuxna kunde tänkas ha. Vi barn behövde inga andra mediciner än plåster. De var också bra mot det mesta. När man fallit och skrubbat knäna, klämt sig i dörrspringor, stuckit fotsulorna på taggarna från krusbärsbusken, fått stickor i fingrarna, blivit biten av myggor och pissmyror. På vår Sommarö var plåster ett universalmedel för lite lätt tilltufsade sjuttioåriga barn. Därtill behövdes det någon som blåste bort allt det onda. Sådana fanns det gott om. Själens sår var ännu så ytliga på den tiden.

Besök på Grillen

Apotekskön är lång och mormor börjar snart trampa otåligt.

"Ingen klok människa vill vara i stan längre än hon måste". Inte på sommaren. Då är man på "lande" och därifrån reser man ingenstans. Men mat måste man ha, för vägen tillbaka är lång. Sjön är gropig. Sjön suger. Därför går vi på restaurang hela gänget när medikamenten är inhandlade och får på det sättet en hel förmögenhet att slinka iväg i ett nafs.

"Den som ändå fick sig en skapligt rökt flundra eller en pälssaborre", säger morfar **Einar** när han tvingas ut på restaurang.

Restaurangen heter Grillen och där kommer maten färdigt arrangerad på tallrikar som bärs fram av långa magra flickor och så en tjock tant som ser sur ut också när hon skrattar. Vi sitter högst uppe i Forumhuset som har stora panoramafönster som vetter ut mot Berggatan och Forumgården.

Det är fint att gå på restaurang, och medan man väntar på maten som dröjer alldeles ohyggligt länge, kan man

pilla på flaskorna med alla möjliga färgglada etiketter som står på borden. Det är HP-sås och worcestersås och en massa andra såser som inte är lika milda och goda som mormors äggsås. En av såserna heter dressing. Det är utländsk mat.

"Gick de ut och slakta grisen först", undrar morfar som redan börjar bli otålig. Sjön drar redan. Han längtar till Rosala.

Modern mat

I restaurangen finns bord som är gjorda av glasskivor och silvriga metallben. I stället för dukar har man fyrkantiga mjuka plastbitar under tallriken. De kallas för tabletter och är lätta och behändiga att torka av.

"Så skall det vara", säger mormor som passat på att inhandla en ny bit vaxduk i blått och vitt till köksbordet på Sommarön.

I restaurangen finns det hur många olika spännande maträtter som helst att välja mellan. Mos och stekt knäckkorv, korv och stekt potatis, ugnskorv och mos, köttbullar och mos eller pommes frites med wienerschnitzel som är det allra finaste. Lika fin som hawaii-schnitzeln med ananasskiva. Alla behöver inte äta samma sak, det är liksom det som är finessen när man går ut på restaurang.

"Vinärnschnitzlana" är stora som flundror när de väl kommer in och allra överst ligger en citronskiva.

"Kors bevars ändå så fint", säger mormor.

1932 Biströms och Selins

Prästgårdsbolet Stubbnäs i Hitis församling omfattade både prästgårdsfolket och arrendatorerna. Kyrkoherden **Elis Selin** med hustru **Adèle** och dottrarna **Ebba** (f. 1920) och **Ingrid** (f. 1926) samt Adèles son **Erik Lindström** flyttade in sommaren 1929. Selins stannade till 1953, i 24 år. "Farfar" i texten är Elis Selins far **Edvard Mathias** som

seglat på Hull, Venedig, Köpenhamn och Östersjöns hamnar. Syskonen **Ellen** och **Leander Biström** på Långskär arrenderade fiskevatten av prästgården.

Ebbas dotter **Ann-Sofie Selin** (f. Lyytinen) förvaltar familjearkivet som omfattar dagböcker, fotografier, ljudupptagningar och intervjuer.

Texten om Biströms och Selins är ett utdrag ur Ann-Sofies manus som bygger på dessa dokument.

Prästins Ebba står på Stubbnäs-bryggan och ser ut över vattnet. Ekan dyker upp i sundet bak Stängesholmsudden. Ebba vet genast vem det är. Ingen ror som hon, det är helt annorlunda än andras sätt. Hon

Ovanpå citronskivan ligger en smal sillbit. Hon heter Ann Schovis. Mormor rynkar på näsan. Fisk och kött på samma tallrik. Så gör man väl ändå inte.

Ädla drycker

Innan vi åker tillbaka till vårt älskade "lande", besöker morfar den barnförbudna butiken. Han kommer ut med en brun papperspåse i handen. I den ligger en grön glasflaska med den röda medicinen som han måste ta för att saltsyran i magen skall hållas i schack. Det har han läkarordination på. En halv kaffekopp vid lunchtid.

För övrigt höll vi oss till mjölk. "Kuddamjölken" som sipprade fram så varm och fin direkt ur "Nyluns kuddorna". Detta livselixir som vi barn hämtade varje morgon i en tvåliters aluminiumkanna. Vi växte till oss och orkade snart bära tyngre bördor, treliterskannan utan att spilla en droppe. Utan mjölken skulle vi säkert alla ha dött. Så kändes det. Den gudomliga drycken som till och med undersköna Kleopatra åtrådde. Hon som badade i mjölk. Det gjorde vi också. Nästan. Nu var det bara färden tillbaka till Rosala som återstod innan vi igen kunde bada i ett bekymmerslöst sommarland som flöt av mjölk och honung och lite plast.

Camilla Lindberg.

Texten ingår i en samling nostalgitexter om 1970-talets somrar.

Foto: Magnus Lindberg

Prästgårdsflickor och koddor i Stubbns strandvatten.

kommer farande med fören före, ansiktet i färdriktningen, hopar men sittande fel väg. Farfar säger att hon ror som en gondolier, på venetianskt sätt. Mamma, tant Ellen kommer! Ellen fäster repet vid stolpan, svänger sig upp på bryggan, grabbar tag i korgen och fortsätter upp mot prästens. Allt i samma rörelse. En liten gumma. Klädd som man är klädd i Hitis, kjol, blus, kofta och jacka lager på lager allt efter väder och vind och så duk om huvudet förstås. Samma energiska framfart som på sjön, utom att hon förstås inte går fel väg. Ebba fascinerar över den energiska framfarten. Tant Biström är inte just längre än Ebba men tar sig fram mycket snabbare med korta korta steg, snabbare än någon.

– God dag Ellen, hon kommer nu.

Ellen stiger in via köksfarstun och ställer ifrån sig korgen på bordet vid fönstret:

– Jag ska hälsa från Långskär. Vi har lagt de första flundernäten. Flundran har vuxit till sig. Högsommaren har vänt mot hösten. Nu är han tillräckligt fet. Här är det nyupptagna, nyrökta. Stadsboarna kommer åter seglandes, de lägger an vid Långskärsbryggan. Det räcker av fisken till alla hugade. Men prästens ska få av den första fångsten.

– Härligt! Adèle tackar. Flickor, nig och tacka tant Biström och Ellen ska hälsa Leander. Nog ska det smaka kyrkoherden till middagsmat.

Prästens har inga flundernät. Elis och Ebba ror drag, men inte flundernät. Ellen sitter på stolen innanför köksdörren. På andra sidan om dörren mot väggen står vedlådan. Där klättrar Ingrid upp bredvid Ebba. Då får man höra om Långskär och farbror Leander och sumpen och pengar och bestyret. Ekki dyker upp och tar en sväng via korgen. Han sätter sig mitt emellan flickorna och så lyssnar barn och ungdom till de vuxnas prat. Där kan man sitta länge, för då Ellen kommer till kyrkoherdskan på besök tar hon sig tid. Adèle spiller upp kaffe och Ellen låter sig väl smaka. Adèle fortsätter med det hon har för händerna. Barnen återgår till sitt. Ellen sitter kvar ännu en stund, hon stör ingen. Men hon ska inte heller störas. Det har Ebba förstått. En dag kom flickan hem med en präktig gädda. Hon hade rott ut med linan om stortån så där som hon tycker om att göra då vädret är som bäst för just det.

– Se man på, säger far då flickan presenterar bragden! Var drog du upp den då?

– Det var där bortom Stängesholmen.

– Mot Biströms? undrar far. Ebba, det går inte, kom nu ihåg. Du kan ta dig genom sundet mellan Stängesholmen och Heltholmen och så vända bjärt mot vänster då du kommer ut på andra sidan, en liten bit. Men du får inte ta dig söderut mot Långskär. Inte. Det är Biströms vatten och där kajkar man inte omkring med drag om stortån! Inte.

Så Ebba ror genom sundet och vänder till vänster, bjärt, men inte längre. Och fångar följande fisk. Stora feta gäddor, bra att man inte åker med då de nappar!

Långskärsboarna Biström är av seg sort. Leander och Ellen, bror och syster. Både far och bror och mor – i den ordningen – döda under tidigare präster. Det fanns en dräng också, honom viger Elis bland det första han gör och så är bror och syster ensamma på Långskär. Elis antecknar i kyrkoboken: Underhavande till Stubbns kyrkoherdebol, Långskär nylägenhet, ägare torparen Biström. Syskonen läs- och skrivkunniga, kan sin Katekes, deltar flitigt i Herrens nattvard. Att Leander skulle

varit oduglig för värnplikt kunde man diskutera. Inte skulle hon ha klarat skäret ensam, Ellen, så han förklarades oduglig för värnplikt. Inte var det något fel på honom. Vad skulle det ha blivit om alla torpare skickades att kriga? Inget svar behövs. Leander överlevde slagen både 1917 och det om Bengtskär. Men det vet man inte något om sommaren 1932.

En gång om året bjöds det på kaffe på Långskär. Då rodde prästens genom sundet och tvärs över Biströms vatten till Långskär och lade till vid bryggan som sträckte sig långt ut mot norr. Bryggan, båthuset, bodarna, allt var välvårdat. Även det röda huset uppe på backan. Då fick man se närmare på farbror också. Ebba iakttog med hopdragna ögonbryn. Ingrid med öppet ansikte. Elis hade block och pennstump till hands. Det var som vanligt till bys men lättsammare. Det var alltid lättsammare då Adèle var med. Hon utstrålade en sällsam blandning av trygghet och glädje. Annars såg man inte mycket av Leander utom på kansliet då det gällde kansliärenden och så förstås i kyrkan, liksom syster Ellen. De deltog flitigt och Elis antecknade i längderna. Men förövrigt var det Ellen som hopade över till prästens brygga och tog sig energiskt upp till Stubbnsköket med korgen full av det läckra

Text och foto: Ann-Sofie Selin

Ebba ror, Ingrid på aktertöft 1931

Sång med sting i Pappas Eget Band

Pappas Eget Band, eller snarare en del av bandet, gjorde entré på Farmors Café förra sommaren. De är ändå inte noviser i vår skärgård. För ett antal år sedan uppträdde bandet i Kasnäs i anknytning till Baltic Jazz. Deras låtar påminner lite om Bo Kaspers, hur det hänger ihop ska vi utreda.

Under en konsert går en intervju inte att genomföra. Dess bättre blev jag informerad om att bandet ska inta lunch innan spelningen på Slottholmen utanför Kasnäs. Jag såg till att som gästen bli inbjuden med motiveringen att en intervju inte annars låter sig göras.

Femtio procent av bandets bärande medlemmar var på plats vid min ankomst, det vill säga sångaren och låtskrivaren **Niklas Rosström**. Den andra halvan, gitarristen och producenten **Niklas Nylund** fanns på sin holme i Sibbo skärgård. Rosströms sambo **Jannike Sandström** som numera medverkar som bakgrundssångerska i bandet var också på plats. Det var mycket snack och stök kring lunchbordet och inte lätt att få något nedtecknat och till slut bad jag att få bli lämnad för en stund med Niklas och Jannike. Det var inte lätt men det gällde att vara bestämd om något skulle bli gjort.

Halva Bo Kaspers medverkar i våra skivor

– Niklas Nylund är musikproducent och har egen studio. Vi började spela tillsammans 2001 och vår första skiva kom året därpå. Via mitt engagemang i nöjesbranschen

introducerade jag Bo Kaspers Orkester i Finland. På alla våra skivor medverkar två av fyra medlemmar från Bo Kaspers och där har vi förklaringen till soundet.

– Vår musik spelas mellan 500 och 1 000 gånger per år i etern och visst är vi bekanta även för svenska och norska lyssnare. Däremot har vi endast varit en gång på turné i Sverige. Vi är inte de bästa på att fixa spelningar, det vill säga att skapa efterfrågan och intresse.

– Vår turnéverksamhet sker ofta i en sju personers sammansättning men den här sommaren har vi endast gjort någon enstaka spelning med kvartetten Jannike, Niklas Nylund, min son **Matias** och jag. Den här gången är den andra Niklas inte med. Vi har varit på turné i Kasnäs, Rock Off i Mariehamn, Popkalaset, Baltic Jazz i Dalsbruk. Nu är vi på tremanhand när Matias förenas med oss i Högsåra. Mest spelar vi covers samt egna låtar.

Pappas eget band har aldrig spelat i Högsåra förut men de har inte heller spelat på Skäldö, där Niklas tillbringar sina somrar på släktstället på Notholmen. Däremot har han åkt båt en hel del i skärgården. När måltiden var intagen plockade jag fram mina nyinköpta munkar från Rosala bageri. Munkarna och speciellt sylten i dem föll en avvaktande geting i smaken. Intet ont anande högg Niklas glupskt tänderna i den attraktiva munken men getingen som blev snuvad på sylten tackade med ett sting mitt på tungspetsen. Tungan svällde upp och frågor ställdes om hur det skulle bli med sången på kvällen.

Jannike berättade att hon började uppträda med Niklas 2012. Hon sjunger även i stämmor och trakterar piano.

Matias
Rosström
Foto:
Camilla
Hagstén

klassiska låtar. Kvällen innan spelade de på Café Gamla Stan men nu befinner de sig på gränsen till den yttre skärgården. Enligt Niklas är båda platserna bra även om den yttre skärgården alltid är speciellt.

Bandet fick jobba hårt för att få Högsårapubliken med på noterna. När publiken väl blev varm i kläderna steg entusiasmen och efter sista låten skullrade ropen en gång till. Getingstinget lade extra sting i sången. Jannike trakterade pianot, Matias trummorna och Niklas gitarren och pianot. Jannike och Niklas turades om att underhålla publiken med sång. Nu är Pappas Eget Band känt i Hitis-arkipelagen, men hur är det där hemma på Skåldö? Jag förmodar att mottagandet är lika bra i den inre skärgården!

Text: Jan Sundberg
Foto: Bernt Örså

Niklas Rosström - nöjesproducent,
kulturarbetare, låtskrivare och artist

Född: 23.12 1965

Bor: Helsingfors, Skåldö och Stockholm

Familj: Tre barn, sambo och mamma

Favoritträtt: Kantarellsås, nypotatis,
sommargrillad marinerad broiler i skärgården

Favoritdryck: Rött vin

Favoritläsning: Biografier samt livsbejakande
litteratur

Karakterisera dig själv: Målmedveten, driftig,
mångsidig och erfaren

Jannike Sandström – Musikmagister och artist

Född: 24.6 1983 (midsommaraftonen)

Bor: Helsingfors, Skåldö och Stockholm

Familj: Sambo, bonusbarn, mamma, pappa, två
systrar och två katter

Favoritträtt: allt mexikanskt och Niklas
kycklingostsås

Favoritdryck: citronvatten och rödvin

Favoritläsning: biografier och böcker baserade
på en sann historia

Karakterisera dig själv: envis, känslig,
ambitiös, flitig, ombytligt humör

– Jag vill satsa på en egen internationell karriär där killarna från Pappas Eget Band, Niklas & Niklas, gärna får hjälpa till som låtskrivare och producenter.

– Vintern 2014 var jag i Los Angeles för inspelningar och videoproduktion. **Linda Thompson** som var **Elvis Presleys** sista flickvän skrev en text till mina sånger.

Ribban är högt ställd för Linda har skrivit texter åt bland annat **Whitney Houston** och **Michael Bublé**. Jannike är ingen novis då det gäller sång och musik. Hon har fått allt det med modersmjölken. Hon lär ha börjat sjunga innan hon talade och via musiklektioner, musikinstitut och magistersexamen från Sibelius-Akademien har hon redan hunnit en god bit i karriären, som präglas av stenhård konkurrens.

Pappas Eget Band gör entré i Högsåra

Vi åkte skilda vägar till Högsåra. Min gamla båt erbjöds med avböjdes med munterhet. Fart ska det vara på sjön. Det kan eller vill jag inte bjuda på. Jag hinner trots det fram i god tid och där träffar jag sonen Matias som hunnit fylla 22.

– Pappa spelade trummor, det var häftigt och jag tog efter. Vi hade ett trumset hemma och jag började öva vid fyllda åtta. Sedan bildade jag mitt första band redan som tioåring. Jag uppträdde med en ABBA-musikal i högstadiet i Ekenäs, gjorde en skiva och uppträdde längs kusten. I sommar blev jag engagerad i Pappas Eget Band.

– Jag studerar allmän pedagogik i Vasa men jag försöker hänga med Pappas Eget Band när de frågar och vill köra med en liten sammansättning (läs low budget). Pappa har lärt mig musicera och dessutom har jag gått i musikinstitutet i Ekenäs.

Namnet Pappas Eget Band uppstod då pappa hade sitt band för sig. Även med reducerat gäng spelar bandet

Börje Sjöholms orkester

Den verkliga veteranen inom dansbandsmusiken i Dalsbruk är utan tvivel Börje Sjöholm. Det går inte att förbigå honom för hans namn dyker osökt upp när folk vädrar minnen om turnerande orkestrar i skärgården eller på Kimitoön.

Det var **Pentti Friberg** som förde mig på spåret och kontaktade Börje för att göra en intervju möjlig. Vi kom överens om en träff och Pentti körde oss till villaområdet bakom centrum, som jag inte är särskilt bekant med. Även Pentti fick ta sig en funderare innan vi hittade fram. Det var ett glatt återseende mellan herrarna som inte träffats på ett bra tag.

Börje är född 1931 och bor ensam i en villa men båda dottrarna bor i närheten och ser till sin far. Även om Börje blivit till åren är minnet klart och han har en hel del att berätta. På min fråga svarar Börje att ingen tidning någonsin har skrivit om hans liv som dansbandsmusiker. I den här intervjun koncentrerar vi oss på spelningarna i skärgården men orkesterns revir var större än så.

Efter kriget ville ungdomarna dansa

– Min äldre bror hade en orkester som jag började spela i 1945. Jag köpte ett gammalt dragspel men luftbälgen höll inte tätt. När jag tryckte ihop dragspelet flög håret upp av den luft som pressades ut. Då började jag leta efter ett bättre dragspel.

– Jag såg en annons i Annonsbladet om att ett dragspel var till salu i Tappo. Min far och jag rodde till Pörtsnäs och därifrån gick vi till Tappo. Det blev affär och på hemvägen sade min musikaliska pappa att jag inte behöver ro bara jag spelar. Jag satte mig på aktertoften

och underhöll min roende far med melodier som Svarte Rudolf och annat som jag kom på.

Snart var det dags att grunda en egen orkester som bestod av dragspel, gitarr, saxofon, bas och trummor. Alla helger under somrarna hade orkestern spelningar i skärgården, i Hitis, Högsåra eller Rosala. På den tiden turades ungdomsföreningarna i de här grannbyarna om att ordna danser.

– En gång under en spelning lossnade tangentknapparna från dragspelet. Danspubliken plockade hjälpsamt upp dem men jag fortsatte att spela fastän knapparna trillat av. Visst kunde det svänga även på den tiden.

– Förr kunde ungdomarna dansa, nuförtiden hoppar de bara omkring på golvet. Under spelningarna hade vi bra koll på vem som bjuder upp vem och vem som fann vem. På lördagar spelade vi i skärgården och på söndagar i eller i närheten av Dalsbruk. Följande morgon skulle man vara på jobb i bruket klockan sju.

Skärgårdsturnéerna kunde vara utmanande

– Vi skulle ha mycket rekvisita med för danserna var kombinerade med revyer. Jag skaffade en öppen båt som var 28 fot lång. Som mest kunde vi vara upp till 25 personer i båten, då orkestern hade sällskap av revygänget. Kulisserna skulle givetvis följa med och alla instrumenten.

– Jag tyckte om att spela i Rosala. Det var bara trevligt folk där. Danslaven var full med dansande par. Ibland hade vi med en solist som sjöng tango. Som mest hade vi över 300 dansande personer på Sunnanland i Högsåra.

– I Rosala blev det ofta slagsmål mellan skärgårdsbor och bruksare. Dansen skulle sluta klockan tolv men när

polisen väl fått sin sup fick vi spela hur länge som helst. Orkestern blev inte utan sup den heller och då gick det betydligt bättre. I Rosala kunde vi övernatta ibland men vanligtvis åkte vi hem på natten. Jag höll i rodret och då lärde jag känna skärgården utan och innan.

- Vi spelade ofta på Nötö. En gång drog det upp till storm och vågorna sköljde över vår öppna båt när vi rundade Norstö udde mot Gullkorna fjärd. Instrumenten var stuvade under en presenning. Bränsletanken lossnade. Den försökte vi hålla på plats med en åra. Den handdrivna länselpumpen fick gå hela vägen, kläderna blev våta, några regnkläder hade vi inte. Väl framme var det bara att sätta i gång med att spela i genomvåta kläder. På natten bar det av tillbaka hem.

- Det var vår uppgift att transportera instrumenten till och från dansplatsen. På vissa ställen kunde det vara rätt

lång väg att släpa instrumenten från båten. Dragspelet vägde tretton kilo, därtill hade vi förstärkare, tre trummor, gitarr och bas. Rosalaborna kunde bjuda på traktorskjuts, på andra ställen fick vi bära allt själva. Efter spelningarna fanns det ingen hjälp att få och då var det vår sak att känka allt vi hade med till båten.

Börje slutade spela för tio år sedan, då hans fru **Berit** dog. Om jag räknar rätt har Börje en karriär på ungefär sextio år bakom sig i musikbranschen. Hans fru lär inte ha klagat fast Börje var ute på sina spelningar. Ibland följde hon med på danserna. Nu varken spelar eller dansar Börje mer. Många är de som har dansat och funnit sin levnadsvän till tonerna av Börje Sjöholms orkester.

Text: Jan Sundberg

Foto: Börje Sjöholms arkiv

På dansbandsturné i Hitis

Baltic Jazz samlar diggare av bra musik i alla åldrar. I Dalsbruk har man sedan länge sysslat med musik. Dansband grundades men musiken tillhörde inte enbart folk i Dalsbruk utan även skärgården bjöds på underhållning.

Det var på en utekonsert under Baltic Jazz som jag blev presenterad för **Pentti Friberg** som på 1950-talet hade en egen orkester men också spelade i Börje Sjöholms orkester. Några vidlyftiga samtal gick inte att ordna under konserten, Pentti är nämligen en stor vän av jazz och på en konsert låter han sig inte störas. Vi kom överens om att träffas en annan gång i samband med en torgfärd till Bruket.

- Min pappa dog när jag var ett år och då var vi tvungna att flytta från en bostad på två rum till en mycket liten bostad. Mamma försörjde oss med att sy och städa flera kontor på fabriksområdet fyra timmar, sex kvällar i veckan. När jag var tolv år fick jag arbete som springpojke på brukskontoret. Min trummiskarriär inledde jag efter fyllda fjorton.

- Jag tittade på när **Börje Sjöholms** orkester spelade. Orkesterns trumslagare fascinerade mig. När trummisen lade av sålde han sitt trumset till mig. År 1951 grundade vi orkestern Kaj och Pentti, ett namn som vi snart ändrade till Rythm Boys inspirerad av Delta Rythm Boys. Kaj var bara tolv och han spelade dragspel, jag trummor och senare samma år blev vi en trio genom att vi fick med oss

Jussi som spelade gitarr. Han var äldre än vi. Nu hade vi en chans att skrapa ihop litet extra pengar. År 1952 köpte jag en kontrabas som var gjord av en arbetare på fabriken. Då sålde jag mina trummor till en kamrat, som hette Kaj, och vi blev en kvartett. Med den sammansättningen blev det sväng över det hela. Jag spelade också med i Börje Sjöholms orkester. Under åren 1952-1954 var jag med på omkring 130 spelningar, många av dem i skärgården.

Spelningar på Furutorp i Hitis

- Genom att jag var springpojke på bruket hade jag tillgång till telefon. **John Hollstén** i Hitis brukade ta kontakt per telefon för att be oss komma över. Mamma ville inte att vi åkte ensam med båt till Hitis. Därför hyrde vi båt med skeppare. Hitisborna tog väl hand om oss. Spelningarna var på lördagkvällar. Dansmusik skulle det vara och det hade vi övat Gitarristen var elektriker och han fixade till en förstärkare som inte var vanliga på den tiden. Det var tango, foxtrot, jenka och vals.

- Vi blev anlitade att spela på ljusfesten hösten 1953 när Hitis fick elektricitet. Före det spelade vi i oljelampans sken. Stämningen gick förlorad när dansgolvet lystes upp i full belysning. Vi släckte lamporna och de som kämpat för att få elektricitet ut till ön blev väldigt besvikna.

- Enligt förordningen skulle musiken avslutas vid midnatt men med lite övertalning och några supar såg polisen mellan fingrarna och vi kunde spela till halv två. Vi hade bra koll på parbildningarna under spelningarna men de uppgifterna håller jag för mig själv.

- Orkestern bjöds ofta på en flaska brännvin om vi spelade på tilläggstid. Jag hade lovat min mamma att inte ta en sup före fyllda 21 och det löftet höll jag. Däremot hade vi inget emot att hatten gick runt och vi fick en extra slant för besväret. Ibland övernattade vi i tält på en holme utanför Vikare. Då kunde vi spela på söndagslotteriet.

Oftast åkte orkestern hem på efternatten oberoende av väder och vind. Hitisborna uppskattade att storm och regn inte ställde hinder i vägen. Den förrådiska Kogrynnan på vägen skulle man dock akta sig för.

- Mamma kunde aldrig sova förrän vi var hemma sent på natten. Färden tog cirka två timmar i anspråk. Vi förtjänade bra och med pengarna åkte vi till Helsingfors för att lyssna på jazzkonserter där toppband från USA spelade. Vi köpte skivor. Jag blev jazzfrälst och vi började spela jazz men det gillade inte danspubliken. Vi fick lov att övergå till dansmusik på nytt.

- Vi spelade även på Sunnanland i Högsåra och i Rosala samt lite överallt på Kimitoön. På bröllop var vi ofta anlitade. Jag gifte mig 1957 och då slutade jag med spelningarna. Basen sålde jag i slutet av min militärtid i Dragsvik. Jag spelade mycket även där. Då fanns där flera bra musiker bland annat **Ronnie Krank**.

- Något år senare spelade jag på revyerna i Dalsbruk tillsammans med Börje Sjöholm. Vi turnerade bland annat i Högsåra, Hitis, Nötö, Svartå, Dragsvik och Hangö med revyerna. Jag hyrde då ett trumset. Det blev en kort sejour för mig för sedan lade jag helt av med musicerandet.

Intresset har dock inte falnat för Pentti är en trogen gäst på jazzfestivalerna i Dalsbruk. Han har varit med som frivillig arbetare med olika uppdrag i 25 år. Pentti och hans orkester gjorde entré när spelmansmusiken hade förlorat sin roll på danserna. Publiken ville ha något mer avancerat och då fanns det en beställning på dansorkestrar. På den vägen är vi fortfarande även om kraven nu är något helt andra än då det begav sig.

Text: Jan Sundberg

Foto: Bernt Örså

Hitis

Ditt namn är som sommar och glittrande sjö
det är vinter med snö och is
det är vår med friande tö
det är höst med storm och dis.

Det är förr, det är nu och morgondag
en hamn, ett hem, en vacker strand
vår hembygd, våra hjärtans slag
en klippa, en pärla vid havets rand.

Du fostrat kvinnor, du fostrat män
fostrat dem kallt och hårt
många har övergivit dig, andra
kämpar än
fast det är ensamt ovisst och svårt.

Varför flydde de, varför reste de bort?
Frågor, finns det ett svar?

Jo, det finns enkelt och kort
Svarar de som ännu är kvar.

Vi gav dem allt, vad vi fått och lärt
men vi är en minoritet i vårt land
vårt yrke var inte mycket värt
en framtid de sökte på egen hand.

Hur skall det gå, finns det ett hopp?
Blir vi en sevärdhet i en park?
Blir det i utvecklingen ett stopp?
På grund av utflyttning stark.

Du skall stå kvar med holmar och skär
som den vackraste arkipelag
alltid skall någon ha dig kär
ett minne från svunnen lycklig dag.

Pentti Friberg
© Copyright Pentti Friberg

Personporträtt

Född: 6.9.1935
Bor: Halva året i Dalsbruk och halva året i Rosendal, på det älskade torpet.
Familj: Hustru Solveig
Favoriträtt: Husmanskost
Favoritläsning: Böcker med olika innehåll. Huvudsaken att det alltid finns böcker hemma.
Karakterisera dig själv: Inbiten bryyksare. Det säger allt, enligt min hustru.

Vägglusen – sommarvillornas nya gissel

En fullvuxen vägglus från Rosala 2014.
Foto: Pekka Malinen

Blodsugande kryp är allmänna

Under senare tid har det blivit allt mer vanligt att folk klagat på kliande utslag på kroppen utan att veta varifrån de härstammar och vem eller vad som åstadkommit dem. Människorna är villrådigare och förtvivlade och söker råd på hälsocentralerna som för sin del skickar insektprover av olika slag och kvalitet till insektkännarna, bl.a. till det Naturhistoriska Centralmuseet i Helsingfors. Flera olika syndabockar till utslagen kan utpekas. I våra bostäder finns numera rätt många oinbjudna gäster som kan vara orsaken bakom klådan. Vissa stickmyggor genomgår sin larvutveckling i smärre vattensamlingar som finns i eller i närheten av husen. I nattens mörker kan man höra myggornas surrande då de satt sig i rörelse för att hitta en lämplig matkälla, en sovande människa. Under dygnets ljusa tid är myggorna spårlost försvunna – under dagen är de stilla och man upptäcker dem först om man vet var

man skall söka efter dem. De samlas ofta i grupper och håller till t.ex. uppe i taket i en bostad. En annan förklaring till mystiska utslag på kroppen kan vara lopporna. Det är oftast fråga om fågelloppor som finns i fåglarnas bon. Svalor och talgmesar bygger ofta bon i byggnader. De utnyttjar sitt bo bara en relativt kort tid under året medan lopporna finns där året om. Om en människa kommer i nära kontakt med ett gammalt bo eller en fågelholk kan hon överrumplas av aktiverade fågelloppor som ivrigt provsmakar henne. Fågellopporna föredrar dock fågelblod framom människans och man blir snabbt kvitt dem – de hinner ändå sticka oss med kliande utslag som följd.

En tredje grupp insekter som biter/sticker människan är lössen, närmare bestämt klädlusen, huvudlusen och flatlusen. De håller sig konstant till sin värd människan för de kräver blod hela tiden. Lössen har också kommit tillbaka efter att ha varit nästan helt försvunna i tiotals

år. Starka gifter som klorerade kolväten (DDT) användes tidigare rikligt och de bet på människans exoparasiter*. Numera får man inte använda sig av de här gifterna vid bekämpning av insekter vilket sannolikt är en bidragande orsak till exoparasiternas återkomst och nya blomstring. En annan orsak kan vara det tilltagande resandet och det ökade intresset för gamla möbler. Spridningen av småkryp underlättas av att människan flyttar föremål från ett ställe till ett annat. För att lösa gåtan med utslag behövs exemplar av insekten som åstadkommit betten/sticken. För en lekman är det svårt, ofta t.o.m. omöjligt, att kunna kombinera utslag med småkryp som man påträffat i en bostad.

Vägglössen kommer

Då man söker orsaken till utslag är vägglusen (*Cimex lectularius*) ett fjärde alternativ som trots sitt svenska namn inte alls är en lus utan en skinnbagge. Vägglusen har tillbakabildade flyg- och täckvingar, kroppen är tillplattad och dess färg är gul- till rödbrun. Mundelarna är mikroskopiskt små och består av en sugsnabel. Den fullvuxna vägglusen är omkring fyra mm lång och nästan lika bred (Fig. 1). Vägglusen har en ofullständig metamorfos, vilket innebär att dess utveckling från ägg till fullvuxen går stegvis utan ett särskilt puppstadium. De juvenila vägglössen är som de fullvuxna i fråga om sina matvanor. De behöver blod för sin mognadsprocess och blodet sugas från värdjuret som i första hand är egenvarma djur. Numera anser man att vägglusen ursprungligen är en exoparasit hos fladdermöss. Parallellt med blodportioner från sin huvudvärd klarar sig vägglusen med blod från sekundära värdjur, t.ex. människan.

Fladdermössen äter flygande insekter och de är skymnings- och nattaktiva. Utelampor lockar till sig nattaktiva insekter som är utmärkta byten för fladdermössen. Olika skrymslen och vrår på husen är bra gömställen för fladdermössen under dygnets ljusa tid. Gömställena är också potentiella boplatser för vägglössen som alltså är fladdermössens följeslagare. Vägglössen gynnas av värme och de söker sig därför mot värmekällor av olika slag. Nyare sommarvillor är numera ofta försedda med värmeaggregat som håller husen varma. Värmen lockar till sig vägglöss som annars skulle stanna i byggnadernas perifera delar där fladdermössen håller till under dagen. Byte av värdjur från fladdermus till människa är kanske inte så långsökt som man först skulle kunna tro. När vägglusen bosatt sig i ett hushåll klarar den utmärkt ett samliv med människan. Under dagen gömmer sig vägglössen i springor nära och i sängar. Vid mörkrets infall aktiveras vägglössen och de söker sig till den sovande människan som då utgör ett lätt byte för exoparasiten. Man känner inte av sticken/betten då man sover och då kan en vägglus bita/sticka flera gånger för att få tillräckligt med blod. Slutresultatet blir ofta ett begränsat område på kroppen med flera kliande utslag. Till all lycka bär vägglusen inte på några allvarliga sjukdomar. Människor är också olika känsliga för sticken/betten. Vissa märker inte av dem överhuvudtaget medan andra är känsliga och kan få infekterade utslag som läks långsamt.

Vägglusen är numera en allmän gäst i bostäder, både

Metallnät hindrar vägglusens värd att komma in i huset.
Foto: Olof Biström

i städerna och på landsbygden. Speciellt utsatta verkar sommarställen i närheten av vattendrag vara. Sådana ställen gynnar fladdermössen eftersom de vanligtvis också är insektrika miljöer. Skärgårdshavet är som känt ett av landets tätast bebyggda områden ifråga om sommarställen. Lämpliga miljöer för vägglössen finns därför i överflöd. Rosala utgör inte något undantag utan torde vara lika utsatt för vägglöss som grannområdena.

Hur bekämpa vägglöss

Vad skall man ta sig till om ens sommarstuga invaderas av vägglöss? Minutiös städning av sängkammare, säng och sängkläder är synnerligen viktigt. Därtill skall man se till att sängen inte står i direkt kontakt med t.ex. väggar eller gardiner o. dyl. utan den enda kontakten till rummet går via sängens ben. Städningen bör göras ofta och t.ex. sängen kan då besprutas med ett insektgift som tillverkas för att bekämpa ”krypande insekter inomhus”. Om det är möjligt kan man också flytta på sängen så att man inte sover på sin vanliga plats utan t.ex. i ett annat rum. Man hittar sällan vägglössen i sängkläderna eftersom de söker sig bort från sitt offer efter utträttat ärende. De gömmer sig i grannskapet i lämpliga gömslen som finns i närheten av sovplatsen. Vägglössen klarar sig länge, t.o.m. flera månader utan mat. Sålunda måste bekämpning också pågå länge. Får man inte bukt med vägglössen kan man anlita en professionell bekämpningsfirma. Då får man räkna med att sätta ut några extra slantar för att bli kvitt odågan.

Man kan också försöka hindra vägglössen att komma in i byggnaden genom att hålla vägglusens värdjur på avstånd. Det här gör man genom att spanna metallnät över öppningar som finns på byggnaden, t.ex. under takkonstruktionen (Fig. 2). Om man går in för det här måste alla öppningar täppas till, annars är arbetet bortkastat. Man kan också skruva ner värmen i huset då det bara är möjligt. Står huset uppvärmt året om är risken att vägglöss vandrar in i byggnaden större.

Text: Olof & Gun Biström
Mossberget, Rosala

*Exoparasit är en parasiterande organism som lever på värdjurets ytskikt.

Information

Allmänt alarmnummer 112
Ambulans, Medi-Heli, Sjöbevakning, Polis

Hälsostationerna
Hälsostationerna är sommarstängda turvis.
Hälsostationen i Dalsbruk är stängd 13.7-16.8 2015.
Verksamheten fortgår vid Kimito hälsostation under nämnda tidpunkt:
Läkarmottagningen tel. (02) 4260 400
Laboratoriet tel.tid 12-13, (02) 4260 454
Tandläkarmottagningen tel. (02) 4260 435, (02) 4260 436
Bäddavdelningen tel. (02) 4260 438

Hälsostationen i Kimito är stängd 8.6-12.7 2015.
Verksamheten fortgår vid hälsostationen i Dalsbruk under nämnda tidpunkt:
Läkarmottagningen i tel. (02) 4260 500
Laboratoriet tel.tid 12-13, (02) 4260 454
Tandläkarmottagningen tel. (02) 4260 526, (02) 4260 527
Bäddavdelningen tel. (02) 4260 529

Läkargjuren vid den öppna läkarmottagningen må-fre kl. 8-16. Vid övriga tider nås jourande läkare i Salo hälsocentral/Salo sjukhus tel. (02) 7723 611
Tandläkargjour i Åbo (T-sjukhuset) under veckoslut och söckenhelger, tidsbeställning lördag, söndag och söckenhelger kl. 9 -10.30 tel. (02) 313 1564.
Efter kl. 10.30 kontaktas samjourens infotelefon för patienter, tel. (02) 313 8800

Hitis rådgivning
Mottagning enligt tidsbeställning onsdagar på Solglimten.
Teltid, vardagar kl.12-13. (0400-291 150).
Högsåra enligt skild tidtabell.
Hitis rådgivning stängd 15.7 och 22.7

Hitis sjöbevakning
Tel. 02 954 271 11

Sjöräddningen
Alarmnummer 02 041 000

Kommunala Servicekansliet i Dalsbruk
Byggnads- och miljötillsyn
Malmvägen 2
Tel. 42 600
Öppet: måndag-onsdag 8-16, torsdag 8-17, fredag 9-15
Stängt 6.7 - 31.7
För mera information se www.kimitoon.fi

Sophantering Rouskis
Genböle, tel. 72 76 800
Genböles sorteringsstation öppet:
torsdagar 12-19 samt varannan lördag under jämna veckor mellan kl. 9-11. Avvikande tid 18.6 kl. 12-17
Insamling i Kasnäs för farligt avfall 11.7 kl. 13.15-13.45

Post
Postutdelning som förut. Paketutlämning i Kasnäs Boden

Sotare i Draagsfjärd
Harri Kemilä
Tel. 040-55 89 361

Brandkår
Alarm alltid via 112
Rosala FBK
Brandchef: Pontus Johansson,
tel. 0400 745 148
Vice brandchef: Svante Wilson,
tel.
Hitis FBK
Brandchef: Tor-Björn Holmström
tel. 040 827 3352
Dalsbruk brandstation, tel. 5211 230/
466 2005

Pastorskansli
Antti Kuokkanen, tel. 040 02 90 554

Giftinformationscentralen
Tel. 09 471 977 el. 09 4711

Veterinär Minna Hakala
Telefontid kl. 8-9
Tel. 0500 110 660 akuta fall
Mottagning vid Brusåby smådjursklinik fyra eftermiddagar i veckan. Tel 02 9001 7915

Förbindelsebåtar
M/s Aura, tel. 0400 320 092
Rosala II, tel. 0400 720 608
Högsåra färja, tel. 040 706 62 91

Hitis Bibliotek
Tel. 0440-664 718
Måndagar: 15-18
Torsdagar: 16-19

Polis Kimito
Tel. 071-874 67 50

www.friskbris.fi

Tias Bok
Vuorikatu 10
Berggatan
248 6060

Hänke Hangö

Sjukort
Böcker
Kontorsmaterial
Kort
m.m.

Merikortteja
Kirjoja
KonHonitaru
KerHeja.
y.m.

Tervetuloa! Välkommen!

Stigs Kontor & Foto

Prisvärt självbetjäning
Biljetter för alla!
Tjänster inom alla områden
HITI P510K
Laserer utskrivna
Tjänster inom alla områden

Biometrisk passfoto

Biometriskt passikuvat

Kolabacksvägen 4,
25900 Dalsbruk
☎ 02-4661 848
☎ 02-4661 090
☎ 0400-839 861
✉ stig.osterberg@hotmail.com

Allt möjligt och omöjligt!
Två inre. FRÅGA!
Kaikkia mahdollista ja mahdotonta!
Älä epäile, vaan KYSY!

I gott samarbete:
Hyvässä yhteistyössä:
Kamera
aitta boden

TRÅKIGT I HÄNGMATTAN?
Kom till oss, vi har ett stort urval svenska
POCKET-BÖCKER

KUNGSBOKHANDELN
Kungen i Ekenäs. Tel. 019-246 1028. Vard. 9-18, lö 9-14

Segla med Eugenia

Örö
48/25 €
7,5 h

Tisdag	7.7
	14.7
	21.7
	28.7
Onsdag	8.7
	15.7
	22.7
	29.7

Läs mer på www.eugenia.fi om seglatserna!
Även Bolax seglats och flexibla charterlösningar.

LUCKAN

Luckornas öppethållningstider:

Åbo: Mån - Tis 11 - 17
Ons 11 - 19
Tor - Fre 11 - 16

Kimito turistinformation:
Vardagar 12 - 17

För mera information se: www.luckan.fi

Händelsekalender

- 17.6 Rosala, Midsommarstången majas kl. 18 vid branddepån, arr. SVRB
- 18.6 Hitis, Midsommarstången majas kl. 18, arr. HVH
- 18.6 Högsåra, Midsommarstången majas kl. 18 i Kejsarhamnen, arr. DUV
- 19.6 Biskopsö, Midsommarstången majas och reses kl. 14 vid förbindelsebåtsbryggan, Kaffe, saft, grillkorv, arr. Biskopsö byalag
- 19.6 Hitis, Midsommarstången reses kl. 14, lotteri & kaffe, arr. HVH
- 19.6 Rosala, Midsommarstången reses kl. 15 med sång och dans runt stången, arr. SVRB
- 19.6 Högsåra, Midsommarstången reses kl. 15 i Kejsarhamnen, arr. DUV
- 19.6 Kasnäs, Midsommarstången
- 20.6 Kasnäs, Midsommarstången
- 21.6 Vänö, Retrodisco, Tema: the 80:ies, Danstävling + Kara Åke, arr. Vänö Vänner
- 23.6-4.8 Vänö, Tisdagar: barnklubb, arr. Vänö Vänner
- 1.7 Högsåra, Skärgårdsteatern förevisar "Karlans krambambula" kl. 19 på Sunnanland
- 2.7 Vänö, Kvällsandakt i Vänö kapell, Kapellet fyller 40 år, arr. Hitis kapellförsamling
- 2.7 Kasnäs, Baltic Jazz tjuvstart
- 4.7 Hitis, Brandkårsfest på Furutorp kl. 18, arr. Hitis FBK
- 4.7 Vänödagen, Marknad, optimistsegling, kvällsfest med Justament, arr. Vänö Vänner
- 6.7 Kasnäs, Sångafton med Calle Pettersson & Tomas Lundin
- 7.7 Rosala, Strandängsgymnastik i Klobbviken med Fanny Örså kl. 19, arr. Rosala Byråd
- 8.7 Högsåra, Farmors Café, Benny Törnroos & co, kl. 18
- 9.7 Rosala, Allsång i Westergrannas med Calle & Tomas, arr. Rosala Byråd
- 11.7 Rosala, Rosala sommarblot - marknad, dans på kvällen, arr. SVRB
- 11.7 Bolax, Södergårds gräsplan, Sommarfest, arr. Bolax Gillet
- 11.7 Högsåra, Farmors Café, Spruce kl. 18
- 11.7 Örö, Traditionell skärgårdsdans till toner av Finemang, kl. 20, arr. Broloppet/Kasnäs Bylag
- 14.7 Biskopsö, Marknad på Gästgiveri Andreas gård kl. 13, arr. Biskopsö byalag
- 14.7 Rosala, Strandängsgymnastik i Klobbviken med Fanny Örså kl. 19, arr. Rosala Byråd
- 15.7 Högsåra, Högsåradagen med marknad, försäljning mm. vid Farmors Café kl. 12, arr. Föreningarna i Högsåra
- 16.7 Biskopsö, "Läsförhör" och sommarsång på Gästgiveri Andreas, arr. Hitis kapellförsamling och Biskopsö byalag

- 17.7 Hitis, Furutorp, Sommarkmarknad kl. 12-15, arr. HVH
- 17.7 Hitis, Minimaraton kl. 16. Anm. vid Backom Café fr.o.m. 15, arr. Hitis FBK
- 18.7 Högsåra, Farmors Café, Niklas Rosström & Jannike Sandström, kl. 18
- 18.7 Vänö, Träbåtsdagen, Picnic och kvällsfest, arr. Vänö Vänner
- 18-19.7 Rosala, Vikingadagar med program för hela familjen, arr. Vikingacentret Rodeborg
- 20.7- Vänö, Seglarskola för barn med optimistjollar, arr. Vänö Vänner
- 20.7- Hitis, Brandkårskola, arr. Hitis FBK
- 21.7 Rosala, Strandängsgymnastik i Klobbviken med Fanny Örså kl. 19, arr. Rosala Byråd
- 23.7 Rosala, Skärgårdsteatern förevisar "Karlans krambambula" kl. 19 på Vikingaborg
- 25.7 Högsåra, Farmors Café, Lunch till toner av Lasse Mårtensson, kl. 14
- 25.7 Kasnäs, Kasnäsdagen
- 25.7 Hitis, Hitisrodde kl. 11, arr. Hitis Rodde och Kanotklubb
- 26.7 Rosala, Bellmankväll i Vikingacentret, arr. Vikingacentret Rodeborg
- 28.7 Rosala, Strandängsgymnastik i Klobbviken med Fanny Örså kl. 19, arr. Rosala Byråd
- 30.7 Högsåra, Farmors Café, Visans Vänner kl. 18
- 1.8 Bolax, Utfärd till Örö med Eugenia, arr. Bolax Gillet
- 8.8 Kasnäs Triathlon
- 29.8 Rosala, Öppet hus på Vikingacentret kl. 18 - 24, arr. Vikingacentret Rodeborg
- 29.8 Rosala, Forneldarnas natt, brasa i byviken kl. 21.30, arr. Rosala FBK
- 29.8 Högsåra, Forneldarnas natt på Sunnanland. Brasan tänds kl. 21.30
- 29.8 Vänö, Forneldarnas natt
- 29.8 Kasnäs, Forneldarnas natt
- 19.9 Hitis, Furutorp, Höstträff med middag, arr. HVH

NÄRMARE INFORMATION OM EVENEMANG, KLOCKSLAG OCH ARRANGÖRER
STÅR ATT FINNA PÅ BYARNAS ANSLAGSTAVLOR!

Händelsekalendern sammanställd av Tina Örså

Simskola i Högsåra
6-17.7 vid Örmells strand
Jenny Örnell-Backman

Arrangör: Folkhälsan i Hitis

Lek och plask i Kasnäs
6-17.7 i Garpholmsviken
Johanna Sjölander 050 586 86 78

Simlärare:
Lisa Boström
Ann-Louise Hakalax
Malin Wilén

Simskola i Rosala
20-31.7 i Klobbviken
Tina Örså 040 573 88 54
Fanny Örså 040 846 41 36

Simskola i Hitis
20-31.7 vid Folkhälsans simbrygga
Anna Fihlman 040 705 01 92

tankar vid hav

på andra sidan havet finns land och hav
regelbundet lugnar väderleksrapporten
tryggt vaggar vågorna vid storm
varm värmer bastun efter bad

plötsligt kommer jag ihåg katten
hur den tidigt klara morgnar
sågs spatsera över klippor
ta pauser, spana ut över det kluckande
vad tänker katter på vid havet?

oväntat kastas ljus över tingen
tiden förflyttar sig
flyter framåt
vi säger
här glänser det som aldrig förr

Heidi von Wright

